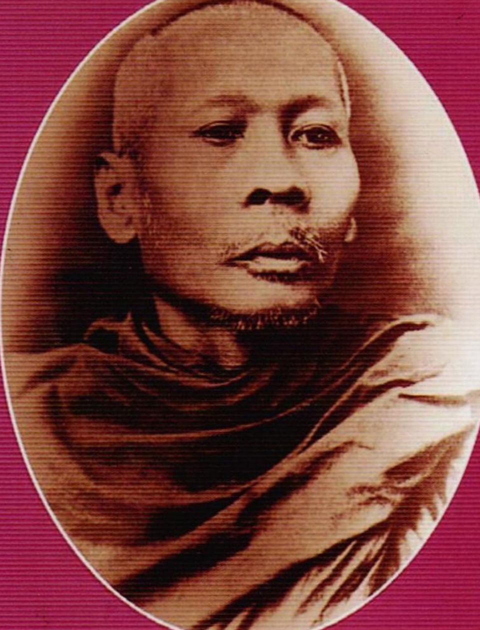
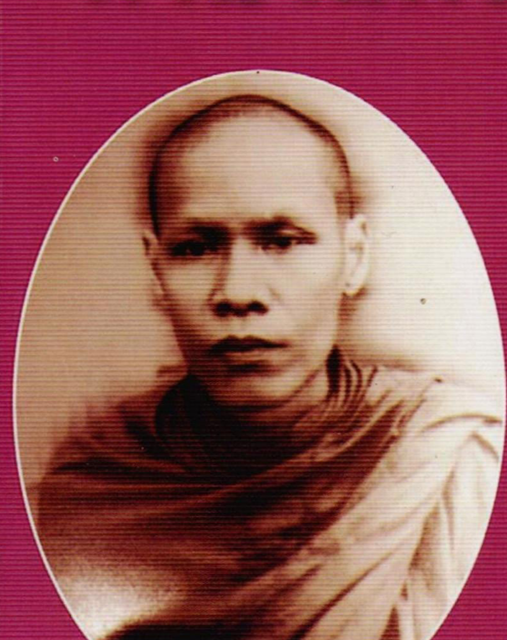

ตำนานพระพรหมมุนี

คณะศิษยานุศิษย์

พิมพ์ถวายเป็นปฏิการะแด่

พระพรหมมุนี (อคฺคชิโน)

เนื่องในศุภวาระมงคลอายุ ๖๕ ปี

๒๒ มกราคม ๒๕๕๘

ตำนานพระพรหมมุนี เนื่องในศุภวาระมงคลอายุ ๖๕ ปี

ลำดับพระทรงสมณศักดิ์ที่ พระพรหมมุนี

รัชกาลที่ ๑	๑.	พระพรหมมุนี ไม่ปรากฏชื่อ	วัดราชบุรณะ
	๒.	พระพรหมมุนี (อาจ)	วัดสระเกศ
รัชกาลที่ ๒	๓.	พระพรหมมุนี (ด่อน)	วัดหงส์รัตนาราม
	๔.	พระพรหมมุนี (นาค)	วัดราชบุรณะ
รัชกาลที่ ๓	๕.	พระพรหมมุนี (พร)	วัดราชบุรณะ
	๖.	พระพรหมมุนี (สน)	วัดสระเกศ
	๗.	พระพรหมมุนี (ถึก)	วัดพระเชตุพน
รัชกาลที่ ๔	๘.	พระพรหมมุนี (ยิ้ม)	วัดพระเชตุพน
	๙.	พระพรหมมุนี (ทับ)	วัดโสมนัสวิหาร
รัชกาลที่ ๕	๑๐.	พระพรหมมุนี (ศรี)	วัดปทุมคงคา
	๑๑.	พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ที่พระพรหมมุนี	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
	๑๒.	พระพรหมมุนี (เหมือน)	วัดบรมนิวาส
	๑๓.	พระพรหมมุนี (แฟง)	วัดมกุฏกษัตริยาราม
	๑๔.	พระพรหมมุนี (เขียว)	วัดราชาธิวาส
	๑๕.	พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต ที่พระพรหมมุนี	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
รัชกาลที่ ๖	๑๖.	พระพรหมมุนี (แพ)	วัดสุทัศนเทพวราราม
	๑๗.	พระพรหมมุนี (แย้ม)	วัดราชประดิษฐ์
รัชกาลที่ ๗	๑๘.	พระพรหมมุนี (อ้วน)	วัดบรมนิวาส
รัชกาลที่ ๘	๑๙.	พระพรหมมุนี (ปลด)	วัดเบญจมบพิตร
รัชกาลที่ ๙	๒๐.	พระพรหมมุนี (ผิน)	วัดบวรนิเวศวิหาร
	๒๑.	พระพรหมมุนี (พิมพ์)	วัดพระศรีมหาธาตุ
	๒๒.	พระพรหมมุนี (วิน)	วัดราชผาติการาม
	๒๓.	พระพรหมมุนี (สนั่น)	วัดนรนาถสุนทริการาม
	๒๔.	พระพรหมมุนี (วิชมัย)	วัดบวรนิเวศวิหาร
	๒๕.	พระพรหมมุนี (บู่)	วัดบรมนิวาส
	๒๖.	พระพรหมมุนี (จุนท์)	วัดบวรนิเวศวิหาร
	๒๗.	พระพรหมมุนี (สุชิน)	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ตำนานพระพรหมมุนี

คณะศิษยานุศิษย์พิมพ์ถวายเป็นปฏิการะแด่

พระพรหมมุนี (อคฺคชิโน)

กรรมการมหาเถรสมาคม

เจ้าคณะภาค ๑๔-๑๕ (ธรรมยุต)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

เนื่องในศุภวาระมงคลอายุ ๖๕ ปี

๒๒ มกราคม ๒๕๕๘

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
๑๒๙ หมู่ ๓ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา
อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
ฝ่ายผลิต โทร. ๐-๒๘๐๐-๒๓๗๓-๔
ฝ่ายรับงานพิมพ์ โทร. ๐-๒๒๘๑-๗๗๙๐, ๐-๒๖๒๙-๑๔๑๗ ต่อ ๑๔๔

ปฏิการปรารภ

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ เป็นศุภสมัยที่ **พระพรหมมุนี (สุชิน อคฺคชิโน)** กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค ๑๔-๑๕ (ธรรมยุต) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เจริญอายุวัฒนมงคล ๖๕ ปี มาโดยสวัสดิภาพ ยังความปีติโสมนัสแก่บรรดาศิษยานุศิษย์อย่างยิ่ง

พระเดชพระคุณ *พระพรหมมุนี* เป็นพระเถระผู้เปี่ยมด้วยสติปัญญาและศีลาจารวัตร เป็นสัทธิวิหาริกผู้ได้ปฏิบัติสนองพระกิจจานุกิจมาจนตลอดพระชนมชีพของ*สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก* สืบเนื่องถึงบัดนี้ ยังมุ่งมั่นสนองงานคณะสงฆ์ อันเป็นภารกิจส่วนพุทธจักรแห่งราชอาณาจักรไทย และสนองงานเจ้าประคุณ *สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (อมฺพรเถร)* เจ้าอาวาสวัดราชบพิธ อันเป็นภารกิจส่วนพระอารามของบูรพาจารย์ซึ่งได้พึ่งพำนักอาศัย ด้วยความขยันหมั่นเพียร มีโกศลปฏิภาณและวิจารณญาณในการบริหารงานให้ผ่านพ้นอุปสรรคไปได้โดยเรียบร้อย เป็นหนึ่งในมหาเถรสมาคมผู้ปกครองบังคับบัญชาคณะสงฆ์ที่รอบรู้และรอบคอบ ทุ่มเทสรรพกำลังเพื่อปฏิบัติบริหารกิจการพระศาสนาให้จำเริญรุดหน้า ประสบประสิทธิผลวัฒนาด้วยอุตสาหวิริยคุณเป็นอเนกปริยาย คุณูปการทั้งปวงยังขยายเขตอาณามาอำนวยประโยชน์ค้ำจุนมหาชนในหลาย

ด้าน อาทิ การศึกษา การสาธารณสุข และการสังคมสงเคราะห์ เมื่อกล่าวจำเพาะอัชฌาสัย ก็เป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไปว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยความคุณธรรมสัมมาปฏิบัติ ครองพรหมวิหารธรรมเป็นพื้นภูมิแห่งจริยา เผื่อแผ่แก่ชนทั้งปวงอย่างเสมอหน้า

ปรารภเหตุข้างต้น ศิษยานุศิษย์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงพร้อมใจกันจัดงานฉลองอายุวัฒนมงคลถวายเป็นมุทิตาและสักการะ พร้อมทั้งจัดพิมพ์หนังสือ **ตำนานพระพรหมมุนี** ซึ่งรองศาสตราจารย์สุเชาวน์ พลอยชุม ประมวลขึ้น สำหรับพระเดชพระคุณผู้เจริญอายุ ๖๕ ทัศ จะได้มอบเป็นสิ่งสนองน้ำใจแก่ผู้มาร่วมงานมงคลอายุ และเผยแพร่เป็นวิทยาทาน

การที่เลือกพิมพ์เรื่องนี้นอกจากจะเพื่อเล่าประวัติแห่งราชทินนามพร้อมทั้งประวัติของท่านผู้เคยสถิตในราชทินนาม ซึ่งปัจจุบัน พระเดชพระคุณ พระพรหมมุนี (อคฺคชิโน) ครองอยู่แล้ว ยังมีนัยอนุสนธิถึงเจ้าพระคุณเสด็จบูรพาจารย์แห่งวัดราชบพิธ ๒ พระองค์ กล่าวคือ *พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร* เจ้าอาวาสยุคที่ ๑ และ *พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า* เจ้าอาวาสยุคที่ ๒ ผู้ทรงได้รับพระราชทานสถาปนาให้เป็นเจ้าคณะรองที่ พระพรหมมุนี การนี้ จึงได้นำพระประวัติสังเขปของเสด็จเจ้าอาวาสทั้งสองพระองค์ ซึ่งเป็นสำนวนเรียบเรียงของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัชพล ไชยพร มาประมวล

เสริมไว้เป็นพิเศษ ผนวกกับนำบทความเรื่อง พระพรหมมุนี ซึ่งเขมาจาระ หรือในนามจริงคือพระราชรัชมงคลเมธี (เจียร เขมาจาโร) เจ้าคุณอาจารย์ของพระเดชพระคุณ เป็นผู้เรียบเรียงลงในหนังสือชุดภาษาวัด เพื่อความสมบูรณ์แห่งอรรถรสของหนังสือนี้อันน่าจะเป็นธรรมบรรณาการในงานมงคลอายุที่เหมาะสม และจักเกื้อกูลประโยชน์แก่ผู้ได้รับและได้อ่านอย่างกว้างขวาง

ขอท่านทั้งหลายจงตั้งกัลยาณจิตอัญเชิญพระพุทธาทิรัตนตรัยอันเป็นสรณาดิศัยบุญเขต กอปรกับกุศลเหตุทุกประการถวายเป็นพรอภิบาลให้พระเดชพระคุณ **พระพรหมมุนี (อคฺคชิโน)** บรรลุความเจริญสวัสดีด้วยจตุรพิธพรชัย สัมฤทธิ์ในสรรพกิจ และสฤษฏ์ในความประสงค์ ดำรงด้วยเกียรติคุณวิบุลยศ ปรากฏจิรัฏฐิติในพระบวรพุทธศาสนา ตลอดกาลเป็นนิตย์ เทอญ.

คณะศิษยานุศิษย์
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
๑ มกราคม ๒๕๕๘

สารบัญ

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร
ที่ สมเด็จพระพุฒาจารย์
พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระพรหมมุนี ลำดับที่ ๑
แห่งวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

(พ.ศ.๒๔๓๐ - พ.ศ.๒๔๔๓)

พระประวัติ
พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ที่ สมเด็จพระพุฒาจารย์

พระชาติภูมิ-พระประสูติกาล

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ มีพระนามเดิมว่า หม่อมเจ้ากระจ่าง ลดาวัลย์ เป็นพระโอรสลำดับที่ ๓ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลดาวัลย์ กรมหมื่นภูมินทรภักดี (ต้นราชสกุลลดาวัลย์) ประสูติแต่หม่อมหรั่ง ลดาวัลย์ ณ อยุธยา เมื่อวันอาทิตย์ แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๓ จุลศักราช ๑๒๐๔ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรงกับวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๓๘๕ เวลา ๕ นาฬิกา ๒๓ นาที ที่วังถนนราชินีและถนนมหาราช บริเวณที่ต่อมาเป็นกระทรวงเศรษฐการหรือกระทรวงพาณิชย์ และปัจจุบันเป็นมิวเซียมสยาม เป็นพระเชษฐาต่างพระมารดาของพระอรรคชายาเธอในรัชกาลที่ ๕ ทั้ง ๓ พระองค์ กล่าวคือ พระอรรคชายาเธอ กรมขุนอัครวรราชกัลยา พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคนารีรัตน์ และพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา

ทรงผนวช

หม่อมเจ้ากระจ่าง ทรงศึกษาอักขรสมัยตามอย่างราชตระกูล จนทรงเจริญวัยตามสมควร ครั้นพุทธศักราช ๒๔๐๐ ขณะพระชันษา ๑๖ ปี จึงผนวชเป็นสามเณรที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศที่พระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทฺธสิริ) ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่พระอริยมุนี เป็นพระศีลาจารย์ ผนวชแล้วประทับที่วัดโสมนัสวิหาร จนพระชันษา ๒๐ ปีจึงลาผนวชเพื่อทำการสมโภชตามราชประเพณีของการอุปสมบทนาคหลวง เป็นเวลา ๓ วัน แล้วได้ผนวชเป็นพระภิกษุที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพุทธศักราช ๒๔๐๖ โดยมีพระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระพรหมมุนี (ทับ พุทฺธสิริ) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ทรงได้รับสมณฉายาว่า "อรุโณ" ซึ่งสื่อความหมายถึงแสงสว่างยามรุ่งเช้า ตามพระนาม "กระจ่าง" ต่อมาทรงทำทัฬหีกรรมที่วัดโสมนัสวิหาร โดยมีสมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทฺธสิริ) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระจันทรโคจรคุณ (ยิ้ม จนฺทรํสี) วัดมกุฏกษัตริยาราม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ผนวชแล้วประทับที่วัดโสมนัสวิหารจนถึงพุทธศักราช ๒๔๑๓

ครั้นพุทธศักราช ๒๔๑๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้าง "วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม" เป็นพระอารามประจำรัชกาลที่ ๕ จึงทรง

อาราธนามาครองวัด เป็นเจ้าอาวาส ยุคที่ ๑ และประทับจำพรรษาที่วัดราชบพิธตลอดพระชนมชีพ

การศึกษา

เมื่อทรงพระเยาว์ หม่อมเจ้ากระจ่างทรงศึกษาอักขรสมัย ภาษาไทย และภาษาบาลีที่วัง ตามอย่างขัตติยตระกูล เมื่อทรงบรรพชาแล้วสามเณร หม่อมเจ้ากระจ่าง อรุโณ ทรงพระอุตสาหะศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนักสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เขียว จนฺทสิริ) วัดราชาธิวาส และพระธรรมราชานุวัตร (ต่าย วารโณ) วัดเสนาสนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ขณะทั้ง ๒ รูปยังเป็นพระมหาเปรียญ และทรงสอบไล่ที่พระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท ได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค เมื่อพุทธศักราช ๒๔๐๗ เป็นชั้นสูงสุดตามราชประเพณีที่พระราชวงศ์ผู้ทรงผนวชจะทรงสอบไล่เพียงเท่าประโยคนี้ ไม่ให้ยิ่งไปกว่า วชิรญาณภิกขุ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ขณะยังทรงเป็นสามเณร และได้รับพระราชทานตาลปัตรพื้นตาดเปรียญ ๕ ประโยคมาแต่ครั้งนั้น แต่กระนั้นก็มิได้ทรงเว้นวางทางการศึกษาทั้งคดีโลกและคดีธรรม จนทรงภูมิปัญญาแตกฉานในหลากหลายแขนง ทั้งพระไตรปิฎก อักษรศาสตร์ ทั้งภาษาไทย ภาษาบาลี และภาษามอญ ทรงพระปรีชาสามารถโดยเฉพาะการทรงร้อยกรองโคลงและฉันท์ ตลอดจนการบริหารจัดการในฝ่ายพุทธจักร และกิจการในฝ่ายอาณาจักรซึ่งสอดคล้องกับพระบรมราโชบายทางการพัฒนาบ้านเมืองในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงสามารถปฏิบัติบำเพ็ญได้ดีเป็นที่โปรดปรานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอันมาก

พระอิสริยยศทางราชตระกูล

ทรงได้รับพระราชทานเฉลิมพระอิสริยยศในทางราชตระกูล ดังต่อไปนี้

ในรัชกาลที่ ๕

๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๓๐

ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็น **พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร**

พระสมณศักดิ์และตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์

ทรงได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์และตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ ดังต่อไปนี้

ในรัชกาลที่ ๕

๑๘ เมษายน ๒๔๑๓

ทรงพระกรุณาโปรดตั้งสมณศักดิ์เป็นหม่อมเจ้าพระราชาคณะ มีราชทินนามว่า **หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร**

๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๓๐

ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาพระอิสริยยศทางราชตระกูลเป็น *พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร สุนทรวิสุทธิพรต อาคาริยยศราชวรพงษ ธำรงสมณคุณวิบุลยศักดิ อรรคปริยัติอรรถโกศล โสภณธรรมาลังการภูสิต คณฤศราธิบดี* และทรงสถาปนาสมณศักดิ์ที่ **พระพรหมมุนี**

๒๙ พฤศจิกายน ๒๔๓๖

ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็น เจ้าคณะรองคณะธรรมยุต

๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๓

ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็น *สมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะอรัญวาสีและเจ้าคณะใหญ่หนกลาง* มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า *พระวรวงศ์เธอ* พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร *สุนทรวิสุทธิพรต อาคาริยยศราชวรพงษ ธำรงสมณคุณวิบุลยศักดิ อรรคปริยัติอรรถโกศล วิมลยติโยคนายก สาสนดิลกบพิตร* ที่ **สมเด็จพระพุฒาจารย์ อเนกสถานปรีชา สัปตวิสุทธจริยาสมบัติ ไตรปิฎกอรรถธรรมโกศล วิมลธุตคุณ ศิริสุนทรพรตจาริก อรัญญิกคณาธิปัติ มัชฌิมคณิศร บวรสังฆาราม คามวาสี อรัญวาสี บพิตร**

พระกรณียกิจบางประการ

พระอภิบาลในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนิทคุ้นเคยกับพระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากรมานับแต่ครั้งทรงผนวชเป็นสามเณร ดังความตอนหนึ่งในพระบรมราชโองการสถาปนาเป็นพระองค์เจ้าว่า *“เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงผนวชเป็นสามเณรนั้น หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากรได้เป็นที่สนิทชิดชอบพระอัธยาศัย ได้เสด็จมาที่วัดบวรนิเวศวิหารเนืองๆ ในเวลาเมื่อเสด็จพระราชดำเนินวัดโสมนัสวิหาร ก็ได้เสด็จประทับที่ตำหนักหม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากรเป็นที่พัก จึ่งได้ทรงคุ้นเคยแต่นั้นมา”*

ในพุทธศักราช ๒๔๑๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และทรงทำทัฬหีกรรม ณ พระอุโบสถ พระพุทธรัตนสถาน ในพระบรมมหาราชวัง โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นพระราชอุปัธยาจารย์ ครั้งนั้นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ได้ร่วมเป็นคณะปุรกะ คือเป็นพระอันดับ ณ เวลาทรงผนวช นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพึงพระราชอัธยาศัยชอบพอในสมณวัตรอัธยาศัยของหม่อมพระเจ้าพระอรุณนิภาคุณากรอยู่เป็นทุนเดิม ยังทรงพระกรุณาโปรดให้ตามเสด็จเข้ามาประทับเป็นพระอภิบาลขณะทรงผนวช ณ พระที่นั่งทรงผนวช ในพระพุทธนิเวศน์ พระบรมมหาราชวัง ด้วยดังปรากฏพระบรมฉายาลักษณ์ขณะทรงผนวช ฉายในพระอุโบสถพระพุทธรัตนสถาน และนาฬิกาศิลา มีจารึกอักษรอริยกะข้างหนึ่งอักษรไทยข้างหนึ่ง ดำเนินกระแสความเดียวกันว่า

"ของพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้ากรุงสยาม แด่หม่อมเจ้าพระกระจ่าง ซึ่งได้มีนามตามพระอุปัทธยาย์ สมมตว่า อรุโณ แลรับนามตำแหน่งที่พระราชาคณะว่า พระอรุณนิภาคุณากร ได้เปนคณะปุรกะ ณ เวลาทรงผนวชแลได้มาอยู่แรมในพระพุทธนิเวศน์วรมณฑิราราม ๑๔ ราตรี ไว้เปนเครื่องรฦกสิ้นกาลนาน พระราชทานไว้ ณ วันเสาร์ แรม ๕ ค่ำเดือน ๑๑ ปีรกา เบญจศก พุทธสาสนกาล ๒๕๑๖ พรรษา ศักราช ๑๒๓๕ เปนวันที่ ๑๘๓๕ แต่มูลบรมราชาภิเศกมาฯ"

ระหว่างทรงปฏิบัติหน้าที่พระอภิบาลนั้น หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ได้ทรงปฏิบัติพระภารกิจได้อย่างดี ดังที่ทรงสรรเสริญไว้ในพระบรมราชโองการสถาปนาเป็นพระองค์เจ้า ความว่า *"ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรงบรรพชาอุปสมบท หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากรก็ได้เสด็จเข้ามาประจำอยู่ในพระตำหนักที่พระพุทธรัตนสถาน มีวันที่ได้เสด็จกลับไปวัดเพื่อจะมิให้ขาดพรรษาแต่วันเดียว ได้คอยทูลแนะนำตักเตือน ให้ทรงประพฤติปฏิบัติให้ต้องตามพระวินัยบัญญัติ เป็นความชอบอยู่เป็นอันมาก"*

พระอาจารย์ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพระองค์แรก

เมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงผนวชสามเณร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระอนุสรถึงพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ว่าเคยเป็นพระอภิบาลในสมัยที่พระองค์ทรงผนวช เป็นที่ทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใสและพอพระราชหฤทัยในพระอัธยาศัย ย่อมเป็นพระอาจารย์ที่ดีของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชผู้เสด็จสถิตในที่พระรัชทายาทซึ่งจะเสด็จผ่านพิภพสนองพระองค์ต่อไปในวันหน้า จึงทรงพระกรุณาโปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ขณะทรงเป็นสามเณร เสด็จพระราชดำเนินมาประทับแรมที่วัดราชบพิธเป็นเวลาหลายราตรี โดยทรงกำหนดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงฝึกซ้อมถวายเทศนามหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์สักกบรรพ โดยพระบาทสมเด็จพระ

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมาทรงฝึกซ้อมด้วยพระองค์เอง ณ วัดราชบพิธ ด้วยพระบรมราชกุศโลบายให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ได้ประทับในสำนักของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร

ในการครั้งนั้น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชประทับที่การเปรียญ โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศที่ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เจ้าคณะรองในคณะธรรมยุต ได้เสด็จมาประทับแรมอยู่ด้วย

การบริหารคณะสงฆ์และการพระปริยัติธรรม

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ทรงเป็นกรรมการเถรสมาคมคณะธรรมยุตชุดแรก ทั้งยังทรงเป็นแม่กองตรวจชำระพระสุตตันตปิฎกในการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกบาลีอักษรสยาม ฉบับรัตนโกสินทรศก ๑๑๒ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดทำขึ้นเป็นพระไตรปิฎกอักษรสยามฉบับแรกของโลก ในฐานะที่ทรงเป็นพุทธมามกมหาราชาธิราชแต่เพียงพระองค์เดียวในโลกขณะนั้น พร้อมพระราชทานไปยังวัดสำคัญทั่วราชอาณาจักร ตลอดจนห้องสมุดและสถาบันการศึกษาสำคัญทั่วโลก เป็นการเผยแผ่พระเกียรติยศอันยิ่งใหญ่ทั้งในฐานะสยามินทราธิราช และพุทธศาสนูปถัมภกราช พระวรวงศ์เธอพระองค์นั้นได้ทรงสนับสนุนพระราชกรณียกิจอันแยบคายนี้โดยเต็มพระสติกำลังจนประสบผลสำเร็จ

นอกจากนี้ ยังทรงเป็นผู้ช่วยอธิบดีในการสอบไล่พระไตรปิฎก พุทธศักราช ๒๔๓๗ และในพุทธศักราช ๒๔๔๓ ทรงได้รับอาราธนาให้เป็นอธิบดีในการสอบพระปริยัติธรรม ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แสดงถึงพระอัจฉริยคุณอันไพศาลในด้านพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นเค้ามูลที่จะดำรงพระศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

เจ้าอาวาสวัดราชบพิธ ยุคที่ ๑

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร แต่เดิมประทับจำพรรษา ณ วัดโสมนัสวิหาร ครั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาวัดราชบพิธ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๒ ทรงไว้วางพระราชหฤทัยและทรงพระราชศรัทธาอาราธนาให้มาครองวัดเป็นเจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามพระองค์แรก จึงต้องทรงรับพระภารธุระสำคัญในการอำนวยการก่อสร้างพระอารามให้ยิ่งใหญ่งดงามสมเป็นพระอารามประจำรัชกาลที่ ๕ อันเป็นพระกรณียกิจสำคัญยิ่งในพระชนมชีพ ต้องทรงบริหารจัดการทั้งเรื่องถาวรวัตถุสถาน และเลขวัด คือบุคคลที่พระมหากษัตริย์พระราชทานมาให้เป็นคนรักษาราชการของพระอาราม สำหรับใช้สอยประโยชน์ในกิจการวัด พระวรวงศ์เธอพระองค์นั้นทรงพระปัญญาสามารถในการจัดการโดยมิบกพร่อง ได้มีหนังสือถวายพระพรให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบอย่างใกล้ชิดเสมอ เป็นที่ทรงวางพระราชหฤทัยได้ ทรงออกพระนามพระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร อย่างลำลองโดยฐานสนิทสนมคุ้นเคยว่า "ท่านองค์ดำ" ตามพรรณของพระฉวี

ครั้นมีปัญหาขัดข้องใดๆ เกี่ยวกับการสร้างและซ่อมแซมถาวรวัตถุ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ก็ทรงสามารถประสานงานกับพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการ และหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ให้เข้ามาร่วมเป็นธุระขจัดปัญหานั้นๆ ได้อย่างเรียบร้อย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระมหากรุณาพระราชทานสร้างกุฎิถวายเป็นปฏิการะ (ตรงบริเวณที่ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของตำหนักอรุณ ต่อมาตำหนักเดิมนั้นชำรุดทรุดโทรมลง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงสร้างตำหนักใหม่ทดแทน เพื่อถวายแด่พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า แต่ยังคงพระราชทานนามว่า "ตำหนักอรุณ" เพื่อเป็นพระอนุสรณ์ถึงเจ้าอาวาสยุคที่ ๑)

แม้เรื่องผลประโยชน์ที่จะเกื้อกูลแก่กิจการวัด เจ้าอาวาสยุคที่ ๑ ก็ทรงพระวิจารณญาณสอดส่องถึงการภายหน้า ทรงร่วมปรึกษากับพระบรมวงศ์หลายพระองค์เพื่อให้ขยายเขตวัดรวมบริเวณ "ที่โรงเรือ" และอาณาเขตสวนหลังวัด (สุสานหลวง วัดราชบพิธ) ซึ่งติดกับคลองรอบกรุง จนต่อมาได้มีพระบรมราชโองการพระราชทานกัปปิยภูมิอุปจารขยายเขตวัดจากเดิมไปสู่ด้านตะวันตกจนสุดถึงคลอง อีกทั้งได้ทรงปรึกษากับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ขอรับพระราชทานตึกแถวใกล้วัดไว้เป็นของพระอาราม แต่เดิมตึกนั้นเป็นของเอกชน และโปรดเช่าให้หม่อมมารดาพำนัก คอยจัดภัตตาหารเช้าเพลถวายพระภิกษุสามเณร ต่อมาทรงพระดำริว่าควรขอรับพระราชทานสิทธิ์ขาด เผื่อหากสิ้นหม่อมมารดาแล้ว จะได้เป็น

ที่พำนักของโยมวัดคอยทำกัปปิยจังหันถวายพระหรือนำออกหาประโยชน์เพื่อบำรุงพระอารามสืบไป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชานุมัติจัดการซื้อและพระราชทานถวาย ปรากฏลายพระราชหัตถเลขาแสดงพระราชประสงค์เห็นชอบและชมเชยว่า "ดีแล้ว"

พระวรวงศ์เธอ เจ้าอาวาสยุคที่ ๑ ทรงเป็นผู้ก่อร่างสร้างพระอารามด้วยพระวิริยอุตสาหะอย่างยิ่งยวด เมื่อประจวบโอกาสที่จะมีรับสั่งแผ่พระกุศลบอกบุญไปยังพระบรมวงศานุวงศ์ต่างๆ ก็จะมีลายพระหัตถ์ด้วยสำนวนอันเป็นมธุรสน่าชุ่มชื่นใจในการบุญการกุศลแต่ละครั้งๆ จะทรงชี้แจงถึงการใช้จ่าย และประโยชน์อันพึงได้รับจากทานบริจาคนั้นๆ ให้ผู้เป็นทานบดีได้ทรงทราบและทราบ เช่นที่ทรงทำหนังสือถวายพระพร สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร กรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันทร์ พระราชธิดาในรัชกาลที่ ๕ ประสูติแต่พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคนารีรัตน์ ทรงแผ่พระกุศลเรี่ยไรเรื่องการปูศิลาอ่อนในไพที และพระดำริที่จะทรงแปลงศาลาการเปรียญให้เป็นโรงเรียนสอนหนังสือไทย (โรงเรียนวัดราชบพิธ)

พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ทรงมีโวหารอันละมุนละม่อมและแยบคาย การทั้งปวงที่ทรงพระดำริด้วยพระกุศลฉันทะจึงเป็นที่ทรงอนุโมทนาและอนุโมทนาโดยเสด็จร่วมการพระกุศลในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง และพุทธศาสนิกชน ด้วยมุ่งหมายเพื่อทำนุบำรุงพระอารามอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอมาจนตลอดยุคของพระองค์

ยิ่งไปกว่านั้น ยังได้ทรงจัดการให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนอย่างเคร่งครัด ตามกติกาแบบแผนที่ทรงประเดิมริเริ่มวางไว้สำหรับพระอาราม การสร้างพระอารามให้เป็นรมณียสถาน มีความงดงามร่มรื่น เช่น การก่อเขาและปลูกต้นไม้ใหญ่น้อยต่างๆ ก็ล้วนเริ่มเกิดในยุคนี้และเจริญมาโดยลำดับ

การวางรากฐานการศึกษาของกุลบุตร

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ ได้ทรงพระดำริที่จะบำรุงการศึกษาของชาติ ตามพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการสร้างโรงเรียน ตามวิถีปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินซึ่งขยายการศึกษาให้ครอบคลุมสรรพวิชามากกว่าแต่เดิมที่กุลบุตรจะได้เล่าเรียนแต่เพียงกับพระสงฆ์ในสำนักของแต่ละวัด ให้จัดรูปเข้าในลักษณะโรงเรียน เพื่อจะได้พัฒนาเป็นโรงเรียนตามแบบนานาอารยประเทศต่อไปในวันหน้า

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระ ที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ จึงทรงตกลงกับกรมศึกษาธิการ แต่ครั้งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงดำรงตำแหน่งอธิบดี ให้จัดตั้ง "โรงเรียนสอนหนังสือไทย" ขึ้นในวัดราชบพิธ เมื่อปีจอ รัตนโกสินทรศก ๑๐๕ ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๒๙ ต่อมาคือ "โรงเรียนวัดราชบพิธ" ในปัจจุบัน

เมื่อแรกตั้งโรงเรียนวัดราชบพิธนั้น ทรงอนุญาตให้ใช้

ภัณฑาคาร สถานที่เก็บถาวรวัตถุของสงฆ์ ซึ่งอยู่ชั้นบนของการเปรียญ ข้างสระน้ำด้านถนนเฟื่องนคร เป็นสถานที่เล่าเรียน ต่อมาประมาณ ๓ ปี จึงโปรดให้ย้ายมาตั้งทำการเรียนการสอนที่ชั้นล่างใต้ตำหนักของพระองค์ จนมีนักเรียนเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ก็ทรงพระกรุณาโปรดให้ใช้ศาลารายให้เป็นห้องเรียนเพิ่มเติม

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ทรงเอาพระทัยใส่ในกิจการโรงเรียนวัดราชบพิธอย่างยิ่ง ทรงพระดำริที่จะขยายโรงเรียนให้กว้างขวาง สามารถรองรับนักเรียนได้มากขึ้น ดังตัวอย่างความปรากฏในลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๒ สิงหาคม ร.ศ.๑๑๙ ว่า *"ต่อไปคิดว่าจะแปลงศาลาให้เป็นที่อยู่ได้สองชั้นให้งามดี ในชั้นล่างเป็นโรงเรียนสอนหนังสือไทยได้ด้วย จะได้ผ่อนโรงเรียนเก่าที่เบียดเสียดแน่นกันนั้นขยายให้เรียบร้อยดีได้ ทุกวันนี้เด็กนักเรียนก็มาก วันหนึ่งเล่าเรียนกว่าร้อยคน"*

โรงเรียนวัดราชบพิธ จึงเป็นผลแห่งพระกรณียกิจอันสำคัญยิ่งที่ทรงบำเพ็ญไว้เพื่อสาธารณประโยชน์ ทั้งนี้ เจ้าอาวาสและคณะสงฆ์วัดราชบพิธยุคต่อมาทุกสมัยได้ร่วมกับภาคราชการและเอกชน ในการทรงอุปถัมภ์และอุปถัมภ์บำรุง เจริญรอยพระปณิธานของพระวรวงศ์เธอผู้ทรงก่อตั้งสืบมาตราบจนบัดนี้

พระคุณลักษณะอันเป็นที่ยกย่อง

พระคุณลักษณะอันเป็นที่ประจักษ์โดยทั่วในหมู่พุทธบริษัท ดังปรากฏในประกาศสถาปนาพระสมณศักดิ์นั้น มีสังเขปสรุปความ

ได้ว่า พระวรวงศ์เธอพระองค์พระพระองค์นั้น ทรงอนุเคราะห์ปัคเคราะห์สหธรรมิกสพรหมจารีด้วยธรรมามิสตามควรแก่ผู้นั้นๆ ทรงเกียดกันมิให้อธิกรณ์เกิดขึ้นในหมู่คณะ ด้วยสามารถยังนิคคหะปัคคหธรรมให้เป็นไปตามผิดและชอบ มีพระหฤทัยโอบอ้อมเผื่อแผ่ในชนทุกหมู่เหล่า เป็นที่เคารพรักใคร่นับถือและบูชาของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ตลอดจนสามัญชน ทั้งยังทรงเป็นพระอุปัชฌายาจารย์ของกุลบุตรทั้งหลายตั้งแต่ชั้นสามัญตลอดจนราชตระกูลโดยสม่ำเสมอมา ไม่ท้อถอยในการยังเนกขัมคุณให้เป็นไปด้วยดี ดำเนินตามวิถีพระพุทธจริยาส่วนเนกขัมมบารมีทุกขนิสสรโณบายมิได้คลาดเคลื่อน

พระอวสานกาล

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประชวรด้วยพระโรคอุจจารธาตุพิการ เช่นเดียวกับพระขนิษฐาคือพระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค กรมขุนอรรควรราชกัลยา เมื่อทรงทราบว่าพระอรรคชายาเธอผู้พระขนิษฐาสิ้นพระชนม์ในวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๔๔๔ ทำให้พระหฤทัยอ่อนลงและมีพระอาการทรุดลงตาม มีพระอาการวิงเวียนอ่อนเพลีย เสียดพระนาภี พระบังคนผิดปกติ เสวยพระกระยาหารไม่ได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงติดตามพระอาการและพระราชทานแพทย์มาอภิบาลรักษาอย่างใกล้ชิดโดยตลอด กระนั้นพระอาการยังทรงกับทรุดจนกระทั่งสิ้นพระชนม์ เมื่อ

วันเสาร์ที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๔๔๔ สิริพระชันษา ๖๐ ปี พรรษา ๓๙

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานน้ำหลวงสรงพระศพ พระราชทานพระโกศมณฑปบรรจุพระศพ พร้อมเครื่องประกอบพระเกียรติยศ ประดิษฐานพระศพที่โรงเรียนสอนหนังสือไทย (ศาลาการเปรียญ) ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์แก่การพระศพโดยตลอด จนอวสานแห่งการพระราชกุศล ทรงพระกรุณาโปรดให้รับพระราชทานเพลิงพระศพ ณ พระเมรุท้องสนามหลวง เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๕ เป็นพระเกียรติยศอันสูงสุดเหนือสามัญที่พระอนุวงศ์ผู้ประสูติเป็นหม่อมเจ้ามาโดยพระชาติ และพระอิสริยยศพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า โดยลำดับแห่งการพระราชทานตั้งจักทรงได้รับพระราชทาน ทั้งนี้ ด้วยผลแห่งพระกัลยาณเกียรติที่ทรงกอปรไว้แก่พระบรมราชจักรีวงศ์ และพระคุณูปการเหลือคณานับที่ทรงบำเพ็ญไว้แก่พระบวรพุทธศาสนาและประเทศชาติโดยควรแล้วทุกประการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัชพล ไชยพร เรียบเรียง

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระพรหมมุนี ลำดับที่ ๒
แห่งวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

(พ.ศ.๒๔๔๙ - พ.ศ.๒๔๕๗)

พระประวัติ
พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

พระชาติภูมิ-พระประสูติกาล

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า มีพระนามเดิมว่า หม่อมเจ้าภุชงค์ ชมพูนุท เป็นพระโอรสองค์ใหญ่ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์ ประสูติแต่หม่อมปุ่น ชมพูนุท ณ อยุธยา ที่วังกรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์ ซึ่งตั้งอยู่หน้าวัดราชบพิธ มุมถนนราชบพิธกับถนนเฟื่องนคร เมื่อวันศุกร์ แรม ๗ ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะแม จุลศักราช ๑๒๒๑ ตรงกับวันทางสุริยคติที่ ๑๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๐๒ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การทรงพระอักษรเบื้องต้น

เมื่อทรงพระเยาว์ ทรงพระอักษรภาษาไทยกับเจ้าจอมมารดาสัมฤทธิ์ ในรัชกาลที่ ๓ ผู้เป็นอัยยิกา เมื่อทรงเกศากันต์แล้ว ได้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไปในคราวเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศอินเดีย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๔ เมื่อถึงเมืองสิงคโปร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้

หม่อมเจ้าภุชงค์ พร้อมกับหม่อมเจ้าอื่นๆ อีกราว ๒๐ องค์ ทรงพระอักษร ณ โรงเรียนแรฟฟัล ที่เมืองสิงคโปร์ เป็นเวลาประมาณ ๙ เดือน ครั้นมีการตั้งโรงเรียนสำหรับสอนภาษาอังกฤษแก่พระบรมวงศานุวงศ์และบุตรหลานข้าราชการผู้ใหญ่ขึ้น เมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๕ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จกลับมาเข้าเรียนในโรงเรียนดังกล่าว ในพระบรมมหาราชวัง พร้อมกันนั้น ได้ทรงศึกษาภาษาขอมกับพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) และทรงศึกษาภาษาไทยกับพระยาโอวาทวรกิจ (แก่น โอวาทสาร)

ทรงผนวช

ครั้นพระชันษา ๑๔ ปี ทรงผนวชเป็นสามเณร ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ขณะทรงดำรงพระยศที่กรมหมื่นบวรรังสีสุริยพันธุ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร แต่ครั้งยังทรงเป็นหม่อมเจ้า พระราชาคณะ เป็นพระบรรพชาจารย์ เมื่อทรงผนวชแล้วประทับ ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ทรงเล่าเรียนพระปริยัติธรรมต่อมาจนถึงพระชันษาครบอุปสมบท จึงทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๒ มีสมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทฺธสิริ) วัดโสมนัสวิหาร เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว) ขณะทรงดำรง

สมณศักดิ์ที่ พระธรรมวโรดม วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ทรงเป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร แต่ครั้งยังทรงเป็นหม่อมเจ้าพระราชาคณะเป็นพระบรรพชาจารย์ เมื่อผนวชแล้วทรงได้รับพระนามฉายาว่า "สิริวฑฺฒโน" และประทับ ณ วัดราชบพิธตลอดมา กระทั่งได้ทรงเป็นเจ้าอาวาสวัดราชบพิธเป็นพระองค์ที่ ๒ สืบต่อจากพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ซึ่งสิ้นพระชนม์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๔

การศึกษาระหว่างทรงผนวช

ขณะทรงเป็นสามเณรนั้น ได้ทรงศึกษาพระปริยัติธรรมในหลายแห่ง เริ่มต้นที่สำนักของพระครูบัณฑรธรรมสโมธาน (สด) ที่วัดราชบพิธ และจากหลวงญาณภิรมย์ (โพ) และอาจารย์รอด กับทั้งได้ทรงศึกษาภาษาสันสกฤตกับพราหมณ์ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มาสอน ทั้งยังได้เสด็จไปทรงศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนักของสมเด็จพระสังฆราช (สา) ครั้นทรงผนวชเป็นพระภิกษุแล้ว ได้ทรงเข้าสอบพระปริยัติธรรมหน้าพระที่นั่ง ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๕ ได้ทรงเป็นเปรียญ ๔ ประโยค ในพุทธศักราช ๒๔๒๙ ทรงเข้าสอบพระปริยัติธรรมที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม อีกครั้งหนึ่ง ได้ทรงเป็นเปรียญ ๕ ประโยค

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงใฝ่พระทัยในทางการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ทำให้ทรงอ่านและทรงแปลภาษาบาลี สันสกฤต และอังกฤษได้เป็นอย่างดี ทั้งยังทรงพระปรีชาสามารถในเชิงกวี ทรงพระนิพนธ์เรื่องราวต่างๆ ทั้งภาษาไทย และด้วยอักษรเทวนาครีเป็นจำนวนมาก

พระอิสริยยศทางราชตระกูล

หม่อมเจ้าพระภุชงค์ ทรงได้รับพระราชทานเฉลิมพระอิสริยยศในทางราชตระกูล ดังต่อไปนี้

ในรัชกาลที่ ๕

๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๔๙

ทรงพระกรุณาโปรดเฉลิมพระยศเป็น

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต

ในรัชกาลที่ ๖

๒๒ มกราคม ๒๔๕๗

ทรงพระกรุณาโปรดเฉลิมพระยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมที่ **พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์**

๒๐ สิงหาคม ๒๔๖๔

ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาคำนำพระนามและฐานันดรศักดิ์เป็น **พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์**

ในรัชกาลที่ ๗

๒๐ สิงหาคม ๒๔๖๔

ทรงพระกรุณาโปรดเฉลิมพระยศและเลื่อนกรมขึ้นเป็น **พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์**

พระสมณศักดิ์-พระอิสริยยศทางการปกครองคณะสงฆ์

ในรัชกาลที่ ๕

๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๓๐

ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาขึ้นเป็นหม่อมเจ้าพระราชาคณะที่ **หม่อมเจ้าพระสถาพรพิริยพรต**

๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๓๘

ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนเป็น **พระราชาคณะผู้ใหญ่เสมอชั้นเทพ**

๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๔๒

ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ **พระธรรมปาโมกข์**

๑ พฤษภาคม ๒๔๔๙

ทรงพระกรุณาโปรดเฉลิมพระยศทางราชตระกูลเป็น *พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต* ดำรงสมณศักดิ์เสมอ **พระพรหมมุนี** เจ้าคณะรองหนกลาง

ในรัชกาลที่ ๖

๒๒ มกราคม ๒๔๕๗

ทรงพระกรุณาโปรดเฉลิมพระยศทางราชตระกูลเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมที่ *พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์* ดำรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ **สมเด็จพระพุฒาจารย์** เจ้าคณะใหญ่คณะกลาง

๒๐ สิงหาคม ๒๔๖๔

ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาคำนำพระนามทางราชตระกูลเป็น *พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์* และทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็น **สมเด็จพระสังฆราชเจ้า** ดำรงตำแหน่ง **สกลสังฆปรินายก ปธานาธิบดีแห่งสังฆมณฑลทั่วพระราชอาณาจักร**

พระกรณียกิจบางประการ

พระราชกรรมวาจาจารย์

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงปฏิบัติพระภารกิจพิเศษพระหลายวาระ เช่น เป็นพระราชกรรมวาจารย์เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงผนวชเมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๗ และเป็นพระราชกรรมวาจารย์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศที่ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า

ประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมขุนศุโขทัยธรรมราชา ทรงผนวชเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๐ ทั้งยังทรงเป็นพระอุปัชฌายะและพระอาจารย์ของพระบรมวงศานุวงศ์ตลอดจนกุลบุตรเป็นจำนวนมาก

ทรงบำรุงการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

ระหว่างที่ทรงผนวชและประทับ ณ วัดราชบพิธ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงเป็นผู้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมสาขามหามกุฏราชวิทยาลัย ที่วัดราชบพิธ นอกจากนี้ ยังทรงดำรงตำแหน่งกรรมการชุดแรกของมหามกุฏราชวิทยาลัย นับแต่ยังทรงดำรงพระอิสริยยศและพระสมณศักดิ์ที่ หม่อมเจ้าพระสถาพรพิริยพรต และทรงดำรงตำแหน่งอุปนายกและนายกกรรมการในกาลต่อมา นับได้ว่าทรงเป็นผู้บุกเบิกและบริหารกิจการของมหาวิทยาลัยมานับแต่ต้น ทั้งยังโปรดให้ตั้งมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยทรงเป็นนายกกรรมการพระองค์แรก เพื่อนำดอกผลอุดหนุนบำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมและการเผยแผ่พระศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกัน ก็ทรงอุดหนุนส่งเสริมให้คฤหัสถ์ได้มีโอกาสเข้าสอบความรู้ธรรมศึกษาในสนามหลวง ทำให้การศึกษาธรรมและบาลีเจริญก้าวหน้ายิ่งในสมัยของพระองค์

ทรงเชี่ยวชาญพระปริยัติธรรม

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงเป็นผู้ตรวจชำระพระบาลีพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ด้วยอักษรสยาม เป็นรูปเล่มหนังสืออย่างสมัยปัจจุบัน ออกเผยแพร่ไปยังพระอารามทั่วประเทศ ตลอดจนสถาบันสำคัญในนานาประเทศทั่วโลก และทรงเป็นประธานกรรมการชำระพระบาลีพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำขึ้นเป็นพระบรมราชานุสรณ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาทฉบับพิมพ์ที่สมบูรณ์สำรับแรก แล้วเสร็จเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๓

ผลงานพระนิพนธ์

พระปรีชาสามารถในทางรจนาของสมเด็จพระสังฆราชเจ้าเป็นที่กล่าวขวัญถึงอยู่เสมอ นับได้ว่าทรงเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงพระนิพนธ์ตำราเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม ตลอดจนเรื่องราวเกี่ยวเนื่องในพระพุทธศาสนาไว้เป็นจำนวนมาก เช่น พระคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา ซึ่งเป็นพจนานุกรมแปลภาษาบาลีเป็นไทยเล่มแรก, ต้นบัญญัติ เป็นพระนิพนธ์แปลจากมหาวิภังค์คัมภีร์พระวินัยปิฎก แต่ครั้งยังทรงดำรงพระยศที่หม่อมเจ้าพระสถาพรพิริยพรต เกี่ยวกับเรื่อง

เค้ามูลแห่งการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทต่างๆ, นิบาตชาดก จตฺตาฬีสนิบาต รวมชาดก ๓ เรื่อง ได้แก่ เตสกุณชาดก, สรภงฺคชาดก และอลมฺพุสชาดก, มหานิบาตชาดก : ทศชาติฉบับชินวร, ศีวิชัยชาดก, ภิกษุณี, สามเณรสิกขา, อาการ ๓๑, คำแนะนำเรียงความแก้กระทู้ธรรม นอกจากนี้ยังมีพระนิพนธ์หลายต่างเรื่องที่มีความยาวสังเขป เช่น พระธรรมเทศนากัณฑ์ต่างๆ ตลอดจนพระอนุศาสนี และพระนิพนธ์ร้อยกรองอื่นๆ อีกมาก

การบริหารคณะสงฆ์

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้อย่างเรียบร้อยด้วยพระปรีชาสามารถ นับแต่ยังทรงสนองงานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ตราบกระทั่งทรงสถิตในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกสืบแทน ได้เสด็จไปทรงตรวจการณ์คณะสงฆ์ทั้งในพระนครและหัวเมืองอย่างทั่วถึงพร้อมกับทรงบันทึกกิจการทั้งปวงไว้อย่างละเอียดลออ การเสด็จไปทรงตรวจการณ์คณะสงฆ์ทำให้ได้ทอดพระเนตรเห็นสภาพความเป็นอยู่และการครองตนของภิกษุสามเณร ตลอดจนสภาพของอารามในเขตหัวเมืองหลายแห่ง อาทิ วัดมะขามใต้ จังหวัดปทุมธานี หรือวัดชินวราราม ในปัจจุบัน ซึ่งทรงรับไว้ในพระอุปการะจนการก่อสร้างแล้วเสร็จสมบูรณ์ เพื่อสนองคุณและเป็น

ที่บรรจุอังคารของหม่อมปุ่น ชมพูนุท ณ อยุธยา ผู้เป็นชนนี นับเป็นพระอนุสรณีย์สำคัญอีกแห่งของพระองค์

เมื่อกล่าวถึงพระอัธยาศัยในการปกครอง ศิษยานุศิษย์ส่วนใหญ่มักสรรเสริญพระจริยวัตรว่า สมเด็จพระสังฆราชเจ้ามีพระทัยเยือกเย็น เปี่ยมด้วยพระเมตตาการุญเป็นที่สุด ไม่ทรงเคยแสดงพระอาการกริ้วโกรธผู้ใด แต่ในขณะเดียวกัน ก็ทรงมีน้ำพระทัยกล้าหาญและเด็ดขาด ทรงดำรงมั่นในความยุติธรรม เมื่อเกิดเหตุอันต้องทรงตัดสินชี้ถูกผิดในฐานะที่ทรงเป็นปธานาธิบดีแห่งสังฆมณฑล ก็ทรงหนักแน่นมั่นคงและแกล้วกล้าที่จะทรงตัดสินไปตามพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ ด้วยพระวิจารณปัญญาอันสุขุมคัมภีรภาพ มิได้ทรงหวั่นไหวไปตามคำตำหนินินทาหรืออคติข้อใดๆ อีกทั้งทรงมุ่งมั่นในการอนุศาสน์สั่งสอนและวางพระองค์เป็นเนติแบบอย่างแก่พุทธบริษัททั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้กระจ่างในกิจอันพึงปฏิบัติตามพระบรมพุทโธวาท ประกอบด้วยมารยาทงดงามแช่มช้อยสมควรแก่สมณสารูปและฐานานุรูป

พระอวสานกาล

ครั้นพระชันษาล่วงสู่เขตชรา สมเด็จพระสังฆราชเจ้า เริ่มมีพระอาการประชวรด้วยพระโรคหลอดโลหิตแข็งและชำรุด (Arteriosclerosis) ในต้นเดือนสิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๐ ได้

มีพระบังคนเบาเป็นพระโลหิต ซึ่งเกิดจากการแตกของหลอดโลหิตที่แข็งและชำรุดในกระเพาะปัสสาวะ และพระอาการทรุดลงจนสิ้นพระชนม์เมื่อเวลา ๑๐.๐๕ น. ของวันที่ ๒๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๐ สิริพระชันษา ๗๙ ปี

คณะผู้สำเร็จราชการในพระองค์ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร มีบัญชาให้จัดเครื่องประกอบพระเกียรติยศ และการพระราชกุศลพระราชทานตามพระเกียรติยศที่ทรงดำรงอยู่ พร้อมทั้งผดุงพระเกียรติยศพิเศษด้วยการพระราชทานพระโกศทองน้อยทรงพระศพในการออกพระเมรุ ซึ่งปรกติแล้วเป็นพระโกศสำหรับพระบรมวงศ์ผู้ทรงพระอิสริยยศสมเด็จเจ้าฟ้า สมกับความเป็นอัจฉริยบุรุษผู้ทรงเปี่ยมด้วยพระปัญญาคุณ และพระคุณูปการอันเป็นพิเศษเหนือสามัญ ที่ทรงมุ่งมั่นบำเพ็ญไว้เป็นหิตานุหิตประโยชน์ทั้งแก่ประเทศชาติและพระบวรพุทธศาสนาทุกประการ.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัชพล ไชยพร เรียบเรียง

พระพรหมมุนี (สุชิน อคฺคชิโน)
พระพรหมมุนี รูปที่ ๒๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระพรหมมุนี ลำดับที่ ๓
แห่งวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

(พ.ศ.๒๕๕๓ - ปัจจุบัน)

พระพรหมมุนี รูปที่ ๒๗

ชาติภูมิ

นามเดิม สุชิน นามสกุล มงคลแถลง เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ.๒๔๙๓ ณ ตำบลปลายกลัด อำเภอบางซ้าย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บรรพชา

เมื่อวันจันทร์ที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๐๔ ณ มหาพัทธสีมาวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พระนามพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เมื่อดำรงสมณศักดิ์ที่ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

อุปสมบท

เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๑๓ ณ มหาพัทธสีมาวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พระนามพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เมื่อดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ นามพระกรรมวาจาจารย์ พระธรรมสิริวัฒน์ (กมฺพุวณฺโณ) เมื่อดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสิริวัฒนเวที และพระราชภัทราจาร (กุวโม) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม นามพระอนุสาวนาจารย์ พระราชรัชมงคลเมธี

(เขมาจาโร) เมื่อดำรงสมณศักดิ์ที่ พระครูวิจิตรธรรมคุณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ได้รับประทานนามฉายาว่า **อคฺคชิโน**

วิทยฐานะ

ประโยค ๑-๒, น.ธ.เอก

พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาพุทธศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตำแหน่งการคณะสงฆ์ในอดีต

- เป็นเลขานุการเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต พ.ศ.๒๕๑๕-๒๕๓๑
- เป็นเจ้าคณะเขตพระนคร-สัมพันธวงศ์-ป้อมปราบศัตรูพ่าย-ลาดกระบัง พ.ศ.๒๕๓๗-๒๕๕๐

ตำแหน่งสำคัญในกิจการคณะสงฆ์และการสาธารณประโยชน์ ณ ปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๗)

- ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
- พระอุปัชฌาย์ ประเภทวิสามัญ
- กรรมการมหาเถรสมาคม
- กรรมการสภาการศึกษา
- กรรมการฝ่ายการปกครอง ฝ่ายการเผยแผ่ และฝ่ายการสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม
- กรรมการเถรสมาคมธรรมยุต
- เจ้าคณะภาค ๑๔-๑๕ (ธรรมยุต)

- เป็นรองแม่กองธรรมสนามหลวง

- กรรมการความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

- กรรมการสภามหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

- ประธานกรรมการสถานศึกษา โรงเรียนมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

- กรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการสถานศึกษา โรงเรียนวัดราชบพิธ

- กรรมการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา

- กรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ

- กรรมการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี

- กรรมการเผยแผ่พระธรรมในพระพุทธศาสนา ตามพระราชประสงค์ พ.ศ.๒๕๕๑

- กรรมการร่างกฎ ระเบียบ คำสั่ง ข้อบังคับ ประกาศของมหาเถรสมาคม

- กรรมการพิจารณาศาสนสมบัติกลางประจำ (พศป.)

- กรรมการพิจารณาเร่งรัดออกเอกสารสิทธิ์และการจัดประโยชน์ที่ดินวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง

- กรรมการกำหนดนโยบายงบประมาณศาสนสมบัติกลางเพื่อการพระพุทธศาสนา

- รองประธานกรรมการพัฒนาศาสนสมบัติกลาง

- กรรมการศูนย์ควบคุมการไปต่างประเทศสำหรับพระภิกษุสามเณร (ศ.ต.ภ.)

- กรรมการพิจารณายกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง
- กรรมการพิจารณาและกลั่นกรองการตั้งชื่อวัด
- กรรมการกลั่นกรองพนักงานศาสนการ
- กรรมการที่ปรึกษาโรงพิมพ์สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- ที่ปรึกษาสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ
- กรรมการและผู้ช่วยเลขาธิการกรรมการบริหารคณะธรรมยุต
- กรรมการบริหารและกรรมการกองอำนวยการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
- กรรมการบริหารวัดญาณสังวราราม อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี
- กรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการบริหารวัดมกุฏกษัตริยาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
- กรรมการพิจารณาการจัดสร้างพุทธมณฑลจังหวัด
- กรรมการโครงการก่อสร้างศูนย์ปฏิบัติและประสานงานของคณะสงฆ์
- กรรมการมูลนิธิโรงพยาบาลสงฆ์
- กรรมการกองทุนผู้ประสบอุบัติภัย
- กรรมการอนุรักษ์และพัฒนาพุทธมณฑล
- หัวหน้าพระธรรมทูตสาย ๗
- กรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
- ประธานอนุกรรมการด้านการบริหารงานบุคคล ในคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม
- ผู้อำนวยการฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้พระอุปัชฌาย์คณะธรรมยุต

- ผู้อำนวยการอบรมพระนักเทศน์คณะธรรมยุต
- ผู้อำนวยการฝึกอบรมพระวิปัสสนาจารย์คณะธรรมยุต
- ผู้พิจารณากลั่นกรอง การรับเงินค่าผาติกรรมที่ดินวัดและการใช้จ่ายเงินค่าผาติกรรม
- ผู้พิจารณากลั่นกรอง การยุบและย้ายวัดของคณะสงฆ์
- ผู้พิจารณากลั่นกรองงานของคณะธรรมยุต และสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธ)
- รองประธานสหภูมิอยุธยา

ฯลฯ

สมณศักดิ์

พ.ศ.๒๕๑๖ เป็นพระครูฐานานุกรมที่ พระครูเมธังกร ในสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถร) ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

พ.ศ.๒๕๑๘ เป็นพระครูฐานานุกรมที่ พระครูโฆสิตสุทธสร ในสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถร)

พ.ศ.๒๕๑๙ เป็นพระครูฐานานุกรมที่ พระครูวิจารณ์ภารกิจ ในสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถร)

พ.ศ.๒๕๒๓ เป็นพระครูฐานานุกรมที่ พระครูสุตตาภิรม ในสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถร)

พ.ศ.๒๕๒๘ ทรงพระกรุณาโปรดตั้งสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ **พระชินวงศเวที**

พ.ศ.๒๕๓๕ ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ **พระราชปฏิภาณโกศล**

พ.ศ.๒๕๔๐ ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ **พระเทพวรเมธี**

พ.ศ.๒๕๔๔ ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ **พระธรรมวรเมธี**

พ.ศ.๒๕๕๓ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏที่ **พระพรหมมุนี** ศรีวาสนวรางกูร วิบูลสีลาจารโสภณ โกศลปริยัติวิธาน บริหารศาสนกิจ ธรรมยุตติกคณิสสร บวรสังฆารามคามวาสี มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ สมบูรณ์คณาธิปัตวินยานุวรรตสังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูพุทธพากยประกาศ พระครูคู่สวด ๑ พระครูธรรมศาสนอุโฆษ พระครูคู่สวด ๑ พระครูสังฆวิจิตร ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑

ดังสำเนาพระบรมราชโองการ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๓ ดังนี้

*“**พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร** มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า โดยที่ทรงพระราชดำริว่า พระสงฆ์ซึ่งดำรงในสมณคุณ มีอุปการะยิ่งแก่การพระศาสนา สมควรจะได้เลื่อนอิสริยฐานันดรในสมณศักดิ์สูงขึ้น*

มีอยู่ บัดนี้ จวบกาลมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ควรจะสถาปนาอิสริยยศพระสงฆ์ขึ้นไว้ เพื่อจักได้บริหารพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสถาพรสืบไป ทรงพระราชดำริว่า พระธรรมวรเมธี เป็นพระเถระผู้เจริญสมณพรหมจรรย์ มีปฏิภาณปรีชา ได้ศึกษารอบรู้แตกฉานในพระธรรมวินัย สอบได้สำเร็จนักธรรมชั้นเอก ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นพระราชาคณะที่พระชินวงศเวที ชั้นราชที่พระราชปฏิภาณโกศล ชั้นเทพที่พระเทพวรเมธี ชั้นธรรมที่พระธรรมวรเมธี โดยลำดับ ได้รับภาระพระพุทธศาสนาและสังวรรักษาสมณวัตรสมควรแก่ตำแหน่งเป็นอย่างดี บำเพ็ญกรณียกิจเป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่พุทธจักรและราชอาณาจักรโดยอเนกประการ กล่าวคือ ด้านการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร พระอารามหลวงกรุงเทพมหานคร เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เป็นผู้ช่วยคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นเจ้าคณะภาค ๑๔ และ ๑๕ (ธรรมยุต) เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ธรรมยุต) เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขาธิการกรรมการบริหารคณะธรรมยุต คณะทำงานติดตามประสานงานตามมติมหาเถรสมาคม กรรมการความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา และเป็นกรรมการฝ่ายปกครองของมหาเถรสมาคม ด้านการศึกษา ได้ให้ความสนใจบำรุงการศึกษาของพระภิกษุสามเณรและเยาวชนเป็นอย่างยิ่งโดยสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ทั้งด้านนักธรรมและธรรมศึกษาเป็นคณะทำงานประสานงานเทียบวุฒินักธรรม-เปรียญธรรม

กับการศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐ เป็นกรรมการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา คณะทำงานในการร่างกฎระเบียบและประกาศของมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการศึกษา เป็นกรรมการปรับโครงสร้างงานพระพุทธศาสนาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ เป็นเลขานุการแม่กองธรรมสนามหลวง กรรมการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ได้ให้ดำเนินการจัดการสอนตามหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาของนักเรียนโรงเรียนวัดราชบพิธ โรงเรียนราชบพิธ กรุงเทพมหานคร และโรงเรียนวิสุทธิกษัตรี จังหวัดสมุทรปราการ ทำให้นักเรียนทั้ง ๓ โรงเรียน ได้มีโอกาสเรียนรู้พุทธธรรม และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศชาติต่อไป ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เป็นประธานกรรมการวิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย กรรมการสถานศึกษาโรงเรียนวัดราชบพิธ ได้จัดหาทุนอุดหนุนนักเรียนและให้จัดมอบทุนการศึกษาของมูลนิธิสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) ทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เป็นประจำทุกปี ตั้งแต่ปี ๒๕๒๘ จนถึงปัจจุบัน ด้านการสาธารณูปการ ได้รับเป็นกรรมการและเลขานุการในคณะกรรมการอำนวยการจัดสร้างพุทธมณฑลฝ่ายสงฆ์ กรรมการอำนวยการอนุรักษ์และพัฒนาพุทธมณฑล กรรมการพิจารณางบประมาณศาสนสมบัติกลางประจำ รองประธานกรรมการพัฒนาศาสนสมบัติกลาง กรรมการพิจารณายกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง กรรมการพิจารณาเร่งรัดการออก

เอกสารสิทธิ์ การจัดประโยชน์ที่ดินวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง และเป็นกรรมการพิจารณาและกลั่นกรองการตั้งชื่อวัด นอกจากนี้ ยังเป็นประธานดำเนินการสร้างอุโบสถเฉลิมพระเกียรติที่วัดกลาง จังหวัดลพบุรี กรรมการบริหารวัดญาณสังวราราม จังหวัดชลบุรี กรรมการพิจารณาจัดสร้างพุทธมณฑลจังหวัด และกรรมการ ก่อสร้างศูนย์ปฏิบัติและประสานงานของคณะสงฆ์ ด้านการสาธารณ สงเคราะห์ ได้รับอุปถัมภ์การก่อสร้างและส่งเสริมพัฒนากิจการต่างๆ ของโรงเรียนวัดราชบพิธ โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) สถานสงเคราะห์คนชราวาสนะเวศม์ และหมู่บ้าน "บุศยานิเวศม์" ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกจากนี้ ยังเป็นกรรมการฝ่ายการ สาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม กรรมการบริหารและ กรรมการกองอำนวยการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรม ราชูปถัมภ์ กรรมการมูลนิธิโรงพยาบาลสงฆ์และกรรมการกองทุนผู้ ประสบอุบัติภัย ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แสดงพระธรรม เทศนาถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระ บรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ในพระราชพิธี รัฐพิธี รวมทั้ง รับเป็นวิทยากรบรรยายธรรมในโอกาสต่างๆ ตลอดจนแสดงธรรม แก่พุทธศาสนิกชน อุบาสกอุบาสิกา ณ พระอุโบสถวัดราชบพิธสถิต มหาสีมาราม ราชวรวิหาร พระอารามหลวง กรุงเทพมหานคร ใน วันธรรมสวนะเป็นประจำ นอกจากนี้ ยังเป็นกรรมการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรรมการเผยแผ่พระธรรมในพระพุทธ ศาสนาตามพระราชประสงค์ พ.ศ.๒๕๕๑ และเป็นกรรมการฝ่ายการ

เผยแผ่ของมหาเถรสมาคม สรรพกิจที่ พระธรรมวรเมธี ได้ปฏิบัติบำเพ็ญมาโดยตลอด ปรากฏผลดีและเจริญก้าวหน้าแก่พระพุทธศาสนา ประเทศชาติและประชาชนโดยทั่วไป จึงนับได้ว่าเป็นผู้เสียสละและมุ่งมั่นในงาน บัดนี้ พระธรรมวรเมธี เป็นผู้เจริญด้วยพรรษายุกาล รัตตัญญูเถรกรณธรรม มีจริยาวัตรเป็นที่เคารพสักการะเลื่อมใส สมควรที่จะได้ยกย่อง ให้ดำรงสมณฐานันดรสูงขึ้น จึ่งมีพระบรมราชโองการโปรดสถาปนา พระธรรมวรเมธี ขึ้นเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง มีราชทินนามตามที่จารึกในหิรัญบัฏว่า **พระพรหมมุนี ศรีวาสนวรางกูร วิบูลสีลาจารโสภณ โกศลปริยัติวิธานบริหารศาสนกิจ ธรรมยุตติกคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิต ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร พระอารามหลวง** กรุงเทพมหานคร มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ สมบูรณ์คณาธิปัต วินยานุวรรตสังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูพุทธพากยประกาศ พระครูคู่สวด ๑ พระครูธรรมศาสนอุโฆษ พระครูคู่สวด ๑ พระครูสังฆวิจิตร ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ ประกาศ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ เป็นปีที่ ๖๕ ในรัชกาลปัจจุบัน”

ภาษาวัด

เรื่อง

พระพรหมมุนี

โดย เขมาจาระ

ที่พระพรหมมุนี เป็นสมณศักดิ์สำคัญมีชื่อเสียงมานานตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ปรากฏชื่อครั้งแรกประมาณ พ.ศ.๑๙๖๕ ในรัชกาลสมเด็จพระอินทราชาธิราชที่ ๑ (๑๙๕๑-๑๙๖๗) พระพรหมมุนีเป็นองค์หนึ่งในจำนวนพระเถระที่เป็นชาวเชียงใหม่ ๗ องค์ ชาวกรุงศรีอยุธยา ๒ ชาวกัมพูชา ๑ กับภิกษุบริษัทอีกหลายองค์ออกไปลังกา ไปรับอุปสมบทกรรมเป็นสีหลนิกาย ณ อุทกกุกเขปสีมาที่แม่น้ำกัลยาณี ในสำนักพระวันรัตเถระ เมื่อ พ.ศ.๑๙๖๗ ซึ่งท่านเหล่านี้เป็นต้นเค้าของลัทธินิกายลังกาวงศ์รุ่นแรกในประเทศนี้ แต่จะอยู่สำนักวัดไหนไม่ปรากฏ

ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (๒๑๙๙-๒๒๓๑) ปรากฏชื่ออีกองค์หนึ่งคือพระพรหมมุนี วัดปากน้ำประสบ ชื่อของท่านผู้นี้ บางทีเรียกว่าพระพรหมบ้าง พระมหาพรหมบ้าง แม้ชื่อวัดก็เรียกกันหลายอย่าง วัดปากคลองช้างบ้าง วัดปากน้ำโพสพบ้าง เข้าใจว่าอยู่แถบลำน้ำลพบุรี ท่านองค์นี้นัยว่าเป็นอาจารย์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แก่มาก หูยานถึงบ่า เชี่ยวชาญวิทยาคมมีอิทธิฤทธิ์ ในแผ่นดินนั้นพระสงฆ์พากันติเตียนในหลวงมากเห็นจะเป็นเรื่องที่ทรงคบหาพวกบาทหลวงสอนศาสนาสนิทสนมเกินไป พระสงฆ์วัดวังไชยเป็นบ่อนนินทาในหลวงยิ่งกว่าวัดอื่น จนทราบไปถึงพระกรรณ ทรงกริ้วมาก โปรดให้ขับพระสงฆ์เหล่านั้นออกเสียจากวัด เมื่อทรงขับพระสงฆ์เหล่านั้นออกจากวัดแล้ว โปรดให้นายสิทธิมหาดเล็กไปถามพระพรหมมุนี วัดปากน้ำประสบว่า

"พระสงฆ์วัดวังไชยนินทาพระองค์ว่า รักแขกเมืองยิ่งกว่าข้าแผ่นดิน พระองค์จึงให้ขับออกเสียจากวัด การจะชอบหรือมิชอบ"

พระพรหมมุนีถวายพระพรว่า "ซึ่งพระสงฆ์นินทาพระเจ้านั้นมิชอบนักหนา" แล้วพระพรหมมุนีถามมหาดเล็กนั้นว่า "พระเจ้าได้ยินเองหรือผู้ใดได้ยิน"

มหาดเล็กกราบเรียนว่า "ข้าหลวงได้ยิน จึงเอามาทูล"

พระพรหมมุนีจึงว่า "ถ้าข้าหลวงได้ยินนั้น กูจะว่าด้วยมิได้เกลือกมันจะใคร่ได้ยศฐานันดรเจียดเงินพานทอง แลมันเอาเท็จมาทูล มันจะทำให้พระเจ้าได้บาป ทั้งกูผู้หลงนี้ก็จะได้บาป พระเจ้าก็ไม่ได้ยิน กูก็ไม่ได้ยินแล แลกูจะว่าด้วยมิได้ แลกฎหมายเอาคำกูไปกราบทูลพระเจ้าว่า กูว่ากระนี้เถิด"

นายสิทธิมหาดเล็กนำคำของพระพรหมมุนีไปกราบทูลสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระสรวลว่า "พระมหาพรหมนี้ตรงแท้"

ครั้งหนึ่ง ทูตฝรั่งเศสเข้ามา ทางการเตรียมการต้อนรับในหลวงโปรดให้นายสิทธิมหาดเล็กไปถามพระพรหมมุนีว่า "บัดนี้แขกเมืองเข้ามาเป็นอันมาก พระพรหมจะเห็นเป็นประการใด"

พระพรหมมุนีว่า "บุญสมภารพระเจ้ามากนัก แขกเมืองจึงเข้ามาดังนี้ แต่อายุกูนี้ได้สามพระยาแล้วกูบ่ห่อน ได้ยินว่าแขกเมืองเข้ามาเป็นอันมากดังนี้ แลซึ่งแขกเมืองเข้ามามากดังนี้ ด้วยเดชะโพธิสมภารพระเจ้าแล"

นายสิทธิมหาดเล็กถามอีกว่า "บัดนี้แขกเมืองให้มากราบทูลว่าแขกเมืองจะเข้ามาอีกมากกว่านี้เล่า แลพระเจ้าให้ถามว่า ซึ่งแขกเมืองจะเข้ามามากกว่านี้นั้น ยังจะเห็นเป็นประการใด"

พระพรหมมุนีว่า "แขกเมืองจะเข้ามาอีกนั้น ย่อมทราบอยู่ในพระทัยพระเจ้าทุกประการ แลกูมิว่าเลยแลกฎหมาย เอาคำกูนี้ไปทูลให้พระเจ้าทราบเถิด"

นายสิทธิมหาดเล็กเอาคำของพระพรหมมุนีไปกราบทูลสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระสรวลตรัสว่า "พระพรหมพูดหลักแหลมและรู้หลักด้วย เสียดายที่แก่มาก ถ้ายังหนุ่มก็จะได้เป็นที่ปรึกษาไปอีกนาน"

แต่พระพรหมมุนีทั้งที่แก่ปานนั้น ก็ยังมรณภาพภายหลังสมเด็จพระนารายณ์หลายปี ท่านมาปรากฏชื่ออีกครั้งหนึ่ง ในคราวกบฏธรรมเสถียรซึ่งอ้างตนเป็นพระลูกเธอหลอกหลวงชาวบ้านให้เชื่อถือ ในรัชกาลพระเพทราชา

ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ปรากฏชื่อพระพรหมมุนีองค์หนึ่ง ครั้งเสด็จไปปราบก๊กเจ้าพระฝางทางภาคเหนือ ในการปราบปรามคราวนั้น เห็นจะทรงชำระสะสางพระบวรพุทธศาสนาทางภาคนั้นไปด้วย เพราะเหตุที่การปฏิบัติธรรมวินัยของพระสงฆ์ในระยะนั้นอากูลวุ่นวายมาก โปรดให้ส่งพระเถระไปอยู่จัดการตามเมืองใหญ่ เช่นโปรดให้พระพิมลธรรมไปอยู่เมืองสวางคบุรี พระธรรมโคดมไปอยู่เมืองพิชัย พระธรรมเจดีย์ไปอยู่เมืองพิษณุโลก พระพรหมมุนีไปอยู่เมืองสุโขทัย พระพรหมมุนีองค์นี้เข้าใจว่าพระพรหมมุนี (อยู่) วัดระฆัง เป็นศิษย์ของสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) และบางทีพระพรหมมุนี (อยู่) องค์นี้เองที่พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้ออกไปเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อค้นหาคัมภีร์วิสุทธิมรรค เพื่อนำเข้ามาเป็นต้นฉบับสำหรับกรุงธนบุรี

อีกองค์หนึ่ง พระพรหมมุนี (อินท์) อยู่วัดบางยี่เรือภายหลังลาสิกขาเข้ารับราชการ โปรดให้เป็นหลวงธรรมาธิบดีเจ้ากรมสังฆการีในรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้น

ในยุคกรุงรัตนโกสินทร์มีพระเถระดำรงตำแหน่งพระพรหมมุนีดังต่อไปนี้

รัชกาลที่ ๑	๑.	พระพรหมมุนี ไม่ปรากฏชื่อ	วัดราชบุรณะ
	๒.	พระพรหมมุนี (อาจ)	วัดสระเกศ
รัชกาลที่ ๒	๓.	พระพรหมมุนี (ด่อน)	วัดหงส์รัตนาราม
	๔.	พระพรหมมุนี (นาค)	วัดราชบุรณะ
รัชกาลที่ ๓	๕.	พระพรหมมุนี (พร)	วัดราชบุรณะ
	๖.	พระพรหมมุนี (สน)	วัดสระเกศ
	๗.	พระพรหมมุนี (ถึก)	วัดพระเชตุพน
รัชกาลที่ ๔	๘.	พระพรหมมุนี (ยิ้ม)	วัดพระเชตุพน
	๙.	พระพรหมมุนี (ทับ)	วัดโสมนัสวิหาร
รัชกาลที่ ๕	๑๐.	พระพรหมมุนี (ศรี)	วัดปทุมคงคา
	๑๑.	พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ที่พระพรหมมุนี	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
	๑๒.	พระพรหมมุนี (เหมือน)	วัดบรมนิวาส
	๑๓.	พระพรหมมุนี (แฟง)	วัดมกุฏกษัตริยาราม
	๑๔.	พระพรหมมุนี (เขียว)	วัดราชาธิวาส
	๑๕.	พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต ที่พระพรหมมุนี	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

รัชกาลที่ ๖	๑๖.	พระพรหมมุนี (แพ)	วัดสุทัศนเทพวราราม
	๑๗.	พระพรหมมุนี (แย้ม)	วัดราชประดิษฐ์
รัชกาลที่ ๗	๑๘.	พระพรหมมุนี (อ้วน)	วัดบรมนิวาส
รัชกาลที่ ๘	๑๙.	พระพรหมมุนี (ปลด)	วัดเบญจมบพิตร
รัชกาลที่ ๙	๒๐.	พระพรหมมุนี (ผิน)	วัดบวรนิเวศวิหาร
	๒๑.	พระพรหมมุนี (พิมพ์)	วัดพระศรีมหาธาตุ
	๒๒.	พระพรหมมุนี (วิน)	วัดราชผาติการาม
	๒๓.	พระพรหมมุนี (สนั่น)	วัดนรนาถสุนทริการาม
	๒๔.	พระพรหมมุนี (วิชมัย)	วัดบวรนิเวศวิหาร
	๒๕.	พระพรหมมุนี (บู่)	วัดบรมนิวาส
	๒๖.	พระพรหมมุนี (จุนท์)	วัดบวรนิเวศวิหาร
	๒๗.	พระพรหมมุนี (สุชิน)	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ตำนานพระพรหมมุนี

สุเชาว์ พลอยชุม
เรียบเรียง

สมณศักดิ์ที่ **พระพรหมมุนี** นับเป็นสมณฐานันดรที่เก่าแก่และมีความสำคัญตำแหน่งหนึ่งในประวัติของคณะสงฆ์ไทย ราชทินนามที่ พระพรหมมุนี ปรากฏในเอกสารที่เก่าที่สุด คือ พงศาวดารโยนกที่กล่าวว่า เมื่อจุลศักราช ๗๘๖ (ตรงกับ พ.ศ.๑๙๖๕ อันเป็นรัชสมัยของสมเด็จพระอินทราชาธิราชที่ ๑ รัชกาลที่ ๗ แห่งกรุงศรีอยุธยา) ได้มีพระเถระแห่งกรุงศรีอยุธยา ๒ รูป คือ **พระพรหมมุนี** กับพระโสมเถระ พร้อมด้วยพระเถระชาวเชียงใหม่ ๒๕ รูป และพระเถระชาวกัมพูชา ๒ รูป พากันเดินทางไปยังลังกาทวีป และรับการอุปสมบทแปลงใหม่ ณ อุทกสีมาเรือขนานในแม่น้ำกัลยาณี ที่ท่าชื่อว่า ยาปาปัฏฏนะ ท่ามกลางคณะสงฆ์ ๒๐ รูป มีพระธรรมจริยาเถระ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระวันรัตน์เป็นพระกรรมวาจาจารย์ แล้วอยู่ศึกษาพระธรรมวินัยในลังกาทวีปนั้น ต่อมาลังกาเกิดข้าวยากหมากแพงเพราะฝนแล้ง พระเถระดังกล่าวเหล่านั้นจึงพากันเดินทางกลับบ้านเมืองตน พร้อมทั้งได้ชักชวนเอาพระเถระลังกามาด้วย ๒ รูป ชื่อ พระมหาวิกรมพาหุ พรรษา ๑๕ กับพระอุดมปัญญา พรรษา ๑๐ โดยพระเถระลังกาทั้ง ๒ รูป ได้มาพำนักอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาก่อน แล้วจึงเดินทางขึ้นไปสั่งสอนพระศาสนาที่เมืองสัชชนาลัย เชียงใหม่ เป็นต้นต่อไป[๑] ข้อความในพงศาวดารโยนกดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า สมณศักดิ์ที่ พระพรหมมุนีนั้นได้มีมาแล้วอย่างน้อยก็ตั้งแต่ยุคต้นแห่งกรุงศรีอยุธยา

---

[๑] **พงศาวดารโยนก** ของ พระยาประชากิจกรจักร์ (แช่ม บุนนาค), แพร่พิทยา, พ.ศ.๒๕๑๕. หน้า ๓๐๙-๓๑๑.

ในทำเนียบสมณศักดิ์และคระสงฆ์ครั้งกรุงเก่า แบ่งการปกครองคณะสงฆ์เป็น ๓ คณะ คือ คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย คณะอรัญวาสี และคณะคามวาสีฝ่ายขวา

คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย มีสมเด็จพระอริยวงศาสังฆราชาธิบดี เป็นเจ้าคณะใหญ่ มีพระพิมลธรรม เป็นเจ้าคณะรอง และมีพระราชาคณะผู้ช่วยอีก ๑๖ รูป ดังนี้

สมเด็จพระอริยวงษาสังฆราชาธิบดี อยู่วัดน่าปะธาตุ เปนเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย มีฐานานุกรม ๑๐ รูป คือ พระครูสดำปลัดขวา ๑ พระครูเฉวียงปลัดซ้าย ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูวินัยธรรม ๑ พระครูเทพสิทธิเทพาธิบดีคู่สวดขวา ๑ พระครูศรีสุนทรากษรวิจิตรคู่สวดซ้าย ๑ พระครูเมธังกร ๑ พระครูวรวงษา ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ เปน ๑๐ รูป แล้วมีพระราชาคณะเปนคณะขึ้น ในนี้

พระพิมลธรรม	อยู่วัดรามาวาส	เปนคณะรอง	๑
พระเทพกวี	อยู่วัดพระราม		๑
พระพรหมมุนี	อยู่วัดราชประดิษฐาน		๑
พระราชมุนี	อยู่วัดภูเขาทอง		๑
พระปรากรม	อยู่วัดน่าพระเมรุ		๑
พระราชกระวี	อยู่วัดวรโพธิ์		๑
พระศรีสมโพธิ	อยู่วัดฉัททันต		๑
พระพากุลเถร	อยู่วัดศรีอโยทธยา		๑
พระญาณสิทธิ์	อยู่วัดสังฆปัต		๑

พระอไภยสรณ	อยู่วัดป่าฝ้าย	๑
พระอไภยสารทะ	อยู่วัดป่าใน	๑
พระอนุรุทธ	อยู่วัดท่าทราย	๑
พระโชติบาล	อยู่วัดรากแค	๑
พระศรีสัจญาณมุนี	อยู่วัดพญาแมน	๑
พระธรรมนิโรธ	อยู่วัดกระษัตรา	๑
พระญาณรักขิต	อยู่วัดสังกะทา	๑
พระไตรสรณะธัชะ	อยู่วัดจอมปุ	๑

คณะอรัญวาสี มีพระพุทธาจารย์ (แก้ไขเป็น พระพุฒาจารย์ ในรัชกาลที่ ๔) เป็นเจ้าคณะใหญ่ พระญาณไตรโลก เป็นเจ้าคณะรอง และมีพระราชาคณะผู้ช่วยอีก ๖ รูป ดังนี้

พระพุทธาจารย์ อยู่วัดโบถราชเดชะ เปนเจ้าคณะกลางฝ่ายอรัญวาสี ได้บังคับบัญชาพระสงฆ์ ฝ่ายสมะถะวิปัศนา อนึ่งถ้ามีที่เสด็จพระราชดำเนิรออกนอกพระนครก็ต้องไปโดยเสด็จ มีพระราชาคณะเปนคณะขึ้น ในนี้

พระญาณไตรโลกย์	อยู่วัดโรงธรรม เปนคณะรองฝ่ายอรัญวาสี	๑
พระอุบาฬี	อยู่วัดกุฎ	๑
พระญาณโพธิ	อยู่วัดเจ้ามอน	๑
พระธรรมโกษา	อยู่วัดประดู่	๑
พระเทพมุนี	อยู่วัดกุฎีดาว	๑

พระเทพโมฬี อยู่วัดสมณโกฎ ๑
พระธรรมกิติ อยู่วัดมเหยงคณ์ ๑

คณะคามวาสีฝ่ายขวา มีพระวันรัตน์ เป็นเจ้าคณะใหญ่ พระธรรมโคดม เป็นเจ้าคณะรอง และมีพระราชาคณะผู้ช่วยอีก ๑๖ รูป ดังนี้

พระวันรัต อยู่วัดป่าแก้วเปนเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา มีฐานานุกรม ๑๑ รูป คือ พระครูปลัด ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูวินัยธรรม ๑ พระครูพรหมสรคู่สวดขวา ๑ พระครูอมรสัทคู่สวดซ้าย ๑ พระครูธรรมคุต ๑ พระครูพุทธบาล ๑ พระครูญาณกิจ ๑ พระครูสังฆรักขิต ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ เปน ๑๑ รูป แล้วมีพระราชาคณะเปนคณะขึ้น ในนี้

พระธรรมโคดม อยู่วัดธรรมิกราช เปนคณะรอง ๑
พระธรรมไตรโลกย์ อยู่วัดสุธาสวรรค์ ๑
พระธรรมเจดีย์ อยู่วัดสวนหลวงสบสวรรค์ ๑
พระโพธิวงษ์ อยู่วัดสวนหลวงค้างคาว ๑
พระธรรมวิโรจน์ อยู่วัดโพธาราม ๑
พระนารท อยู่วัดดุสิต ๑
พระพุทธโฆษา อยู่วัดพุทไธสวรรย์ ๑
พระวิเชียรเถร อยู่วัดไชยวัฒนาราม ๑
พระธรรมสารเถร อยู่วัดปราสาท ๑
พระญาณสมโพธิ อยู่วัดป่าตอง ๑

พระอริยโคดม	อยู่วัดแก้วฟ้า	๑
พระอริยวงษมุนี	อยู่วัดวรเชฐ	๑
พระอริยมุนี	อยู่วัดราชพรี	๑
พระนิกรม	อยู่วัดวังไชย	๑
พระนิโครธญาณ	อยู่วัดลอดช่อง	๑
พระญาณรังษี	อยู่วัดสาตดิชน	๑
พระอริยธัชะ	อยู่วัดจงกรม	๑

ตามทำเนียบนี้ ปรากฏชื่อ **พระพรหมมุนี** เป็นพระราชาคณะผู้ช่วยอยู่ในคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายว่า สังเกตจากนามตามที่ปรากฏในทำเนียบสมณศักดิ์ครั้งกรุงเก่าตอนปลายประกอบกับเรื่องราวในพระราชพงศาวดาร สันนิษฐานว่า ครั้งกรุงศรีอยุธยาตำแหน่งพระราชาคณะจัดเป็น ๒ ชั้น คือ

- พระราชาคณะผู้ใหญ่ ชั้นหนึ่ง
- พระราชาคณะสามัญ ชั้นหนึ่ง

สำหรับพระราชาคณะผู้ใหญ่นั้น กำหนดเป็น ๔ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๑ สมเด็จพระสังฆราชซ้ายขวา ได้แก่ สมเด็จพระอริยวงศา กับสมเด็จพระวันรัตน์

ชั้นที่ ๒ ได้แก่ พระพุทธาจารย์ เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายอรัญวาสี พระพุทธโฆษาจารย์ ทำนองจะเป็นผู้ช่วยมหาสังฆปริณายก หรือเรียกว่า ปลัดสังฆราช พระพิมลธรรม เจ้าคณะรองฝ่ายซ้าย พระธรรมโคดม เจ้าคณะรองฝ่ายขวา

ชั้นที่ ๓ ได้แก่ **พระพรหมมุนี** คงเทียบด้วยชั้นธรรมชั้นเดียวกับ พระธรรมเจดีย์ พระธรรมไตรโลก เพราะพบว่า พระพรหมมุนีเลื่อนเป็นพระพุทธาจารย์บ้าง เลื่อนเป็น พระพิมลธรรมบ้าง

ชั้นที่ ๔ ได้แก่ พระเทพกวี พระเทพมุนี ที่เรียกว่า ชั้นเทพ

ราชทินนนามนอกนี้ จัดเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ[๒]

ในยุคกรุงธนบุรี ก็ปรากฏนาม**พระพรหมมุนี** ในฐานะเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ในเหตุการณ์ที่สำคัญทางการคณะสงฆ์หลายครั้ง กล่าวคือ

ในปี จ.ศ.๑๑๓๒ (พ.ศ.๒๓๑๓) อันเป็นปีที่ ๓ แห่งรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดให้มีการชำระพระสงฆ์หัวเมืองฝ่ายเหนือครั้งใหญ่ อันเนื่องมาจากการตั้งตัวเป็นใหญ่ของเจ้าพระฝางทั้งที่อยู่ในสมณเพศ โดยการดำน้ำพิสูจน์ แล้วโปรดให้อาราธนาพระราชาคณะกับพระสงฆ์อันดับจากกรุงธนบุรี ขึ้นไปบวชพระสงฆ์ไว้ ณ ทุกหัวเมืองฝ่ายเหนือ พร้อมกับให้อาราธนาพระราชาคณะผู้ใหญ่ออกไปอยู่สั่งสอนพระธรรมวินัยแก่ภิกษุสามเณรในหัวเมืองต่างๆ ด้วยดังนี้

โปรดให้ พระพิมลธรรม ไปอยู่เมืองสวางคบุรี

โปรดให้ พระธรรมโคดม ไปอยู่เมืองพิชัย

โปรดให้ พระธรรมเจดีย์ ไปอยู่เมืองพระพิษณุโลก

โปรดให้ **พระพรหมมุนี*** ไปอยู่เมืองสุโขทัย

---

[๒] **ตำนานคณะสงฆ์** พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร้อยเอกอนันต์ ชูเอม, พ.ศ.๒๕๑๓. หน้า ๒๒-๓๕.

* ท่านเขมาจาระสันนิษฐานว่า คือ พระพรหมมุนี (อยู่) วัดระฆังโฆษิตาราม

โปรดให้ พระเทพกระวี ไปอยู่เมืองสวรรคโลก
โปรดให้ พระโพธิวงศ์ ไปอยู่เมืองศรีพนมมาศทุ่งยั้ง

ในปี จ.ศ.๑๑๓๙ (พ.ศ.๒๓๒๐) โปรดให้ **พระพรหมมุนี** ออกไปเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อค้นหาพระคัมภีร์พระวิสุทธิมรรค นำเข้ามาเป็นฉบับสร้างไว้ในกรุงธนบุรี

จ.ศ.๑๑๔๒ (พ.ศ.๒๓๒๓) **พระพรหมมุนี** (อินทร) วัดบางยี่เรือ ต้องอธิกรณ์ จึงโปรดให้สึกเสียแล้วตั้งเป็นหลวงธรรมาธิบดี เจ้ากรมสังฆการีซ้าย[๓]

พระพรหมมุนีที่กล่าวถึงในยุคกรุงธนบุรี ตามที่ปรากฏนั้นจะเป็นรูปเดียวกันหรือไม่ยังไม่สามารถตรวจสอบได้

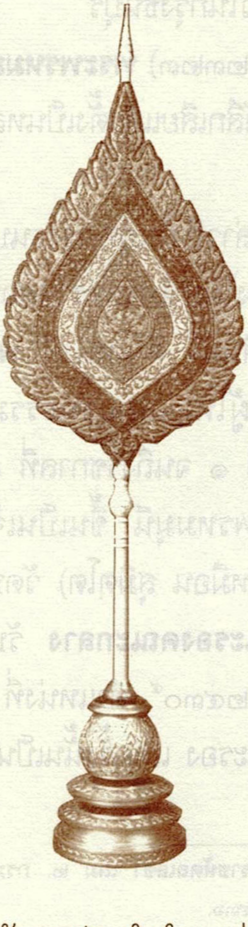
ในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ตำแหน่งที่ **พระพรหมมุนี** ยังคงเป็นตำแหน่งพระราชาคณะผู้ใหญ่เสมอชั้นธรรม และทรงตั้งมาอย่างต่อเนื่อง นับแต่รัชกาลที่ ๑ จนถึงรัชกาลที่ ๕ ในรัชกาลที่ ๕ โปรดให้ยกตำแหน่งที่ พระพรหมมุนี ขึ้นเป็นเจ้าคณะรอง และโปรดสถาปนาพระเทพโมลี (เหมือน สุมิตฺโต) วัดบรมนิวาส ในตำแหน่งที่ **พระพรหมมุนี เจ้าคณะรองคณะกลาง** รับพระราชทานหิรัณยบัฏ **เป็นรูปแรก** เมื่อ พ.ศ.๒๔๓๐[๔] ตำแหน่งที่ พระพรหมมุนี จึงเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรอง แต่ครั้งนั้นเป็นต้นมา

---

[๓] **พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา** เล่ม ๒. กรมศิลปากร, สำนักพิมพ์คลังวิทยา, พ.ศ.๒๕๑๖, หน้า ๓๔๘, ๔๒๙, ๔๓๖.

[๔] **เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์** พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเรียบเรียง, ฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๖๖, หน้า ๑๑-๑๒, ๒๒๓-๒๒๘.

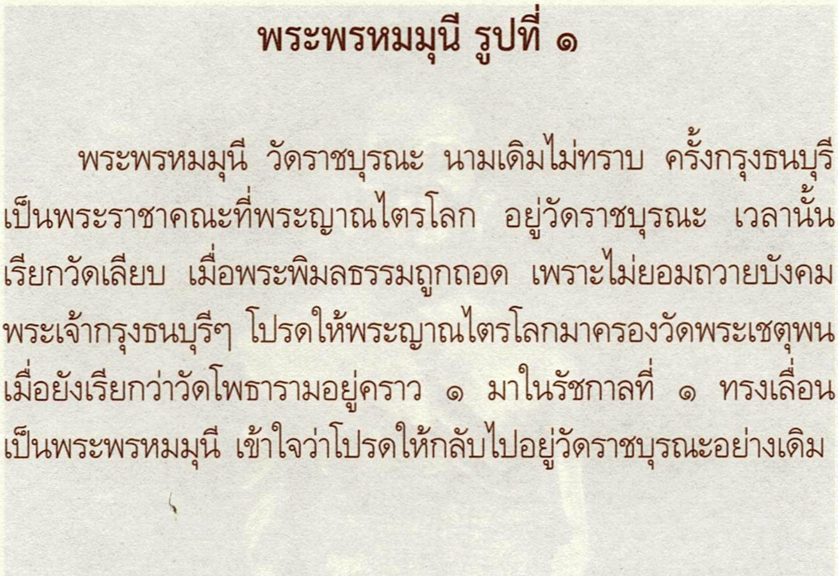
ในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระกรุณาโปรดตั้งและสถาปนาตำแหน่งที่ พระพรหมมุนี ต่อเนื่องกันมาถึงปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๕) รวม ๒๗ รูป ดังมีประวัติสังเขปที่จะกล่าวต่อไป

พัดยศประจำตำแหน่ง
พระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ ที่ พระพรหมมุนี

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑

พระพรหมมุนี วัดราชบุรณะ นามเดิมไม่ทราบ ครั้งกรุงธนบุรี เป็นพระราชาคณะที่พระญาณไตรโลก อยู่วัดราชบุรณะ เวลานั้นเรียกวัดเลียบ เมื่อพระพิมลธรรมถูกถอด เพราะไม่ยอมถวายบังคมพระเจ้ากรุงธนบุรีฯ โปรดให้พระญาณไตรโลกมาครองวัดพระเชตุพน เมื่อยังเรียกว่าวัดโพธารามอยู่คราว ๑ มาในรัชกาลที่ ๑ ทรงเลื่อนเป็นพระพรหมมุนี เข้าใจว่าโปรดให้กลับไปอยู่วัดราชบุรณะอย่างเดิม

สมเด็จพระพนรัตน (อาจ)
วัดสระเกศ

พระพรหมมุนี รูปที่ ๒

สมเด็จพระพนรัตน์ (อาจ) วัดสระเกษ[๑] เกิดในรัชกาลสมเด็จพระเอกทัศ แห่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อ ณ วันอาทิตย์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีขาล จุลศักราช ๑๑๒๐ พ.ศ.๒๓๐๑ เข้าใจว่าเป็นเปรียญในรัชกาลที่ ๑ เดิมจะเป็นตำแหน่งอะไรมาบ้างหาทราบไม่ มาได้ความว่าเป็นพระพรหมมุนีอยู่วัดสระเกษ เมื่อรัชกาลที่ ๑

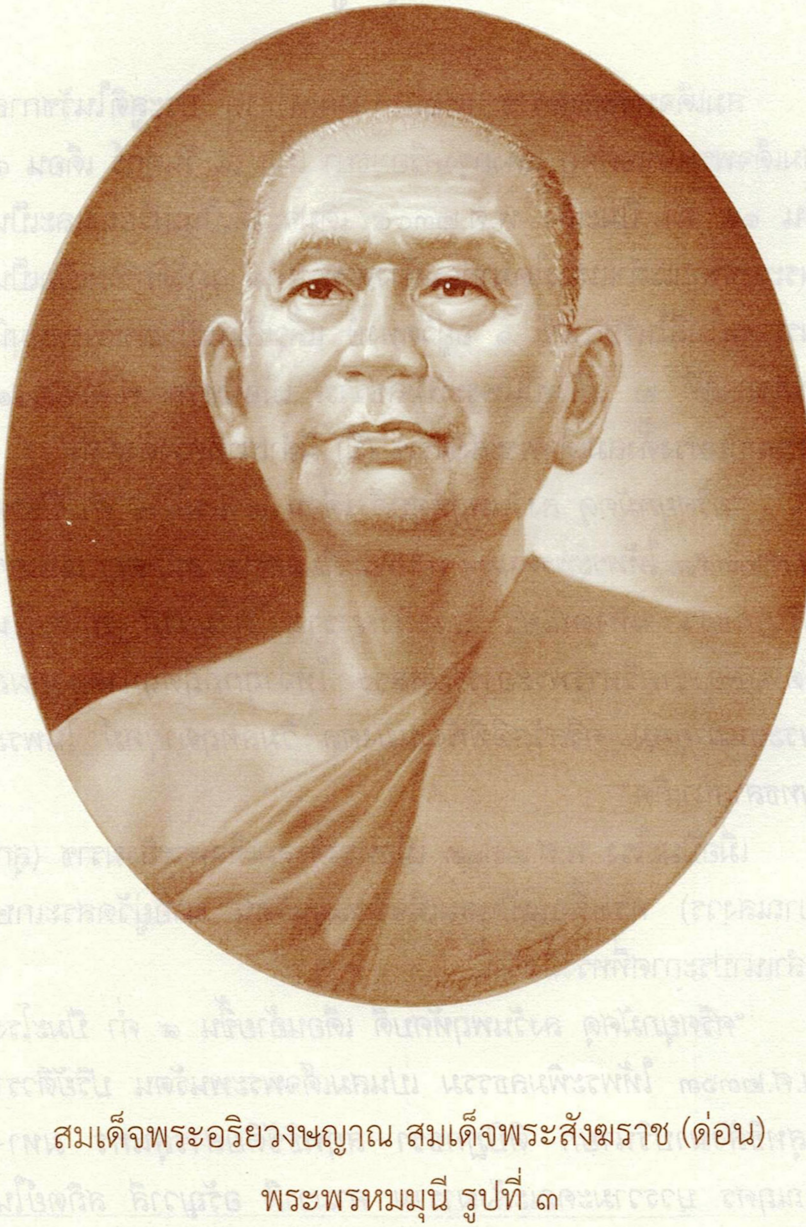
ถึงรัชกาลที่ ๒ ได้เป็นพระพิมลธรรม และต่อมาเมื่อปีชวด พ.ศ.๒๓๕๙ ทรงตั้งเป็นสมเด็จพระพนรัตน แทนสมเด็จพระสังฆราช (มี) ทั้ง ๒ คราว ครั้นเมื่อสมเด็จพระสังฆราช (มี) สิ้นพระชนม์ จะทรงตั้งเป็นสมเด็จพระสังฆราช โปรดให้แห่มาอยู่วัดมหาธาตุแล้ว เผอิญมีอธิกรณ์ขึ้น ด้วยประพฤติต่อศิษย์ผิดสมณสารูป รับสั่งให้ถอดจากบรรดาศักดิ์และไล่จากวัดมหาธาตุ จึงไปอยู่ที่วัดไทรทอง ซึ่งเป็นวัดเบญจมบพิตรในบัดนี้ จนมรณภาพในรัชกาลที่ ๓

มีสำเนาประกาศที่ทรงตั้งพระพิมลธรรม (อาจ) เปนสมเด็จพระพนรัตน พร้อมกับทรงตั้งพระสังฆราช (มี) ดังนี้

---

[๑] ปัจจุบันเขียนเป็น วัดสระเกศ

"ศรีศยุภมัศดุ ลงวันพฤหัศบดีเดือน ๙ แรม ๗ ค่ำ ปีชวด พ.ศ.๒๓๕๙ ให้พระพิมลธรรม เปนสมเดจพระพนรัตนปริยัติยวราวิสุทธิสังฆาปรินายก ตรีปิฎกธราจารย์ สฤทธิขัติยสารสุนทรมหาคณิศร บวรวามะคณะสังฆาราม คามวาสี อรัญวาสี สถิตย์ในสเกษอาวาศวรวิหารพระอารามหลวง ให้จาฤกกฤตฤกาลอวยผลพระชนมายุศม ศรีสวัสดิพิพัฒนมงคล วิมลทฤฆายุศม ในพระพุทธสาสนาเถิด ฯ"

สมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน)

พระพรหมมุนี รูปที่ ๓

พระพรหมมุนี รูปที่ ๓

สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) วัดมหาธาตุ ประสูติในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ แห่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อ ณ วันศุกร์ เดือน ๔ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีมะเส็ง พ.ศ.๒๓๐๔ เดิมจะได้เป็นเปรียญและเป็นพระราชาคณะตำแหน่งใดมาก่อนบ้างหาทราบไม่ มาได้ความเมื่อเป็นพระเทพโมลีในรัชกาลที่ ๑ อยู่วัดหงษ์ แล้วเลื่อนเป็นพระพรหมมุนีในรัชกาลที่ ๒ แล้วเป็นพระพิมลธรรม เมื่อปีชวด พ.ศ.๒๓๕๙ พร้อมกับทรงตั้งสมเด็จพระสังฆราช (มี) มีสำเนาที่ทรงตั้งดังนี้

"ศรีศยุภมัศดุ ลงวันพฤหัศบดี เดือน ๙ แรม ๗ ค่ำ ปีชวด พ.ศ.๒๓๕๙ ให้พระพรหมมุนี เปนพระพิมลธรรม อนันตญาณนายกติปิฎกธรา มหาคณิศร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิตย์ในวัดหงษอาวาศวิหารพระอารามหลวง ให้จาฤกถฤตฤกาลอวยผลพระชนมายุศม ศรีสวัสดิพิพัฒนมงคล วิมลทฤฆายุศม์ ในพระพุทธสาสนาเถิด"

เมื่อปีมะโรง พ.ศ.๒๓๖๓ เมื่อทรงตั้งสมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสงฺวร) ทรงเลื่อนเป็นสมเด็จพระพนรัตน มาอยู่วัดสระเกษ มีสำเนาประกาศที่ทรงตั้งดังนี้

"ศรีศยุภมัศดุ ลงวันพฤหัศบดี เดือนอ้ายขึ้น ๙ ค่ำ ปีมะโรง พ.ศ.๒๓๖๓ ให้พระพิมลธรรม เปนสมเด็จพระพนรัตน ปริยัติวราวิสุทธิสังฆาปรินายก ติปิฎกธรา สฤทธิขัติยสารสุนทร มหา-คณฤศร บวรวามะคณะสังฆาราม คามวาสี อรัญวาสี สถิตย์ในสเกษาวาศวรวิหาร พระอารามหลวง"

ถึงปีมะเมีย พ.ศ.๒๓๖๕ ทรงตั้งเป็นสมเด็จพระสังฆราชต่อสมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสงฺวร) และมาอยู่วัดมหาธาตุ ไม่พบสำเนาประกาศที่ทรงตั้ง

สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) นี้ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงผนวชพระ ท่านอยู่มาจนรัชกาลที่ ๓ สิ้นพระชนม์เมื่อวันศุกร์ เดือน ๑๐ แรม ๔ ค่ำ ปีขาล พ.ศ. ๒๓๘๕ พระชนมายุ ๘๑ ปี เป็นสมเด็จพระสังฆราชอยู่ ๒๐ ปี

สมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (นาค)
พระพรหมมุนี รูปที่ ๔

พระพรหมมุนี รูปที่ ๔

สมเด็จพระสังฆราช (นาค) วัดราชบุรณะ ประสูติในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ แห่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อ ณ วันอาทิตย์เดือน ๔ แรม ๔ ค่ำ ปีขาล จุลศักราช ๑๑๒๐ พ.ศ.๒๓๐๑ เดิมเป็นพระราชาคณะที่พระนิกรมมุนี เข้าใจว่าเป็นในรัชกาลที่ ๑

ในรัชกาลที่ ๒ ทรงเลื่อนเป็นพระเทพโมลี แล้วเลื่อนเป็นพระพรหมมุนี เมื่อปีชวด พ.ศ.๒๓๕๙ พร้อมกับทรงตั้งสมเด็จพระสังฆราช (มี) มีสำเนาที่ทรงตั้งดังนี้

"ศรีศยุภะมัศดุอดีตกาล พระพุทธศักราช ชะไมยะสหัศสังวัจฉะระไตรยสตาธฤกษ เอกุนสัฏฐิเตมาศะประจุบันกาล มุกสิกสังวัจฉรสาวนมาศ กาฬปักษยะครุวาระสัตะดฤษถีบริเฉทกาล อุกฤษฐ สมเด็จบรมธรรมมฤกะมหาราชารามาธิราชเจ้า ผู้ทรงทศพิธราชธรรม์อะนันตะคุณวิบุลปรีชา อันมหาประเสริฐ ทรงพระราชศรัทธา มีพระราชโองการมาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งพระราชูทิศถาปนา ให้พระเทพโมลี เปนพระพรหมมุนี ศรีวิสุทธิญาณนายก ติปิฎกธรา มหาคณิศร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิตยะในราชบุระณาวาสวรวิหาร พระอารามหลวง ให้จฤกถฤๅตฤกาละอวยผล พระชนะมายุศมะศรีสวัสดิพิพัฒมงคล วิมลทฤฆายุศมะในพระพุทธสาสนาเถิด ฯ"

พระพรหมมุนี รูปที่ ๕

พระพิมลธรรม (พร) วัดราชบุรณะ เดิมจะเป็นตำแหน่งใดมาก่อนบ้างหาทราบไม่ ทราบแต่ว่าเป็นพระพรหมมุนี

ในรัชกาลที่ ๓ ทรงเลื่อนเป็นพระพิมลธรรม แล้วภายหลังโปรดให้อาราธนาครองวัดกัลยาณมิตร สำเนาที่ทรงตั้งเป็นพระพิมลธรรมพร้อมกับทรงตั้งสมเด็จพระนพรัตน (นาค) วัดราชบุรณะ ดังนี้

ให้พระพรหมมุนี เปนพระพิมลธรรม อนันตะญาณะนายกติปิฎกธรา มหาคณิศร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิตย์ ณ ราชบุรณาวาศวรวิหารพระอารามหลวง

ทรงตั้งวันศุกร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีขาล พ.ศ.๒๓๗๓

พระพรหมมุนี รูปที่ ๖

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (สน) วัดสระเกศ ประวัติชั้นเดิมทราบแต่ว่าเป็นพระราชาคณะที่พระญาณวิริย ในรัชกาลที่ ๒ ถึงรัชกาลที่ ๓ ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่พระพรหมมุนี เมื่อปีขาล พ.ศ.๒๓๗๓ พร้อมกับทรงตั้งสมเด็จพระพนรัตน (นาค) มีสำเนาที่ทรงตั้ง ดังนี้

ให้เลื่อนพระญาณวิริย ขึ้นเปนพระพรหมมุนี ศรีวิสุทธิญาณนายก ติปิฎกธรา มหาคณิศร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิตย์ ณ วัดสระเกษอาวาศวรวิหารพระอารามหลวง

ทรงตั้งวันศุกร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีขาล พ.ศ.๒๓๗๓

ครั้น พ.ศ.๒๓๘๖ ทรงเลื่อนเป็นพระพุฒาจารย์ พร้อมกับเมื่อทรงตั้งสมเด็จพระสังฆราช (นาค) มีสำเนาที่ทรงตั้ง ดังนี้

ให้เลื่อนพระพรหมมุนี ขึ้นเปนพระพุฒาจารย์ ญาณวราสัตตวิสุทธิจริยาปรินายก ติปิฎกธรา มหาอุดมศีลอนันต์ อรัญวาสี สถิตย์ในสระเกษอาวาศวรวิหารพระอารามหลวง

ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีกุน พ.ศ.๒๓๙๔ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ พร้อมกับเมื่อทรงตั้งกรมสมเด็จพระปรมานุชิตฯ และอยู่วัดสระเกศตามเดิมตลอดมา สำเนาที่ทรงตั้งพบแต่คำประกาศที่ลงต่อๆ กัน ดังนี้

ให้เลื่อนพระพุฒาจารย์ เปนสมเด็จพระพุฒาจารย์ อเนกสถานปรีชา สัตตวิสุทธิจริยาสมบัติ นิพัทธธุตคุณ ศิริสุนทรพรตจาริก

อรัญญิกคณิศร สมณนิกรมหาปรินายก ตรีปิฎกโกศล วิมลศีลขันธ์ สถิตย์ ณ วัดสระเกษวรารามวิหารพระอารามหลวง

สมณศักดิ์ตำแหน่งที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ แต่เดิมมาเป็นตำแหน่งพระราชาคณะ เป็นสมเด็จพระราชาคณะแต่เพียงบางรูป มาในรัชกาลที่ ๔ โปรดให้ยกขึ้นเป็นตำแหน่งสมเด็จพระราชาคณะ และโปรดสถาปนาสมเด็จพระพุฒาจารย์ (สน) เป็นรูปแรก ตำแหน่งนี้จึงเป็นสมเด็จพระราชาคณะสืบมา จนบัดนี้

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (สน) ถึงมรณภาพในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีชวด พ.ศ.๒๔๐๗

พระพรหมมุนี รูปที่ ๗

พระธรรมอุดม (ถึก) วัดพระเชตุพน เป็นเปรียญเอกในรัชกาลที่ ๒ เป็นนักเทศน์มีชื่อเสียง เป็นคู่กับสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (จี่) ซึ่งเป็นเปรียญเอกอยู่ในคราวเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดตั้ง ๒ องค์ เมื่อจะทรงตั้งสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) ในปีมะเมีย พ.ศ.๒๓๖๕ โปรดให้คิดราชทินนามพระราชาคณะขึ้นใหม่ สำหรับทรงตั้งพระมหาจี่เป็นพระอมรโมลี พระมหาถึกเป็นพระศรีวิสุทธิวงศ์เป็นคู่กัน แลต่อมาทั้ง ๒ องค์นี้ได้เลื่อนสมณศักดิ์เสมอกันมาทุกคราว

ถึงรัชกาลที่ ๓ ทรงตั้งพระศรีวิสุทธิวงศ์ (ถึก) เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่พระเทพกระวี ในคราวเดียวกับทรงตั้งพระอมรโมลี (จี่) เป็นพระเทพโมลี

ต่อมาถึงปีเถาะ พ.ศ.๒๓๘๖ ทรงเลื่อนสมณศักดิ์พระเทพกระวี (ถึก) เป็นพระพรหมมุนี คราวเดียวกับพระเทพโมลี (จี่) เป็นพระธรรมไตรโลก

ถึงรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีกุน พ.ศ.๒๓๙๔ ทรงเลื่อนสมณศักดิ์พระพรหมมุนี (ถึก) เป็นพระธรรมอุดม คราวเดียวกับพระธรรมไตรโลก (จี่) เป็นพระพิมลธรรม มีสำเนาที่ทรงตั้ง ดังนี้

ให้เลื่อนพระพรหมมุนี ขึ้นเปนพระธรรมอุดม บรมญาณอดุลย์สุนทรนายก ตรีปิฎกคุณาลังการภูษิต ทักษิณทิศคณฤศร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิตย์ในเชตุพนวิมลมังคลาวาศวรวิหารพระอาราม

หลวง นิจภัตร ๔ ตำลึง ๓ บาท มีถานานุศักดิควรตั้งถานานุกรม ได้ ๘ รูป คือ

พระครูปลัด มีนิจภัตรเดือนละ ๒ ตำลึง ๑

พระครูวินัยธร ๑

พระครูวินัยธรรม ๑

พระครูสัททวิมล ๑

พระครูมงคลวิลาศ ๑

พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑

พระครูสังฆรักขิต ๑ รวม ๘ รูป

ตำแหน่งเจ้าคณะรองคณะใต้ เดิมมีราชทินนามว่า พระธรรมโคดม ในรัชกาลที่ ๑ โปรดให้เปลี่ยนเป็น พระธรรมอุดม ถึงรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เปลี่ยนเป็น พระธรรมวโรดม

พระธรรมอุดม (ถึก) ถึงมรณภาพในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีฉลู พ.ศ.๒๓๙๖ อายุ ๕๘ ปี

พระพรหมมุนี รูปที่ ๘

พระพิมลธรรม (ยิ้ม) วัดพระเชตุพนฯ เข้าใจว่าเป็นเปรียญเมื่อในรัชกาลที่ ๒ ถึงรัชกาลที่ ๓ เป็นพระราชาคณะที่ พระญาณสมโพธิ อยู่วัดสุทัศน์ฯ

ถึงรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีกุน พ.ศ.๒๓๙๔ ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ **พระพรหมมุนี** คราวเดียวกับทรงตั้งกรมสมเด็จพระปรมานุชิตฯ มีสำเนาที่ทรงตั้ง ดังนี้

ให้เลื่อนพระญาณสมโพธิ ขึ้นเปนพระพรหมมุนี คัมภีรญาณนายก ตรีปิฎกคุณาลังกรณ์ มหาคณฤศร บวรสังฆารามคามวาสี สถิตย์ ณ วัดสุทัศน์เทพวรารามวิหาร พระอารามหลวง นิจภัตร ๔ ตำลึง ๒ บาท มีถานานุศักดิ ควรตั้งถานานุกรมได้ ๕ รูป คือ

พระครูปลัด ๑

พระครูวินัยธร ๑

พระครูวินัยธรรม ๑

พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑

ต่อมาเมื่อปีมะเส็ง พ.ศ.๒๔๐๐ ทรงเลื่อนสมณศักดิ์เป็น **พระพิมลธรรม** พร้อมกับทรงตั้งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (จี่) และโปรดให้อาราธนามาอยู่วัดพระเชตุพนฯ สำเนาที่ทรงตั้งมีแต่หิรัญบัตรกับใบกำกับ ประกาศรวมอยู่กับสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (จี่) อันกล่าวมาแล้ว

นามจารึกในหิรัญบัตร

พระพิมลธรรม มหันตคุณ วิบุลย์ปรีชา ญาณนายก ตรีปิฎกปัญญา คุณาลังการภูษิต อุตรทิศคณฤศร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิตย์ ณ วัดพระเชตุพลวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวง

ใบกำกับหิรัญบัตร

ให้พระพรหมมุนีเลื่อนขึ้น มีนามตามในหิรัญบัตรเปนเจ้าคณะรองฝ่ายเหนือ มีนิจภัตรราคาเดือนละ ๕ ตำลึง มีถานานุศักดิควรตั้งถานานุกรมได้ ๘ รูป คือ

พระครูปลัด มีนิจภัตรราคาเดือนละ ๒ ตำลึง ๑

พระครูวินัยธร ๑

พระครูวินัยธรรม ๑

พระครุสรัทวิไชย ๑

พระครูไกรสรวิลาศ ๑

พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑

พระครูธรรมบาล ๑ รวม ๘ รูป

ขอพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนาเปนภารสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์แลอนุเคราะห์พระภิกษุสงฆ์สามเณร โดยสมควรแก่กำลังแลอิศริยยศซึ่งพระราชทานนี้ แลจงมีศุขสวัสดิเจริญในพระพุทธศาสนาเทอญฯ

ตั้งแต่ ณ วันพุฒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๒ ปีมเสงนพศก พุทธสาสนกาล ๒๔๐๐

พระพิมลธรรม (ยิ้ม) เมื่อเป็นเปรียญได้สร้างวัดคอกหมู เปลี่ยนชื่อว่าวัดสิตาราม อยู่ที่ถนนดำรงรักษ์วัด ๑ เมื่อเป็นพระราชาคณะสร้างวัดเกาะเกิด แขวงกรุงเก่าวัด ๑ เมื่อมาอยู่วัดพระเชตุพนฯ หาได้ครองกฐินไม่ พระธรรมเจดีย์ (อุ่น) ครองกฐินด้วยมีพรรษาอายุยิ่งกว่าพระพิมลธรรมฯ ว่าคณะกลาง และได้ว่าการรักษาพระพุทธบาทด้วย ท่านอยู่มาจนรัชกาลที่ ๕ ถึงมรณภาพเมื่อปีมะเส็ง พ.ศ.๒๔๑๒

สมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ พุทฺธสิริ)

พระพรหมมุนี รูปที่ ๙

สมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) วัดโสมนัศวิหาร[๑] นามฉายาว่า พุทฺธสิริ เกิดในรัชกาลที่ ๑ เมื่อ ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๑๑ แรม ๑๐ ค่ำ ปีขาล จุลศักราช ๑๑๖๘ พ.ศ.๒๓๔๙

ในรัชกาลที่ ๒ เมื่ออายุ ๙ ขวบ ไปเรียนอักขรสมัยอยู่ที่วัดภคินีนาถก่อน แล้วไปเล่าเรียนสูตรมูลอยู่ที่วัดมหาธาตุ ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร ทรงพระศรัทธาอุปการะการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ทรงจัดการสอบซ้อมความรู้ผู้ที่เรียนสูตรเรียนมูลที่วังเนืองๆ ท่านได้ไปสอบถวายได้ประทานรางวัล จึงทรงพระเมตตามาแต่นั้น ครั้นท่านบรรพชาเป็นสามเณร โปรดให้ไปอยู่วัดราชโอรส ในสำนักพระโพธิวงศ์ (ขาว) แต่เมื่อยังเป็นพระญาณไตรโลก ต่อมามาเรียนพระปริยัติธรรมอยู่ในสำนักพระพุทธโฆษาจารย์ (คง) แต่ยังเป็นพระวินัยมุนี ที่วัดอรุณ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประทับอยู่ที่พระราชวังเดิม เสด็จไปที่วัดอรุณเนืองๆ จึงได้ทรงรู้จักคุ้นเคยมาแต่ท่านยังเป็นสามเณรอยู่เมื่อในรัชกาลที่ ๒

ถึงรัชกาลที่ ๓ ท่านได้เข้าแปลพระปริยัติธรรมแต่ยังเป็นสามเณร ครั้ง ๑ แปลตกหาได้เป็นเปรียญไม่ ครั้นอายุครบอุปสมบท เมื่อปีจอ พ.ศ.๒๓๖๙ โยมให้มาบวชที่วัดเทวราชกุญชร ด้วยอยู่ใกล้

---

[๑] ปัจจุบันเขียนเป็น โสมนัสวิหาร

บ้านเดิม พระธรรมวิโรจน์ (เรือง) วัดราชาธิวาศ[๒] เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อบวชแล้วไปอยู่ในสำนักพระธรรมวิโรจน์ (เรือง) ที่วัดราชาธิวาส ไปเรียนพระปริยัติธรรมในสำนักพระอาจารย์อาจ (พนรัตน์)[๓] ที่วัดไทรทอง คือที่สร้างเป็นวัดเบญจมบพิตรทุกวันนี้

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวชอยู่วัดมหาธาตุ เสด็จขึ้นไปวัดราชาธิวาสเนืองๆ เสด็จไปพบท่านบวชอยู่ที่นั่น เพราะได้ทรงคุ้นเคยมาแต่ก่อนแล้ว ตรัสชวนให้มาอยู่วัดมหาธาตุ ท่านจึงลงมาถวายตัวเป็นศิษย์เล่าเรียนพระปริยัติธรรมในสำนักพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบ้าง เรียนในสำนักพระวิเชียรปรีชา (ภู่) บ้าง ตั้งแต่บวชได้ ๒ พรรษา

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จไปประทับอยู่วัดราชาธิวาส ท่านตามเสด็จไปอยู่ด้วย และได้บวชแปลงเป็นรามัญนิกายในอุทกเขปสีมาที่หน้าวัดราชาธิวาส ในคราวแรกที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจัดการบวชแปลงนั้น พระสุเมธาจารย์ (พุทธวังโส) เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อบวชแปลงแล้วท่านเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในสำนักพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อมา และได้ตามเสด็จไปธุดงค์ด้วยเสมอ แต่ท่านเป็นผู้พอใจหาความผาสุกในทางสมณปฏิบัติ มักไปเที่ยวธุดงค์เนืองๆ จึงไม่ได้เข้าแปลพระปริยัติธรรมในสนามหลวงอยู่นาน

---

[๒] ปัจจุบันเขียนเป็น ราชาธิวาส

[๓] คืออดีตสมเด็จพระพนรัตน์

ครั้นถึงปีวอก พ.ศ.๒๓๗๙ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอาราธนาให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาครองวัดบวรนิเวศ และในสมัยนั้นพระสงฆ์วัดราชาธิวาสมีทั้งมหานิกายและธรรมยุติกนิกายอยู่ด้วยกัน อธิบดีสงฆ์เป็นมหานิกาย จึงโปรดให้ท่านอยู่ปกครองบริษัทฝ่ายธรรมยุติกนิกายที่วัดราชาธิวาส เวลานั้นอายุท่านได้ ๓๑ ปี ยังเป็นพระอันดับ[๔] ต่อเสด็จมาประทับที่วัดบวรนิเวศแล้ว ท่านไปธุดงค์กลับมาจึงโปรดให้เข้าแปลพระปริยัติธรรมในสนามหลวง ครั้งแรกแปลได้ ๗ ประโยค แล้วท่านไม่แปลต่อไป รอมาอีกคราว ๑ จึงเข้าแปลอีก ๒ ประโยค รวมเป็น ๙ ประโยค เป็นเปรียญ ๙ ประโยคอยู่ไม่ช้าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะที่พระอริยมุนี คงอยู่วัดราชาธิวาสต่อมา

ถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างวัดโสมนัสวิหาร จึงโปรดให้อาราธนามาครองวัดโสมนัสวิหาร เมื่อปีมะโรง พ.ศ.๒๓๙๙ ต่อมาถึงปีมะเส็ง พ.ศ.๒๔๐๐ โปรดให้เลื่อนตำแหน่งยศเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ ที่ **พระพรหมมุนี** มีสำเนาทรงตั้งดังนี้

ให้เลื่อนพระอริยมุนี เปนพระพรหมมุนี คัมภีรญาณนายก ตรีปิฎกปัญญาคุณาลังกรณ์ มหาคณฤศร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิตย์วัดโสมนัศวิหาร พระอารามหลวง มีนิตยภัตรราคา เดือนละ

---

[๔] ตรงนี้ กล่าวตามประวัติที่หม่อมราชวงศ์ พระราชพงศ์ปฏิพัทธ์ ศิษย์ของท่านเรียบเรียงไว้ แต่สงสัยว่าท่านจะเป็นเปรียญแล้วในเวลานั้น (ดร.)

๔ ตำลึง ๒ บาท มีถานานุศักดิ์ควรตั้งถานานุกรมได้ ๕ รูป คือ พระครูปลัด ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูวินัยธรรม ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ รวม ๕ รูป ขอพระคุณจงรับธุระพระพุทธสาสนา ฯลฯ

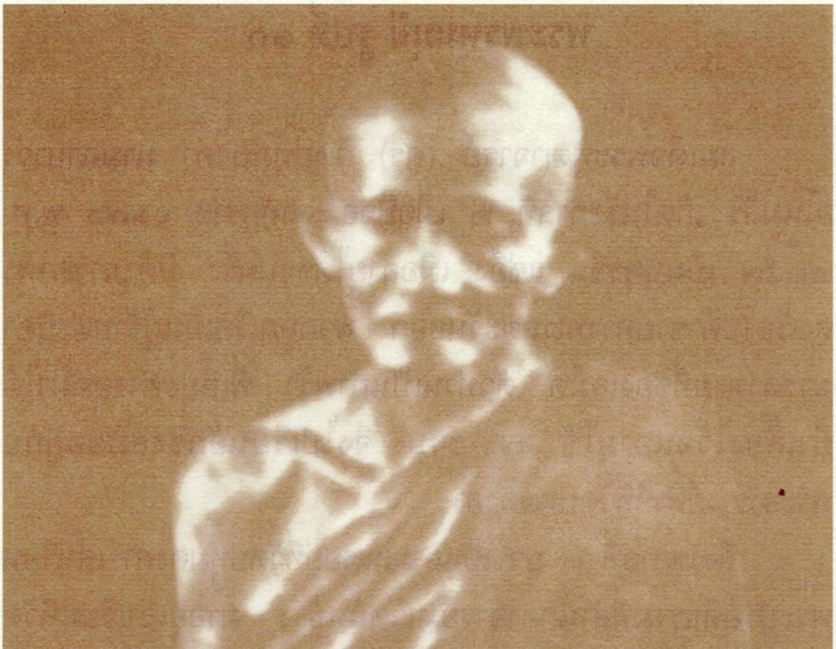
ตั้งแต่ ณ วันพุธ เดือนยี่ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมะเสงนพศก พุทธสาสนกาล ๒๔๐๐

ถึงรัชกาลที่ ๕ โปรดให้เลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระพิมลธรรม เมื่อปีวอก พ.ศ.๒๔๑๕

เมื่อปีเถาะ พ.ศ.๒๔๒๒ ทรงเลื่อนเป็นสมเด็จพระวันรัตน์ เมื่อวันพุธ เดือน ๔ แรม ๘ ค่ำ

สมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) ท่านสร้างพระพุทธรูปองค์ ๑ แต่เมื่ออยู่วัดราชาธิวาส ครั้นเชิญมาวัดโสมนัสวิหารด้วย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรด จึงถวายพระนามว่า "พระสัมพุทธศิริ" และโปรดให้ประดิษฐานไว้เป็นพระประธานที่ในพระอุโบสถวัดโสมนัสวิหารอยู่จนทุกวันนี้

สมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) ถึงมรณภาพเมื่อ ณ วันพุธ เดือน ๑๒ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีเถาะ พ.ศ.๒๔๓๔ สิริชนมายุได้ ๘๖ ปี

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๐
สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ศรี อโนมสิริ)

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๐

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ศรี) วัดปทุมคงคา นามฉายาว่า อโนมสิริ เกิดในรัชกาลที่ ๒ เมื่อปีจอ จุลศักราช ๑๑๗๖ พ.ศ. ๒๓๕๗ เป็นบุตรจีน แซ่อึ๋ง เมื่ออายุได้ขวบครึ่ง บิดามารดาพาลงเรือไปค้าขายทางทะเลตะวันออก พวกลูกเรือเป็นผู้ร้ายฆ่าบิดามารดาตายที่ช่องเสม็ด ตัวท่านเป็นกำพร้า พี่เลี้ยงพารอดมาได้ ป้าเลี้ยงไว้จนอายุได้ ๗ ขวบ จึงไปเรียนอักขรสมัยอยู่กับพระอาจารย์สิงห์ที่วัดปทุมคงคา

ถึงรัชกาลที่ ๓ บวชเป็นสามเณรอยู่ที่วัดปทุมคงคา เล่าเรียนพระปริยัติธรรมที่สำนักอาจารย์ในวัดนั้นบ้าง มาอยู่เล่าเรียนที่วัดราชบุรณะบ้าง จนอายุครบอุปสมบท จึงไปบวชเป็นพระภิกษุอยู่วัดปทุมคงคา เมื่อปีมะเมีย พ.ศ.๒๓๗๗ ครั้นบวชได้ ๓ พรรษา เข้าแปลพระปริยัติธรรมได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค

เมื่อเป็นเปรียญแล้ว ท่านจึงมาถวายตัวเป็นศิษย์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จทรงผนวชประทับอยู่ ณ วัดบวรนิเวศ แล้วบวชแปลงเป็นธรรมยุติกา (เข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระอุปัชฌาย์) บวชแปลงแล้วอยู่วัดบวรนิเวศ ต่อมาเข้าแปลหนังสืออีกครั้งหนึ่ง ได้อีก ๕ ประโยค รวมเป็น ๘ ประโยค แล้ว ท่านไม่แปลอีกต่อไป มาถึงรัชกาลที่ ๔ ทรงพระราชดำริว่า ความรู้ท่านถึงภูมิเปรียญ ๙ ประโยค แต่หากไม่แปลเอง จึงได้พระราชทานเติมอีกประโยค ๑ รวมเป็น ๙ ประโยค ได้

เป็นพระครูอโนมสาวัน ตำแหน่งพระครูคู่สวดคู่กับพระครูอนันตประกาศ ฐานานุกรมในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาจนตลอดรัชกาลที่ ๓

ถึงรัชกาลที่ ๔ ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะฤกษ์ องค์ ๑ ต่องานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อปีกุน พ.ศ.๒๔๙๔ เดิมเป็นที่พระวรญาณมุนี แล้วทรงเปลี่ยนเป็นพระอโนมมุนี โปรดให้อาราธนาไปครองวัดปทุมคงคา ซึ่งมีพระสงฆ์เป็นมหานิกาย เพราะเป็นสำนักเดิมของท่าน สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ศรี) จึงเป็นพระเถระธรรมยุตรูปเดียวที่ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดมหานิกาย และต่อมาถึงปีชวด พ.ศ.๒๓๙๕ โปรดให้ท่านเป็นหัวหน้าสมณทูตออกไปลังกาทวีปครั้ง ๑

ถึงรัชกาลที่ ๕ ทรงเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ **พระพรหมมุนี** เมื่อปีวอก พ.ศ.๒๔๑๕ และต่อมาถึงปีกุน พ.ศ.๒๔๓๐ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ เมื่อ ณ วันศุกร์ เดือนยี่ แรม ๑๕ ค่ำ มีสำเนาที่ทรงตั้งดังนี้

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๐ พรรษา ปัตยุบันกาล วราหสังวัจฉระ บุศยมาศ กาฬปักษ์ บัณรสิดิถี ศุกรวาร บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา-จุฬาลงกรณ์ ฯลฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า พระพรหมมุนี เปนพระราชาคณะผู้ใหญ่ มีพรรษายุกาลเจริญมาก แลมีปรีชาชำนาญ

ในการปริยัติอรรถโกศล ดำรงคุณธรรม สมควรเปนคาระวะสถาน แลเปนพระอุปัธยาจารย์ให้สำเร็จอุปสมบทบรรพชากิจแก่กุลบุตรเปนอันมาก สมควรจะมีอิศริยยศสมณศักดิตำแหน่งผู้ใหญ่ เปนประธานแก่อเนกนิกรบรรพสัชทั่วไป

จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้สถาปนาพระพรหมมุนี ขึ้นเปนสมเด็จพระราชาคณะ เปนประธานในคณะอรัญวาสี มีนามตามจารึกในหิรัญบัตรว่าสมเด็จพระพุฒาจารย์ อเนกสถานปรีชา สัปตวิสุทธิจริยาสมบัติ นิพัทธธุตคุณ ศิริสุนทรพรตจาริก อรัญญิกคณิศร สมณนิกรมหาปรินายก ตรีปิฎกโกศล วิมลศีลขันธ์ สรรพสมณคุณ วิบุลประสิทธิ สถิตย์ ณ วัดประทุมคงคารามวรวิหารพระอารามหลวง เปนเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายพระสงฆ์อรัญวาสีทั้งปวง มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๖ ตำลึง มีถานานุศักดิควรตั้งถานานุกรมได้ ๘ รูป คือ

พระครูปลัดสุวัฒนสมณาจารย์ ปรีชาญาณจาริก อรัญญิกสังฆคณนายก ปิฎกธรรมรักขิต มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๒ ตำลึง ๑

พระครูวินัยธร ๑

พระครูวินัยธรรม ๑

พระครูศัพทสุนทร ๑

พระครูอมรโฆสิต ๑

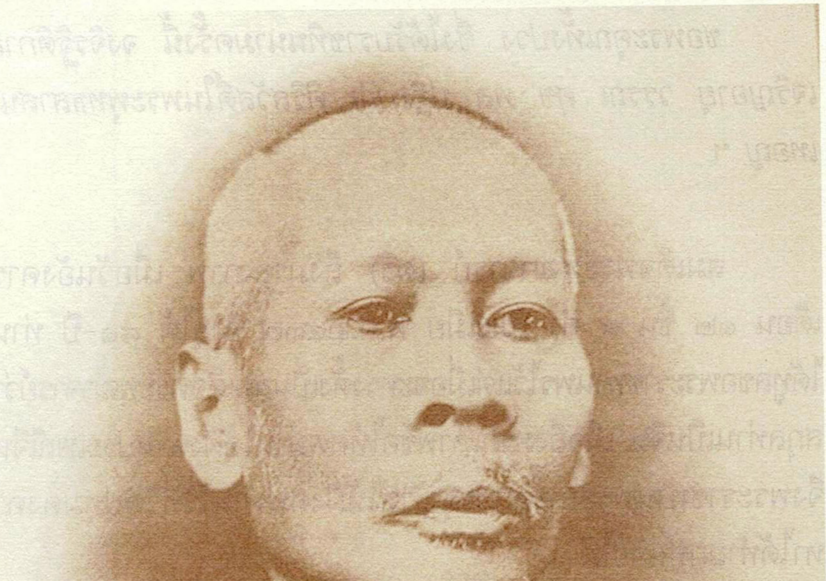
พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑

พระครูธรรมรักขิต ๑ รวม ๘ รูป

ขอพระคุณทั้งปวง ซึ่งได้รับราชทินนามครั้งนี้ จงจิรฐิติกาล เจริญอายุ วรรณ ศุข พล ปฏิภาณ ศิริสวัสดิ์ในพระพุทธสาสนา เทอญ ฯ

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ศรี) ถึงมรณภาพ เมื่อวันอังคาร เดือน ๑๒ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีมะเมีย พ.ศ.๒๔๓๗ อายุได้ ๘๑ ปี ท่านได้ทูลขอพระราชทานพรไว้แต่เมื่อจะทรงตั้งเป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ว่า สกุลท่านเป็นจีน เมื่อถึงมรณภาพขอให้ศพท่านได้ฝังตามประเพณีจีน จึงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ฝังศพท่านไว้ที่วัดปทุมคงคา หาได้ทำฌาปนกิจไม่

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๑
พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ที่สมเด็จพระพุฒาจารย์

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๑

พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ที่สมเด็จพระพุฒาจารย์

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ที่สมเด็จพระพุฒาจารย์* วัดราชบพิธฯ พระนามเดิมว่า หม่อมเจ้ากระจ่าง พระนามฉายาว่า อรุโณ เป็นหม่อมเจ้าชายองค์ใหญ่ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๓ กรมหมื่นภูมินทรภักดี ประสูติในรัชกาลที่ ๓ เมื่อ ณ วันอาทิตย์ เดือน ๓ แรม ๑๒ ค่ำ ปีขาล จุลศักราช ๑๒๐๔ พ.ศ.๒๓๘๕ ทรงเล่าเรียนอักขรสมัยภาษาไทยและสูตรมูลภาษาบาลีที่วัง แต่ยังทรงพระเยาว์

ถึงรัชกาลที่ ๔ เกศากันต์แล้ว ทรงผนวชเป็นสามเณร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ.๒๔๐๐ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ แต่ยังดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) แต่ยังเป็นพระอริยมุนี ถวายศีล ทรงผนวชแล้วไปประทับอยู่วัดโสมนัสวิหาร ทรงเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ในสำนักสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เขียว) และพระธรรมราชานุวัตร (ต่าย) แต่ยังเป็น

---

* ในเรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ พระนิพนธ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ กรมพระดำรงราชานุภาพ ไม่นับ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ไว้ในลำดับพระเถระที่ดำรงตำแหน่งที่พระพรหมมุนี แต่ในที่บางแห่งนับรวมไว้ด้วย โดยฐานที่ทรงดำรงสมณศักดิ์ "เสมอพระพรหมมุนี" ดังที่ได้ลงไว้ในหนังสือนี้

เปรียญอยู่ทั้ง ๒ องค์ ทรงผนวชอยู่จนพระชันษาครบอุปสมบท โปรดให้ลาผนวชออกเพื่อทำพิธีสมโภชตามประเพณี เป็นคฤหัสถ์อยู่ ๓ วัน แล้วทรงผนวชที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อเดือน ๘ ปีกุน พ.ศ.๒๔๐๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ แต่ยังดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) เมื่อเป็นพระพรหมมุนี เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ทรงผนวชแล้วเสด็จไปประทับอยู่วัดโสมนัสวิหารอย่างเดิม

ถึงปีชวด พ.ศ.๒๔๐๗ เข้าแปลพระปริยัติธรรมในสนามหลวง ได้เป็นเปรียญ ๕ ประโยค ได้พระราชทานพัดเปรียญพื้นตาดทรงเป็นเกียรติยศ ทรงมาจนสิ้นรัชกาลที่ ๔

ถึงรัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาเป็นหม่อมเจ้าพระราชาคณะ มีราชทินนามว่า **หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร** และโปรดให้อาราธนามาครองวัดราชบพิธฯ ซึ่งทรงสร้างใหม่ มีสำเนาที่ทรงตั้งดังนี้

ให้หม่อมเจ้ากระจ่าง ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี รับราชทินนาม ตามคุณในพระพุทธสาสนาว่า หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร มีศักดิอำนาจเหมือนอย่างพระราชาคณะพระราชทานนิตยภัตรเปนยศบูชา ราคาเดือนละ ๔ ตำลึง ขออาราธนาให้รับธุระพระพุทธสาสนา แลว่ากล่าวสั่งสอนระงับอธิกรณ์พระภิกษุสงฆ์สามเณร ในวัดราชบพิธ สถิตยมหาสีมาราม โดยสมควร จงเจริญศุขสวัสดิ์ ในพระพุทธสาสนาเทอญ ฯ

ตั้งแต่วันอาทิตย์ เดือน ๖ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีมะเมียโทศก

พุทธสาสนกาล ๒๔๑๒ พรรษา เปนวันที่ ๕๔๔ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

ต่อมาถึงปีกุน พ.ศ.๒๔๓๐ ทรงตั้งเป็น **พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร** เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ แรม ๑๐ ค่ำ โปรดให้มีสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ **เสมอพระพรหมมุนี** เมื่อยังไม่ได้เป็นเจ้าคณะรอง มีสำเนาประกาศทรงตั้งดังนี้

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๐ พรรษา ปัตยุบันกาล วราหะสังวัจฉรกรรติกมาศ กาฬปักษ์ ทัศมีดิถีครุวาร ปริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯลฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร เปนพระโอรสใหญ่ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี ได้ทรงบรรพชาเปนสามเณรมาแต่ทรงพระเยาว์ พระชนมายุสมควร จึงได้ทรงรับบรรพชาอุปสมบทเปนพระภิกษุสงฆ์ ได้ทรงเรียนพระปริยัติธรรมมาแต่ทรงผนวชเปนสามเณร จึงได้เข้าแปลพระคัมภีร์ในที่ประชุมพระราชาคณะสอบไล่พระไตรปิฎกได้ ๕ ประโยค จึงได้รับพระราชทานตาลิปัตรพื้นตาดเปนเปรียญ ๕ ประโยค ในรัชกาลที่ ๔ นั้น

แลในเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จทรงผนวชเปนสามเณรนั้น หม่อมเจ้าพระอรุณได้เปนที่สนิทชิดชอบพระราชอัธยาไศรย ได้เสด็จมาที่วัดบวรนิเวศวิหารเนืองๆ ในเวลาเมื่อเสด็จ

พระราชดำเนินวัดโสมนัศวิหาร ก็ได้เสด็จประทับที่ตำหนักหม่อมเจ้าพระอรุณเปนที่พักจึงได้ทรงคุ้นเคยแต่นั้นมา ครั้นเมื่อทรงสถาปนาวัดราชบพิธ จึงโปรดเกล้าฯ เลื่อนขึ้นเปนหม่อมเจ้าพระราชาคณะเชิญเสด็จมาครองวัดราชบพิธพระอารามหลวง ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรงบรรพชาอุปสมบท หม่อมเจ้าพระอรุณก็ได้เสด็จเข้ามาประจำอยู่ในพระตำหนักที่พระพุทธรัตนสถานมีวันที่ได้เสด็จกลับไปวัด เพื่อจะมิให้ขาดพรรษาแต่วันเดียว ได้คอยทูลแนะนำตักเตือนให้ทรงประพฤติปฏิบัติให้ต้องตามพระวินัยบัญญัติเปนความชอบอยู่เปนอันมาก ส่วนพระมหาเถรที่ได้เปนพระอุปัธยาจารย์พระกรรมวาจาจารย์ แลที่ได้ถวายโอวาทานุสาสน์ ทั้งที่ได้มาประจำอยู่ในครั้งนั้น ได้ทรงเลื่อนยศบันดาศักดิเปนการสนองคุณ สมควรแก่ที่ทรงคุณธรรมโดยมากแล้ว แต่หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากรเปนพระโอรสใหญ่ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดีตามที่กล่าวมาแล้วนั้นก็สมควรที่จะได้รับเครื่องอิศริยยศสำหรับสืบตระกูลในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี หม่อมเจ้าพระอรุณก็มิได้ลาผนวชออกมารับยศบันดาศักดิปกครองวงศ์ตระกูล

จึงทรงพระราชดำริห์ว่า ข้อความทั้งปวงอันกล่าวมาแล้วนี้เปนเหตุอันสมควรที่จะทรงยกย่องพระเกียรติยศหม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากรให้ยิ่งขึ้นในทางราชตระกูลแลทางสมณถานันดรศักดิได้

จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้สถาปนาหม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ขึ้นเปนพระองค์เจ้า มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัตร มีคำนำน่าแล

เติมท้ายพระนามว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร สุนทรวิสุทธิพรต อาคาริยยศราชวรพงศ์ ธำรงสมณคุณวิบุลยศักดิ อรรคปริยัติ อรรถโกศล โสภณธรรมาลังการภูสิต คณฤศราธิบดี ทรงศักดินา ๓๐๐๐ ตามตำแหน่งอิศริยยศในราชตระกูล แลดำรงสมณศักดิเสมอพระพรหมมุนี มีนิตยภัตรเปนยศบูชาราคาเดือนละ ๕ ตำลึง มีอิศริยยศถานานุศักดิ สมควรทรงตั้งถานานุกรมได้ ๖ รูป คือ

พระครูปลัดวิสิษฐคณานุกูล นิตยภัตรราคา ๖ บาท ๑

พระครูวินัยธร ๑

พระครูวินัยธรรม ๑

พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑

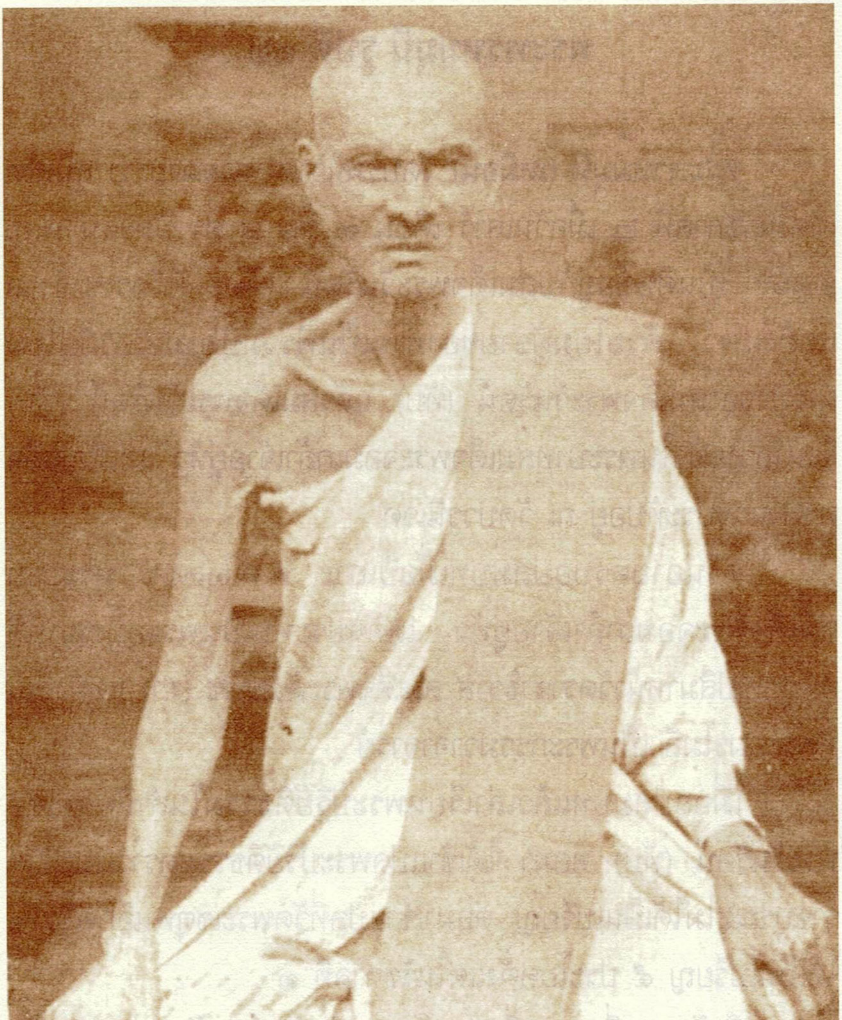
พระครูสังวรวรกิจ ๑ รวม ๖ รูป

ขออาราธนาให้ทรงรับธุระพระพุทธสาสนา เปนภาระสั่งสอนแลระงับอธิกรณ์ภิกษุสงฆ์สามเณรในคณะ โดยสมควรแก่กำลัง แลอิศริยยศ ซึ่งพระราชทานนี้ จงเจริญพระชนมายุพรรณ ศุข พล ปฏิภาณคุณสารสมบัติ สรรพศิริสวัสดิพิพัฒนสถาพร จิรฐิติกาลในพระพุทธสาสนาเทอญ ฯ

ถึงปีมะเส็ง พ.ศ.๒๔๓๖ ทรงเลื่อนสมณศักดิ์เป็นเจ้าคณะรองธรรมยุติกา เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๒

ต่อมาถึงปีชวด พ.ศ.๒๔๔๓ ทรงเลื่อนสมณศักดิ์เป็นเจ้าคณะใหญ่คณะกลาง ที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร สิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๔๔ สิริพระชนมายุได้ ๖๐ พรรษา

พระพรหมมุนี (เหมือน สุมิตฺโต) รูปที่ ๑๒

วัดบรมนิวาส

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๒

พระพรหมมุนี (เหมือน) วัดบรมนิวาศ[๑] นามฉายาว่า สุมิตฺโต เกิดในรัชกาลที่ ๒ เมื่อวันเสาร์ เดือน ๓ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะแม พ.ศ. ๒๓๖๖ เป็นศิษย์อยู่กับสมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) ที่วัดราชาธิวาส แต่ยังเยาว์ ด้วยโยมผู้ชายของท่านเป็นพี่ร่วมบิดามารดากับโยมผู้หญิงของสมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) แล้วสมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) จึงนำถวายตัวในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เมื่อเสด็จทรงผนวชประทับอยู่ ณ วัดบวรนิเวศ

ครั้นอายุครบอุปสมบทเมื่อปีเถาะ พ.ศ.๒๓๘๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประทับเป็นพระอุปัชฌาย์ที่อุทกุกเขปสีมาหน้าวัดราชาธิวาส สมเด็จพระสังฆราช (สา) แต่ยังเป็นที่พระอมรโมลี เป็นพระกรรมวาจาจารย์

เมื่ออุปสมบทแล้วเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในสำนักสมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) ต่อมา ได้เข้าแปลพระปริยัติธรรมคราวแรกที่วัดราชบุรณะไม่ได้เป็นเปรียญ ต่อมาเข้าแปลที่วัดพระเชตุพนอีกครั้ง ๑ ได้เป็นเปรียญ ๕ ประโยคตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๓

ถึงรัชกาลที่ ๔ เมื่อสมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) แต่ยังเป็นพระอริยมุนี มาครองวัดโสมนัสวิหาร ท่านได้เป็นตำแหน่งปลัดในฐานานุกรม ย้ายมาอยู่วัดโสมนัสวิหารด้วย เมื่อเป็นปลัดได้เข้าแปลพระปริยัติธรรมที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์อีกครั้ง ๑ แปลได้อีก ๔ ประโยค

---

[๑] ปัจจุบันเขียนเป็น บรมนิวาส

รวมเป็น ๙ ประโยค ต่อมาถึงปีมะเมีย พ.ศ.๒๔๐๑ ทรงเลื่อนตำแหน่งสมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) เป็นพระพรหมมุนี จึงทรงตั้งท่านเป็นพระราชาคณะ ที่พระอริยมุนี คงอยู่วัดโสมนัสวิหารต่อมาตลอดรัชกาลที่ ๔

ถึงรัชกาลที่ ๕ โปรดให้อาราธนาไปครองวัดบรมนิวาส เมื่อปีมะแม พ.ศ.๒๔๑๔ ต่อมาถึงปีฉลู พ.ศ.๒๔๒๐ ทรงเลื่อนเป็นพระเทพโมลี มีสำเนาที่ทรงตั้งดังนี้

ให้พระอริยมุนี เลื่อนสมณศักดิ เปนพระเทพโมลี ตรีปิฎกธรา มหาธรรมกถึกะคณฤศร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิตย์ ณ วัดบรมนิวาศมหาวิหาร พระอารามหลวง มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๔ ตำลึงกึ่ง มีถานานุศักดิควรตั้งถานานุกรมได้ ๔ รูป คือ พระครูปลัด ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ พระครูสังฆวิชิต ๑ รวม ๔ รูป ขอพระคุณจงเอาธุระพระพุทธสาสนา ฯลฯ

ตั้งแต่ ณ วันอาทิตย์ เดือน ๑๒ แรม ๑๒ ค่ำ ปีฉลูนพศก พุทธสาสนกาล ๒๔๒๐ พรรษา เปนวันที่ ๓๓๐๙ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

ถึงปีกุน พ.ศ.๒๔๓๐ ทรงเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระพรหมมุนี มีสำเนาที่ทรงตั้งดังนี้

คำประกาศ

ศุภมัสดุ ฯลฯ (ลงวันศุกร์ เดือน ๒ แรม ๑๕ ค่ำ ปีกุญนพศก พ.ศ.๒๔๓๐ พร้อมกับทรงตั้งหม่อมเจ้าพระพุทธุปบาทปิลันทน์ธรรมเจดีย์แลสมเด็จพระพุฒาจารย์)

อนึ่ง พระราชาคณะ พระครู ที่สมควรจะได้เลื่อนยศมีอีกหลายรูป จึงทรงพระกรุณาโปรดให้เลื่อน พระเทพโมลีเปนพระพรหมมุนี คัมภีรญาณนายก ตรีปิฎกคุณาลังกรณ์ มหาคณฤศรบวรสังฆาราม คามวาสี สถิตย์ ณ วัดบรมนิวาศวรวิหาร พระอารามหลวง มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๔ ตำลึง ๓ บาท

ขอพระคุณทั้งปวงซึ่งได้รับราชทินนามครั้งนี้ จงจิรฐิติกาลเจริญอายุวรรณ ศุขพลปฏิภาณ ศิริสวัสดิ ในพระพุทธสาสนาเทอญฯ

ถึงปีเถาะ พ.ศ.๒๔๓๔ ทรงเลื่อนสมณศักดิ์เพิ่มฐานานุกรมและเพิ่มนิตยภัตร มีสำเนาประกาศดังนี้

คำประกาศ

ศุภมัสดุ ฯลฯ (ลงวันอาทิตย์ เดือน ๘ แรม ๔ ค่ำ ปีเถาะที่ ๒๐ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๐)

ทรงพระราชดำริห์ว่า พระพรหมมุนี เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่พรรษายุกาลมาก ประกอบไปด้วยญาณปรีชาสามารถ ชำนาญในปริยัติธรรมไตรปิฎก แลเปนอุปัชยาจารย์ ให้สำเร็จบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรเปนอันมาก เปนที่เคารพนับถือของนานาเนกนิกรชน ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต สมควรจะมีอิศริยยศสมณศักดิยิ่งใหญ่ขึ้นไป

จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาเพิ่มอิศริยยศ พระพรหมมุนีให้ใหญ่ยิ่งขึ้นไป พระราชทานนิตยภัตรเพิ่มขึ้นเปนราคาเดือนละ ๕ ตำลึง ๒ บาท พระราชทานเพิ่มถานานุศักดิให้ตั้งถานานุกรมได้ ๘ รูป คือ

พระครูปลัดพิพัฒน์พรหมจริยคุณ มีนิตยภัตรราคาเดือนละตำลึง ๒ บาท ๑

พระครูวินัยธร ๑

พระครูวินัยธรรม ๑

พระครูพุทธพจน์ประกาศ ๑

พระครูธรรมสาสน์อุโฆษ ๑

พระครูสังฆบริหาร ๑

พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑ รวม ๘ รูป

ถึง พ.ศ.๒๔๓๗ โปรดให้ยกตำแหน่งพระพรหมมุนี เป็นเจ้าคณะรองคณะกลาง มีหิรัญบัฏ มีสำเนาประกาศดังนี้

คำประกาศ

ศุภมัสดุ ฯลฯ (ลงวันพฤหัศบดี เดือนอ้าย แรม ๘ ค่ำ ปีมะเมีย พ.ศ.๒๔๓๗ ที่ ๒๐ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ พร้อมกับทรงตั้งหม่อมเจ้าพระสมเด็จพระพุฒาจารย์)

ทรงพระราชดำริห์ว่า พระพรหมมุนี เปนพระราชาคณะผู้ใหญ่ ทรงคุณธรรมอุดมด้วยความรอบรู้พระปริยัติปริวัตรวิธี มีความแกล้วกล้าในเทศนาโวหาร ยินดีในความเปนอุปัธยาจารย์ให้บรรพชาแลอุปสมบทแก่กุลบุตรผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใส ให้สมณวงศ์ดำเนินไปโดยธรรมปฏิปทาแลวินัยปฏิบัติ เปนที่เคารพแห่งพุทธบริษัทสืบมานาน บัดนี้ มีพรรษายุกาลเจริญยิ่งขึ้น ข้อปฏิบัติวัตรจริยาก็ดำเนินมาโดยเรียบร้อย เปนที่นับถือแห่งมหาชนนิกรทวีมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ทั้งบรรพชิตแลคฤหัสถ์นับว่าเปนผู้มีคุณสมบัติสมควรจะเพิ่มนิตยภัตร แลอิศริยศักดิให้ทวียิ่งขึ้น

จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาเพิ่มอิศริยยศพระพรหมมุนีให้ทวีใหญ่ยิ่งขึ้นไป ดำรงอยู่ในตำแหน่งเจ้าคณะรอง มีนามตามจารึกในหิรัญบัตรว่า พระพรหมมุนี ศรีวิสุทธิญาณนายก ตรีปิฎกธรรมาลงกรณ์ มัชฌิมคณฤศร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิตย์ ณ วัดบรมนิวาศวรวิหาร พระอารามหลวง ตำแหน่งเจ้าคณะรองในคณะกลาง มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๖ ตำลึง มีถานานุศักดิ ควรตั้งถานานุกรมได้ ๘ รูป คือ

พระครูปลัดพิพัฒน์พรหมจริยคุณ สมบุรณ์คณาธิปัติ มัชฌิมสังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๒ ตำลึง ๑

พระครูวินัยธร ๑

พระครูวินัยธรรม ๑

พระครูพุทธพากย์ประกาศ ๑

พระครูธรรมสาสน์อุโฆษ ๑

พระครูสังฆบริหาร ๑

พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑ รวม ๘ รูป

ขอพระคุณทั้งปวงซึ่งรับพระราชทานราชทินนามเพิ่มอิศริยยศแลนิตยภัตรในครั้งนี้ จงจิรฐิติกาล เจริญอายุวรรณ ศุขพลปฏิภาณคุณสารศิริสวัสดิ ในพระพุทธสาสนาทุกประการเทอญ ฯ

พระพรหมมุนี (เหมือน) เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองในราชทินนามนี้เป็นรูปแรก

พระพรหมมุนี (เหมือน) ถึงมรณภาพในรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ.๑๑๗ ตรงกับเดือน ๓ แรม ๘ ค่ำ ปีจอ พ.ศ.๒๔๔๑ สิริอายุ ๗๖ ปี

พระพรหมมุนี (แฟง กิตฺติสาโร) รูปที่ ๑๓
วัดมกุฏกษัตริยาราม

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๓

พระพรหมมุนี (แฟง) วัดมงกุฎกษัตริยาราม[๑] นามฉายาว่า กิตฺติสาโร เกิดในรัชกาลที่ ๓ เมื่อ ณ วันจันทร์ เดือน ๙ แรม ๑๒ ค่ำ ปีระกา พ.ศ.๒๓๘๐ เมื่อรัชกาลที่ ๔ มีสังกัดขึ้นอยู่ในกรมหลวงพิชิตปรีชากร ครั้นอายุจวนครบอุปสมบทไปเป็นศิษย์อยู่ในสำนักพระจันทโคจรคุณ (ยิ้ม) แต่เมื่อยังเป็นพระครูอยู่วัดโสมนัสวิหาร ได้อุปสมบทที่วัดโสมนัสวิหาร เมื่อปีมะแม พ.ศ.๒๔๐๒ สมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) แต่ยังเป็นพระพรหมมุนี เป็นพระอุปัชฌาย์ แล้วเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในสำนักพระพรหมมุนี (เหมือน) แต่เมื่อยังเป็นพระอริยมุนีบ้าง ในสำนักอาจารย์ทองบ้าง เมื่อทรงสร้างวัดมกุฏกษัตริยาราม แล้วโปรดให้อาราธนาพระจันทโคจรคุณ (ยิ้ม) ไปครองวัดมกุฏกษัตริยาราม ท่านรับตำแหน่งเป็นพระสมุห์ ในฐานานุกรมไปอยู่วัดมกุฏกษัตริยารามด้วย เมื่อปีมะโรง พ.ศ.๒๔๑๑

ถึงรัชกาลที่ ๕ เข้าแปลพระปริยัติธรรมครั้งแรกที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เมื่อปีมะเมีย พ.ศ.๒๔๑๓ ได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค ต่อมาถึงปีชวด พ.ศ.๒๔๑๙ เข้าแปลพระปริยัติธรรมที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์อีกครั้ง ๑ แปลได้อีก ๔ ประโยค รวมเป็น ๗ ประโยค ถึงปีมะเส็ง พ.ศ.๒๔๒๔ ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะที่พระกิตติสารมุนี ตามนามฉายาของท่าน ครองวัดมกุฏกษัตริยาราม ต่อมาถึง

---

[๑] ปัจจุบันเขียนเป็น มกุฏกษัตริยาราม

ปีมะโรง พ.ศ.๒๔๓๕ ทรงเลื่อนเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระเทพโมลี มีสำเนาที่ทรงตั้งดังนี้

คำประกาศ

ศุภมัสดุ ฯลฯ (ลงวันศุกร์ เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ ปีมะโรง พ.ศ.๒๔๓๕ ที่ ๑๗ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ พร้อมกับทรงตั้งหม่อมเจ้าพระพิมลธรรม)

อนึ่งพระราชาคณะที่มีความรู้พระปริยัติธรรมปรากฏในสงฆมณฑล สมควรที่จะเลื่อนอิศริยยศมีอีกหลายรูป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนพระกิตติสารมุนี เปนพระเทพโมลี ตรีปิฎกธรา มหาธรรมกถึกคณฤศร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิตย์ ณ วัดมงกุฎกษัตริยารามวรวิหาร พระอารามหลวง มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๔ ตำลึง ๒ บาท มีถานานุศักดิควรตั้งถานานุกรมได้ ๔ รูป คือ พระครูปลัด ๑ พระครูสังฆวิชิต ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ รวม ๔ รูป ขอพระคุณทั้งปวงซึ่งรับราชทินนามเพิ่มอิศริยยศแลนิตยภัตรในครั้งนี้ จงจิรฐิติกาล เจริญอายุวรรณ ศุขพลปฏิภาณคุณสารศิริสวัสดิ ในพระพุทธสาสนาทุกประการเทอญฯ

ถึงปีมะเมีย พ.ศ.๒๔๓๗ ทรงเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระธรรมปาโมกข์ ชั้นธรรมในคณะธรรมยุติกา เป็นตำแหน่งทรงตั้งขึ้นใหม่ มีสำเนาทรงตั้งดังนี้

คำประกาศ

ศุภมัสดุ ฯลฯ (ลงวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๓๗ ที่ ๒๐ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ พร้อมกับทรงตั้งหม่อมเจ้าพระสมเด็จพระพุฒาจารย์)

อนึ่งพระราชาคณะที่มีความรอบรู้พระปริยัติธรรมปรากฏในสงฆมณฑล สมควรที่จะเลื่อนอิศริยยศในสมณศักดิแลพระสงฆ์ซึ่งทรงสมณคุณ สมควรจะเปนพระราชาคณะแลพระครูมีอีกหลายรูป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนพระเทพโมลี เปนพระธรรมปาโมกข์ ยุตโยคยตินายก ไตรปิฎกธารี ธรรมวาทีคณฤศร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิตย์ ณ วัดมงกุฎกษัตริยารามวรวิหาร พระอารามหลวง มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๕ ตำลึก มีถานานุศักดิควรตั้งถานานุกรมได้ ๕ รูป คือ พระครูปลัด ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูวินัยธรรม ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ รวม ๕ รูป ขอพระคุณทั้งปวงซึ่งรับพระราชทานราชทินนามเพิ่มอิศริยยศแลนิตยภัตรในครั้งนี้ จงจิรฐิติกาล เจริญอายุวรรณ ศุขพลปฏิภาณคุณสารศิริสวัสดิ์ ในพระพุทธสาสนาทุกประการเทอญฯ

พระพรหมมุนี (แฟง) เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมในราชทินนาม **“พระธรรมปาโมกข์”** เป็นรูปแรก

ถึงปีกุน พ.ศ.๒๔๔๒ ทรงเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระพรหมมุนี เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๘ มีสำเนาประกาศที่ทรงตั้งดังนี้

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๒ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม วราหะสังวัจฉระกติกมาศ สุกรปักษ์ อัฐมีดิถี ศุกรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๑๘ พฤศจิกายนมาศ ทะสะมะมาสาหะคุณพิเศษ ปริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯลฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า พระธรรมปาโมกข์ ประกอบไปด้วยวิริยานุภาพอันไพศาล ทรงคุณวุฒิโดยอเนกประการ เปนผู้รอบรู้พระปริยัติธรรมแตกฉานด้วยดี ได้เปนพระอาจารย์ แนะนำพระปริยัติธรรมถวาย พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส จนถึงได้เสด็จเข้าแปลในที่ประชุมพระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่ เฉพาะน่าพระที่นั่ง กับได้เปนอุปัธยาจารย์อุปสมบทกุลบุตร ผู้มีเลื่อมใสในพระพุทธสาสนา ให้สำเร็จกิจบรรพชาอุปสมบทตามพระบรมพุทธานุญาต ทั้งเปนผู้ตรวจชำระพระไตรปิฎกหลวง ลงพิมพ์สำเร็จทันการพระราชพิธีรัชฎาภิเศก สมพระราชประสงค์ ด้วยรูป ๑ แลเปนกรรมการของมหามกุฏราชวิทยาลัย ช่วยจัดการเล่าเรียนอักษรสมัยภาษาไทยแลภาษามคธ บำรุงพุทธสาสนาให้เจริญปรากฏทั่วไปในสยามรัฐมณฑล สั่งสอนพุทธสาสนิกชนให้ประพฤติชอบตามพระธรรมวินัย ทั้งพร้อมไปด้วยศีลสมาจารวัตร มีความปฏิบัติสมควรแก่ธรรมทายาทเรียบร้อยตลอดมา ควรเปนที่คารวะนับถือของพุทธมามะกะบริษัททั้งคฤหัสถ์แลบรรพชิต บัดนี้ก็มีพรรษายุกาลเจริญยิ่งขึ้น สมควรจะเปนพระราชาคณะผู้ใหญ่ได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ดำรัสสั่งให้สถาปนา พระธรรมปาโมกข์ เปนพระพรหมมุนี มีราชทินนามในหิรัญบัตรว่า พระพรหมมุนี ศรีวิสุทธิญาณนายก ตรีปิฎกธรรมาลงกรณ์ มัชฌิมคณฤศร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิตย์ ณ วัดมงกุฏกษัตริยารามวรวิหาร พระอารามหลวง ตำแหน่งเจ้าคณะรองในคณะกลาง มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๖ ตำลึง มีถานานุศักดิควรตั้งถานานุกรมได้ ๘ รูป คือ

พระครูปลัดพิพัฒน์พรหมจริยคุณ สมบุรณ์คณาธิปัติ มัชฌิมสังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๒ ตำลึง ๑

พระครูวินัยธร ๑

พระครูวินัยธรรม ๑

พระครูพุทธพากย์ประกาศ ๑

พระครูธรรมสาสน์อุโฆษ ๑

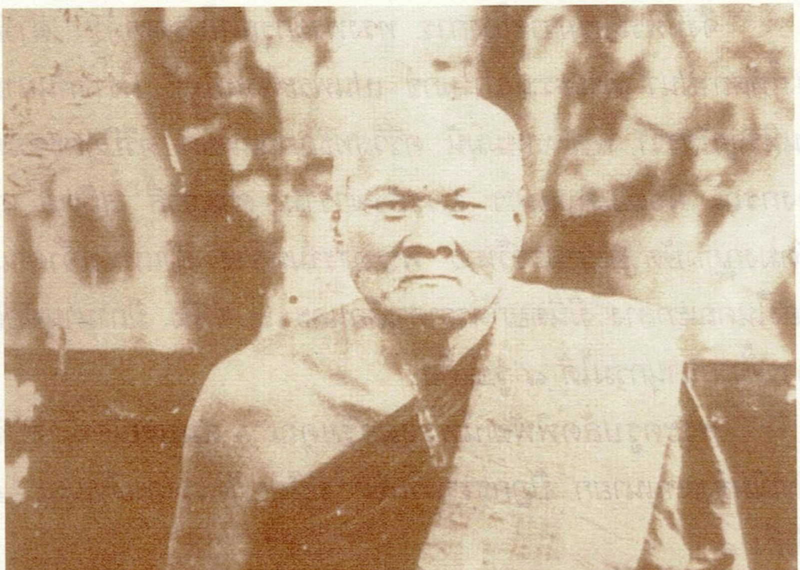
พระครูสังฆบริหาร ๑

พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑ รวม ๘ รูป

ขอให้พระคุณทั้งปวงซึ่งรับราชทินนามแลเพิ่มอิศริยยศในครั้งนี้ จงจิรฐิติกาล เจริญอายุวรรณ ศุขพลปฏิภาณ คุณสารศิริสวัสดิ ในพระพุทธสาสนาทุกประการเทอญฯ

พระพรหมมุนี (แฟง) ถึงมรณภาพ เมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๙ ตรงกับเดือน ๑๒ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีชวด พ.ศ. ๒๔๔๓ อายุ ๖๔ ปี

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๔
สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เขียว จนฺทสิริ)
วัดราชาธิวาส

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๔

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เขียว) วัดราชาธิวาส นามฉายาว่า จนฺทสิริ เกิดในรัชกาลที่ ๓ เมื่อ ณ วันอังคาร เดือนยี่ แรม ๑๓ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๑๙๕ พ.ศ.๒๓๗๖ เมื่ออายุท่านได้ ๑๑ ปี โยมพาไปฝากเรียนอักขรสมัยอยู่ในสำนักพระภาวนาภิราม (รอด) วัดราชาธิวาส แต่ยังเป็นพระสมุห์ของสมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) เมื่อท่านเป็นที่พระอริยมุนี พอโกนจุกแล้วบรรพชาเป็นสามเณรมหานิกายอยู่ในสำนักพระสมุห์รอดปี ๑ เมื่ออายุ ๑๔ ปี จึงไปเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในสำนักสมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) แล้วบวชแปลงเป็นสามเณรธรรมยุติกาต่อมา ถึงปีระกา พ.ศ.๒๓๙๓ ท่านยังเป็นสามเณรอายุได้ ๑๗ ปี เข้าแปลพระปริยัติธรรม ได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค ในปลายรัชกาลที่ ๓

ถึงรัชกาลที่ ๔ ท่านได้อุปสมบทในอุทกุกเขปสีมาที่หน้าวัดราชาธิวาส เมื่อปีเถาะ พ.ศ.๒๓๙๘ สมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) เป็นพระอุปัชฌาย์แล้วมาอยู่วัดโสมนัสวิหารกับสมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) แต่ยังเป็นที่พระอริยมุนี แล้วเข้าแปลพระปริยัติธรรมอีกครั้ง ๑ เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ.๒๔๐๐ แปลได้อีก ๓ ประโยค รวมเป็น ๖ ประโยค

ถึงรัชกาลที่ ๕ ได้เข้าแปลพระปริยัติธรรมเป็นครั้งที่ ๓ ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เมื่อปีมะเมีย พ.ศ.๒๔๑๓ แปลได้อีกประโยค ๑ เป็น ๗ ประโยค ต่อมาเข้าแปลครั้งที่ ๔ ที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ เมื่อปีชวด พ.ศ.๒๔๑๙ แปลได้อีกประโยค ๑ รวม

เป็นเปรียญ ๘ ประโยค ถึงปีฉลู พ.ศ.๒๔๒๐ ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะที่พระศรีวิสุทธิวงศ์ เมื่อ ณ วันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ต่อมาเมื่อปีจอ พ.ศ.๒๔๒๙ โปรดให้อาราธนาไปครองวัดราชาธิวาส

ถึงปีชวด พ.ศ.๒๔๔๓ ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ **พระพรหมมุนี** ตำแหน่งเจ้าคณะรองคณะกลาง เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๙ มีสำเนาประกาศที่ทรงตั้งดังนี้

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๓ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม มุสิกสังวัจฉระกติกมาศ กาฬปักษ์จตุตถีดิถีโสรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๑๙ พฤศจิกายนมาศ ทัสมมาสาหคุณพิเศษ ปริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯลฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า พระศรีวิสุทธิวงศ์ ประกอบด้วยวิริยุตสาหศึกษาพระปริยัติธรรมแตกฉาน มีปรีชาญาณรอบรู้พระปริยัติธรรม ได้เปนเปรียญ ๘ ประโยค ดำรงสมณศักดิยังยืนมานาน มีพรรษายุกาล ประกอบด้วยรัตตัญญูเถรธรรม ประพฤติพรหมจรรย์ บริบูรณ์ด้วยศีลาจารวัตร ปฏิบัติสมณกิจ มีความสันโดษฎ์ยินดีในที่วิเวก แลได้เปนอุปัชฌาจารย์อุปสมบทกุลบุตรให้สำเร็จกิจบรรพชาในพระพุทธสาสนา เปนที่สคาระวะบูชาแห่งพุทธเวนัยบริสัช สมควรเปนพระราชาคณะผู้ใหญ่ได้

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ดำรัสสั่งให้สถาปนา พระศรีวิสุทธิวงศ์ เปนพระพรหมมุนี มีราชทินนามตามจารึก ในหิรัญบัตรว่า พระพรหมมุนี ศรีวิสุทธิญาณนายก ตรีปิฎกธรรมาลงกรณ์ มัชฌิมคณฤศร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิตย์ ณ วัดราชาธิวาศวรวิหาร พระอารามหลวง ตำแหน่งเจ้าคณะรองในคณะกลาง มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๖ ตำลึง มีถานานุศักดิควรตั้งถานานุกรมได้ ๘ รูป คือ

พระครูปลัดพิพัฒน์พรหมจริยคุณ สมบุรณคณาธิปัติ มัชฌิมสังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๒ ตำลึง ๑

พระครูวินัยธร ๑

พระครูวินัยธรรม ๑

พระครูพุทธพากย์ประกาศ ๑

พระครูธรรมสาสน์อุโฆษ ๑

พระครูสังฆบริหาร ๑

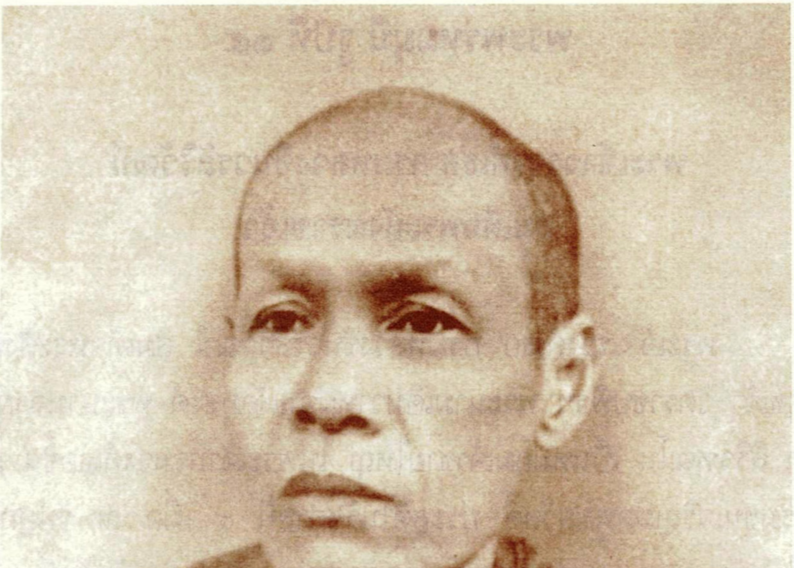
พระครูสมห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑ รวม ๘ รูป

ขอพระคุณทั้งปวงซึ่งรับราชทินนามแลเพิ่มอิศริยยศในครั้งนี้ จงจิรฐิติกาล เจริญอายุวรรณ ศุขพลปฏิภาณ คุณสารศิริสวัสดิ ในพระพุทธสาสนาทุกประการเทอญฯ

ต่อมาถึงปีมะเส็ง พ.ศ.๒๔๔๘ ทรงเลื่อนเป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๔ พร้อมกับทรงตั้งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฤทธิ์)

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เขียว) ถึงมรณภาพในรัชกาลที่ ๖ เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ปีชวด พ.ศ.๒๔๕๕ สิริชนมายุได้ ๘๐ ปี

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๕
พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๕

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธฯ พระนามเดิมว่าหม่อมเจ้าภุชงค์ พระนามฉายาว่า สิริวฑฺฒโน เป็นหม่อมเจ้าชายใหญ่ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๓ กรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์ ประสูติในรัชกาลที่ ๔ เมื่อ ณ วันศุกร์ เดือนอ้าย แรม ๗ ค่ำ ปีมะแม จุลศักราช ๑๒๒๑ ตรงกับวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๐๒ เมื่อยังทรงพระเยาว์ได้เล่าเรียนอักขรสมัยในสำนักเจ้าจอมมารดาสัมฤทธิ์ ซึ่งเป็นย่า

ถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อปีมะแม พ.ศ.๒๔๑๔ พอเกศากันต์ แล้วโปรดให้ตามเสด็จไปในเรือพระที่นั่งบางกอก คราวเสด็จประพาสอินเดียจนถึงเมืองสิงคโปร์ แล้วให้อยู่เล่าเรียนในโรงเรียนแรฟฟัลกับหม่อมเจ้าองค์อื่นๆ ที่ไปในคราวเดียวกัน เรียนอยู่ ๙ เดือน พอทางกรุงเทพฯ โปรดให้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษสำหรับเจ้านายขึ้นแล้ว จึงมีรับสั่งให้กลับเข้ามาเล่าเรียนในกรุงเทพฯ

ครั้นจะทรงผนวชเป็นสามเณรจึงไปเล่าเรียนหนังสือขอมต่อพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) จนทรงผนวช เมื่อปีระกา พ.ศ.๒๔๑๖ ทรงผนวชที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ แต่ยังเสด็จดำรงพระยศเป็นกรมหมื่น

บวรรังษีสุริยพันธุ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร แต่ยังเป็นหม่อมเจ้าพระราชาคณะเป็นพระอาจารย์ ทรงผนวชแล้วเสด็จอยู่ที่วัดราชบพิธฯ ในปีนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรงผนวชประทับอยู่ที่วัดพระพุทธรัตนสถาน ๑๕ วัน เวลาเสด็จบิณฑบาตก็โปรดให้ตามเสด็จด้วยทุกคราว จนเสด็จลาผนวช

ครั้นออกพรรษาแล้ว ทรงศรัทธาในสมณเพศจึงไม่ลาผนวช จึงเล่าเรียนภาษาบาลีต่อพระครูบัณฑรธรรมสโมธาน (สด) แต่ยังเป็นอาจารย์ให้นิสสัยพระและให้ศีลสามเณรอยู่วัดราชบพิธฯ และเรียนหนังสือไทยต่อพระยาโอวาทวรกิจ (แก่น) ต่อมาอีก ครั้นพระครูบัณฑรธรรมสโมธานไปครองวัดนรนารถ จึงเรียนพระปริยัติธรรมต่อมากับหลวงญาณภิรมย์ (โพ) บ้าง และอาจารย์รอดบ้าง และได้เรียนภาษาสันสกฤตต่อพราหมณ์ ซึ่งโปรดให้มาสอนอยู่คราวหนึ่ง ครั้นพระชันษาใกล้จะครบอุปสมบท จึงทรงศึกษาพระวินัยแลเล่าเรียนสวดมนต์และปาฏิโมกข์จนจบ

ถึงปีเถาะ พ.ศ.๒๔๒๒ โปรดให้ทรงอุปสมทบที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) เป็นพระอุปัชฌาย์ ทรงผนวชแล้วกลับมาอยู่วัดราชบพิธฯ ตามเดิม เล่าเรียนพระปริยัติธรรมต่อขุนปรีชานุสาสน์ (โต) และอาจารย์รอดต่อมา แล้วไปเรียนต่อสมเด็จพระสังฆราช (สา) แต่เมื่อยังเป็นที่พระธรรมวโรดม ที่วัดราชประดิษฐ์บ้าง

ถึงปีมะเมีย พ.ศ.๒๔๒๕ โปรดให้เข้าแปลพระปริยัติธรรมที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ได้แปลถวายหน้าพระที่นั่งวัน ๑ ได้เป็นเปรียญ ๔ ประโยค ได้พระราชทานตาลปัตรเปรียญพื้นตาดปักดิ้นเป็นเกียรติยศ ต่อมาถึงปีจอ พ.ศ.๒๔๒๙ ได้เข้าแปลพระปริยัติธรรมที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามอีกครั้ง ๑ ได้อีกประโยค ๑ รวมเป็น ๕ ประโยค

ถึงปีกุน พ.ศ.๒๔๓๐ ทรงตั้งเป็นหม่อมเจ้าพระราชาคณะ มีราชทินนามว่า หม่อมเจ้าพระสถาพรพิริยพรต คราวเดียวกับทรงตั้งพระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากรที่วัดราชบพิธฯ เมื่อวันพฤหัสบดีเดือน ๑๒ แรม ๑๐ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

ถึงปีกุน พ.ศ.๒๔๔๒ ทรงเลื่อนสมณศักดิ์เป็นชั้นธรรมตำแหน่งพระธรรมปาโมกข์ เมื่อวันศุกร์ที่ ๑๐ พฤศจิกายนรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงปีมะเมีย พ.ศ.๒๔๔๙ ทรงสถาปนาเป็นพระองค์เจ้า และมีสมณศักดิ์เสมอ **พระพรหมมุนี** เจ้าคณะรองในคณะกลาง เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ มีสำเนาประกาศดังนี้

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๘ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม ตุรังคสังวัจฉระ ไพศาขมาศ สุกรปักษ์ นวมีดิถีภุมวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ พฤษภาคมมาศ ปฐมมาสาหคุณพิเศาปริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯลฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า หม่อมเจ้าพระสถาพรพิริยพรตเปนพระโอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้าราชวงวงศ์เธอ กรมขุนเจริญผลภูลสวัสดิ์ ถ้าดำรงอยู่ในฆราวาศได้รับราชการดี ก็จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนขึ้นเปนพระองค์เจ้าให้เปนพระเกียรติยศตามราชประเพณีมีมา หม่อมเจ้าพระสถาพรพิริยพรตนี้ โดยว่าทรงผนวชมิได้รับราชการแผ่นดินก็บริบูรณ์ด้วยวิจารณญาณ ชำนาญในพระปริยัติธรรม เปนเปรียญ ๕ ประโยค ทรงคุณวุฒิวิริยภาพ ขวนขวายในธุระพระพุทธสาสนา ได้เคยเปนผู้ตรวจชำระพระไตรปิฎกที่ตีพิมพ์แลเปนสภานายกแห่งมหามกุฎราชวิทยาลัย ได้สั่งสอนพุทธมามกชนทั้งคฤหัสถ์แลบรรพชิต ให้เข้าใจในกิจที่ควรปฏิบัติตามพุทธโอวาทประกอบด้วยมารยาตรควรแก่สมณวัตร ปกครองสมณบริษัทโดยเรียบร้อย มีอัธยาไศรยเมตตาต่อสหธรรมิกพรหมจรรย์มั่นคงในพุทธสาสนา เปนอจลพรหมจริยาภิรัต ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเปนหม่อมเจ้าพระราชาคณะ แลต่อมาก็ได้ทรงรับอิศริยศักดิเพิ่มตำแหน่งเปนหม่อมเจ้าพระราชาคณะผู้ใหญ่เทียบยศเสมอเทพ ภายหลังได้ทรงรับอิศริยยศตำแหน่งพระธรรมปาโมกข์ ได้รักษาสมณศักดิทั้งประเพณีราชการเรียบร้อยตลอดมา ควรเปนสมณทายาทในสมณวงศ์ดำรงคุณธรรมสัมมาปฏิบัติ ย่อมเปนที่เคารพนับถือแห่งพุทธสาสนิกบริสัช แลได้เปนพระกรรมวาจาจารย์ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเมื่อทรงผนวชเปนภิกษุ แลเปนผู้ถวายสรณแลศีลสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเมื่อทรง

ผนวชเปนสามเณรหลายพระองค์ แลเปนพระอุปัธยาจารย์แห่งกุลบุตรเปนอันมาก อนึ่งพระบรมวงศานุวงศ์ที่ได้ทรงผนวชในพระพุทธสาสนา แลดำรงคุณธรรมดังกล่าวมาแล้ว ในเวลานี้ก็มีน้อยพระองค์ สมควรเพิ่มพระอิศริยยศในราชตระกูลแลสมณศักดิให้ยิ่งขึ้น

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนอิศริยยศหม่อมเจ้าพระสถาพรพิริยพรต เปนพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า มีราชทินนามตามจารึกในพระสุพรรณบัตรว่า พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต อังคีรสสาสนธำรง ราชวรพงศ์ศักดิพิบุลย์ สุนทรอรรถปริยัติโกศล โสภณศีลสมาจารวัตร มัชฌิมคณานุนายก สาสนดิลกบพิตร อัชนาม สถิตย์ ณ วัดราชบพิธสถิตย์มหาสีมารามราชวรวิหาร พระอารามหลวง ทรงศักดินา ๓๐๐๐ มีตำแหน่งสมณศักดิที่พระพรหมมุนี เจ้าคณะรองในคณะกลาง มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๘ ตำลึง มีถานานุศักดิควรตั้งถานานุกรมได้ ๘ รูป คือ

พระครูปลัดพิพัฒน์พรหมจริยคุณ สมบุรณคณาธิปัติ มัชฌิมสังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๒ ตำลึง ๑

พระครูวินัยธร ๑

พระครูวินัยธรรม ๑

พระครูพุทธพากย์ประกาศ ๑

พระครูธรรมสาสน์อุโฆษ ๑

พระครูสังฆบริหาร ๑

พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑ รวม ๘ รูป

ขออารธนาให้ทรงรับธุระพระพุทธสาสนา เปนภาระสั่งสอนช่วยระงับอธิกรณ์พระภิกษุสงฆ์สามเณรในคณะตามสมควรแก่พระกำลังแลอิศริยยศซึ่งพระราชทานนี้ จงเจริญพระชนมายุ พรรณ ศุข พละ ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพศิริสวัสดิ์พิพัฒน์สถาพรจิรฐิติกาลในพระพุทธสาสนาเทอญฯ

ถึงรัชกาลที่ ๖ เมื่อปีจอ พ.ศ.๒๔๕๓ โปรดให้ตั้งการพิธีตั้งกรมที่วัดราชบพิธฯ ทรงสถาปนาเป็นพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สมณศักดิ์เสมอสมเด็จพระพุฒาจารย์ เมื่อ ณ วันที่ ๒๒ มกราคม

เพราะเหตุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๖๔ ครั้นถึงวันที่ ๒๐ สิงหาคม จึงทรงสถาปนา พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ เป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ และทรงเลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นเป็น สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ตำแหน่งสกลสังฆปรินายก มีประกาศพระบรมราชโองการดังนี้

ประกาศ
สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า

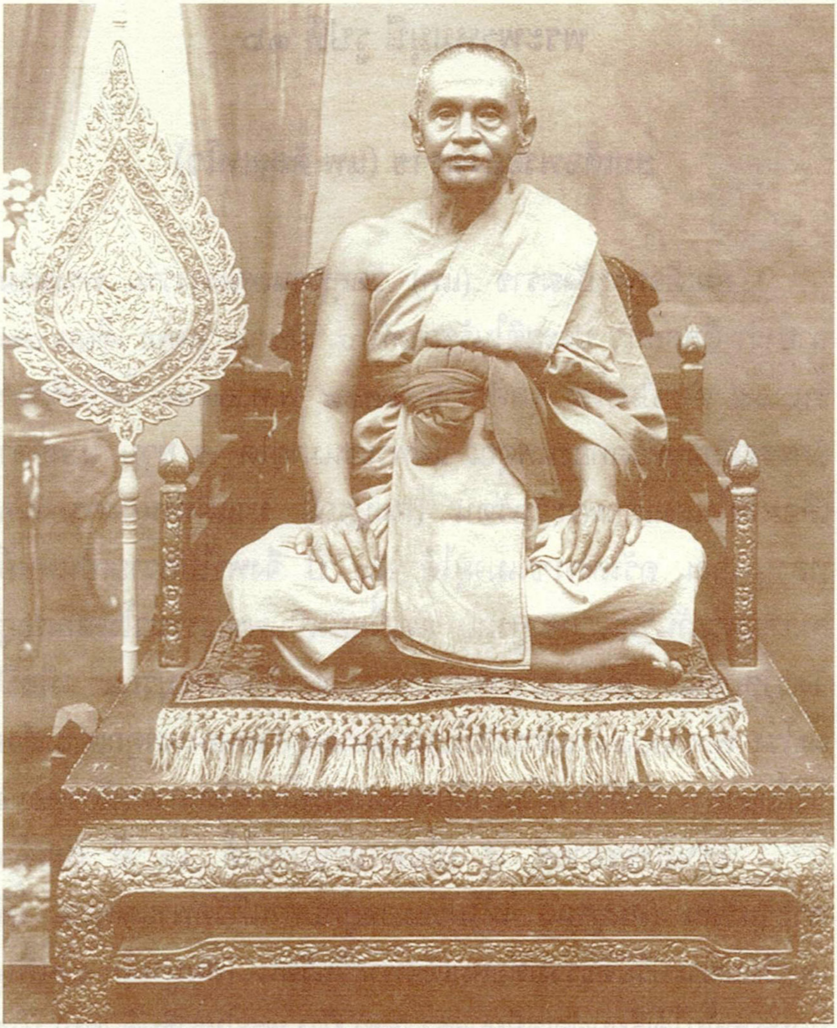
มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ประกาศทราบทั่วกัน

ด้วยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งสกลสังฆปรินายกปธานาธิบดีสงฆ์ สิ้นพระชนม์ล่วงลับไปเสียแล้ว ทรงพระราชดำริห์ว่า พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรศิริวัฒน์ สมเด็จเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ทรงมีคุณูปการในทางพุทธสาสนกิจ สมควรจะดำรงตำแหน่งสนองพระองค์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสสืบไปได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้สถาปนาคำนำพระนามและฐานันดรศักดิขึ้น เปนพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรศิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ดำรงตำแหน่งสกลสังฆปรินายก ปธานาธิบดีแห่งสงฆมณฑลทั่วพระราชาอาณาจักรสืบไป

พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศไว้ ณ วันที่ ๒๐ สิงหาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๔ เปนปีที่ ๑๒ ในรัชกาลปัจจุบัน

ถึง พ.ศ.๒๔๖๙ ในรัชกาลที่ ๗ ทรงพระกรุณาโปรดให้เลื่อนพระอิสริยยศขึ้นเป็น พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวง

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราช สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๘๐ สิริพระชนมายุได้ ๗๗ พรรษา ๕ เดือน ๙ วัน ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช เป็นเวลา ๑๕ ปี ๘ เดือน ๕ วัน

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๖
สมเด็จพระสังฆราช (แพ ติสฺสเทโว)
วัดสุทัศนเทพวราราม

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๖

สมเด็จพระสังฆราช (แพ ติสฺสเทโว)

สมเด็จพระสังฆราช (แพ) วัดสุทัศนเทพวราราม พระนามฉายาว่า ติสฺสเทโว ประสูติในรัชกาลที่ ๔ เมื่อ ณ วันพุธ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๑๘ พ.ศ.๒๓๙๙ ได้ไปศึกษาอักขรสมัยอยู่ที่วัดทองนพคุณ แต่พระชนมายุได้ ๗ ขวบ โยมบิดาเลื่อมใสในสมเด็จพระวันรัตน (สมบูรณ์) มาแต่ท่านยังครองวัดทองนพคุณ ครั้นพระชนมายุได้ ๑๓ ปี จึงพาไปถวายเป็นศิษย์สมเด็จพระวันรัตน (สมบูรณ์) แต่เมื่อยังเป็นพระธรรมวโรดมมาอยู่วัดราชบุรณะ ได้ทรงบรรพชาเป็นสามเณรที่วัดราชบุรณะ เมื่อปีมะโรง พ.ศ.๒๔๑๑ แล้วกลับไปเล่าเรียนอยู่ที่วัดทองนพคุณตามเดิม ได้ศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนักพระอาจารย์โพ ที่วัดเศวตรฉัตรต่อมา

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระชนมายุได้ ๑๖ ปี สมเด็จพระวันรัตน (สมบูรณ์) ให้ไปรับมาอยู่กับท่านที่วัดพระเชตุพน ได้เล่าเรียนพระปริยัติธรรมต่อสมเด็จพระวันรัตน (สมบูรณ์) เป็นพื้น นอกจากนั้นได้เรียนต่อเสมียนตรา (ศุข) บ้าง พระโหราธิบดี (ชุม) บ้าง อาจารย์โพ บ้าง ได้เข้าแปลพระปริยัติธรรมครั้งแรกที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ เมื่อปีชวด พ.ศ.๒๔๑๙ แต่แปลตกหาได้เป็นเปรียญไม่

เมื่อปีชวด พ.ศ.๒๔๑๙ พระชนมายุครบอุปสมบท แต่สมเด็จพระวันรัตน (สมบูรณ์) อาพาธต้องอยู่ประจำรักษาพยาบาล

จึงมิได้มีโอกาสอุปสมบท และเมื่อสมเด็จพระวันรัตน (สมบูรณ์) ใกล้จะถึงมรณภาพนั้น ท่านแนะไว้ให้ไปเป็นศิษย์สมเด็จพระวันรัตน (แดง) แต่เมื่อยังเป็นเทพกระวีต่อไป ครั้นสมเด็จพระวันรัตน (สมบูรณ์) มรณภาพแล้ว จึงไปถวายตัวเป็นศิษย์สมเด็จพระวันรัตน (แดง) แล้วทรงอุปสมบทที่วัดเศวตรฉัตรอันอยู่ใกล้บ้านเดิม เมื่อปีเถาะ พ.ศ.๒๔๒๒ สมเด็จพระวันรัตน (แดง) เป็นพระอุปัชฌาย์ แล้วขึ้นมาอยู่วัดสุทัศน์กับสมเด็จพระวันรัตน (แดง) ต่อมา ในตอนนี้ได้เรียนพระปริยัติธรรมต่อสมเด็จพระวันรัตน (แดง) เป็นพื้นและได้ไปเรียนต่อสมเด็จพระสังฆราช (สา) ที่วัดราชประดิษฐ์บ้าง

เมื่อสมเด็จพระวันรัตน (แดง) เลื่อนที่จากพระเทพกระวีเป็นพระธรรมวโรดม ทรงได้รับการแต่งตั้งเป็นพระครูใบฎีกาในฐานานุกรม แล้วเลื่อนเป็นพระครูมงคลวิลาศ และพระครูวินัยธรต่อมา

เมื่อเป็นพระครูวินัยธรได้เข้าแปลพระปริยัติธรรม ครั้งที่ ๒ ที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ เมื่อปีมะเมีย พ.ศ.๒๔๒๕ ได้เป็นเปรียญ ๔ ประโยค ต่อมาถึงปีระกา พ.ศ.๒๔๒๘ เข้าแปลพระปริยัติธรรม ครั้งที่ ๓ ที่ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แปลได้อีกประโยค ๑ รวมเป็น ๕ ประโยค

ถึงปีฉลู พ.ศ.๒๔๓๒ ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะที่พระศรีสมโพธิ ต่อมาถึงปีวอก พ.ศ.๒๔๓๙ เมื่อรัชกาลที่ ๕ ครองราชย์ครบหมื่นวัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสมโภชพระราชลัญจกร ทรงพระกรุณาโปรดให้เลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นเสมอพระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นเทพ และพระราชทานตาลปัตรแฉกประดับพลอยและเพิ่มนิตยภัตร

ในคราวเดียวกับที่โปรดให้พระธรรมวโรดม (แสง) วัดราชบุรณะ เป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์นั้น

ถึงปีจอ พ.ศ.๒๔๔๑ ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่พระเทพโมลี

ต่อมาถึงปีชวด พ.ศ.๒๔๔๓ โปรดให้เลื่อนเป็นที่ พระธรรมโกษาจารย์

ถึงรัชกาลที่ ๖ พระราชทานหิรัญบัฏ ทรงเลื่อนสมณศักดิ์เป็นที่ พระพรหมมุนี (เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ปีชวด พ.ศ.๒๔๕๕ มีสำเนาประกาศดังนี้

คำประกาศ

ศุภมัสดุ ฯลฯ (ลงวัน ๑ ๒ฯ ๑๒ ค่ำ ปีชวด วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน รัตนโกสินทร ศก ๑๓๑)

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธ ฯลฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชดำริห์ว่า พระธรรมโกษาจารย์ เจ้าคณะมณฑลนครไชยศรี เปนเปรียญทรงปริยัติ มีปฏิบัติอันงามนำให้เกิดความเลื่อมใสของพุทธบริษัททั่วไป ได้เปนภาระธุระแก่พระสาสนา เปนผู้ช่วยเจ้าอาวาศแลเปนเจ้าอาวาศ ทำนุบำรุงวัดสุทัศน์เทพวรารามให้จำเริญโดยลำดับมา บริหารรักษาพระสงฆ์เรียบร้อยดี ในฝ่ายปริยัติได้เปนผู้จัดการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในสำนักวัดสุทัศน์เทพวรารามอันเปนศึกษาสถานใหญ่ตำบลหนึ่ง เมื่อถึงคราวสอบพระปริยัติธรรม

ในสนามหลวงได้เปนกรรมการผู้สอบด้วยรูป ๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงหยั่งทราบคุณสมบัติของพระธรรมโกษาจารย์มาแต่เดิม จึงได้ทรงยกย่องในตำแหน่งพิเศษ พระราชทานตาลิปัตรแฉกประดับพลอยให้ถือ มีเกียรติยศเสมอพระราชาคณะชั้นเทพแต่ครั้งยังเปนพระศรีสมโพธิ เมื่อคราวจัดการคณะสงฆ์ในมณฑลหัวเมือง ได้ทรงสถาปนาไว้ในตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลนครไชยศรี ก็มีน้ำใจเห็นแก่พระพุทธสาสนา บริหารคณะมณฑลมาโดยเรียบร้อยจนทุกวันนี้ ครั้นถึงแผ่นดินปัตยุบัน ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เปนสมเด็จพระมหาสมณะ เปนประธานแห่งสงฆ์ทั่วพระราชอาณาจักร พระธรรมโกษาจารย์ ก็ได้เปนกำลังของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอด้วยรูปหนึ่งในการบริหารคณะสงฆ์ เมื่อคราวจัดคณะกลางในกรุงเทพฯ พระธรรมโกษาจารย์ก็ได้รับน่าที่เปนผู้รั้งตำแหน่งเจ้าคณะแขวงสำเพ็งจัดการปกครองให้เข้าระเบียบอันดี พระธรรมโกษาจารย์มีอัธยาไศรยเห็นแก่พระพุทธสาสนา เปนภาระธุระในกรณียะนั้นๆ โดยลำดับมาฉนี้ ในเวลานี้มีพรรษายุกาลจัดว่าเปนผู้ใหญ่ แลเปนหลักอยู่รูปหนึ่งในสงฆ์ สมควรจะทรงสถาปนายกย่องให้ดำรงสมณศักดิสูงขึ้นไปจะได้เป็นศรีแก่พระพุทธสาสนา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระธรรมโกษาจารย์ เปนพระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นเจ้าคณะรอง มีนามจารึกในหิรัญบัฏว่า พระพรหมมุนีศรีวิสุทธิญาณนายก ตรีปิฎกธรรมาลังการวิภูษิต มัชฌิมคณิศรบวรสังฆาราม คามวาสี สังฆนายก เจ้าคณะรองคณะกลาง สถิตย์

ณ วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรวิหาร พระอารามหลวง มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๓๒ บาท มีถานานุศักดิ์ควรตั้งถานานุกรมได้ ๘ รูป คือ

พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ สมบุรณสมาจารวัตร มัชฌิมสังฆนายกธุระวาหะ มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๘ บาท ๑

พระครูวินัยธร ๑

พระครูวินัยธรรม ๑

พระครูพุทธพากย์ประกาศ ๑

พระครูธรรมสาสน์อุโฆษ ๑

พระครูสังฆบริหาร ๑

พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑ รวม ๘ รูป

ถึงปีกุน พ.ศ.๒๔๖๖ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระพุฒาจารย์

ต่อมาในรัชกาลที่ ๗ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นสมเด็จพระวันรัต เจ้าคณะใหญ่หนใต้ เมื่อพ.ศ.๒๔๗๒

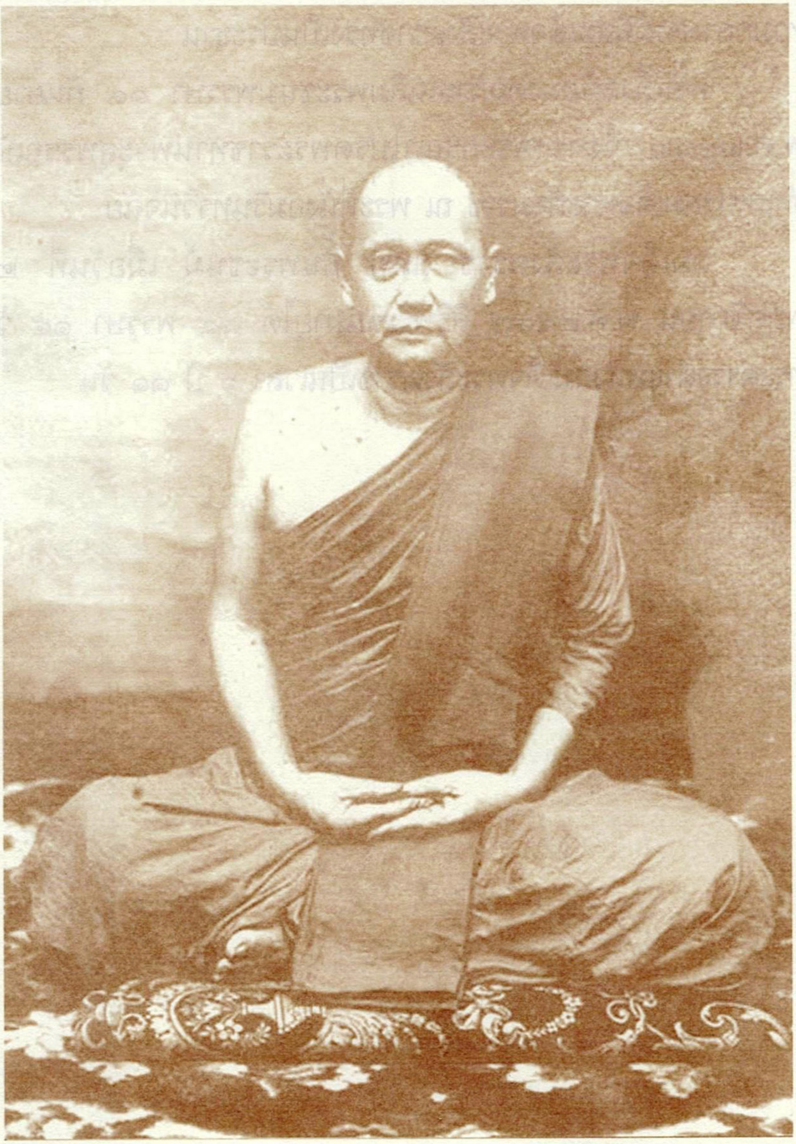
ถึง พ.ศ.๒๔๘๑ ในรัชกาลที่ ๘ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๘๑ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

และในวโรกาสเดียวกันนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ได้ทรงแสดงพระองค์เป็นพุทธมามกะ

ท่ามกลางสงฆ์มีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน

ครั้นถึงสมัยมงคลกาลเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๙ กันยายน พ.ศ.๒๔๘๒ จึงทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระสุพรรณบัฏตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

สมเด็จพระสังฆราช (แพ) สิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๘๗ สิริพระชนมายุได้ ๘๙ พรรษา ๑๔ วัน ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๖ ปี ๑๑ วัน

พระพรหมมุนี (แย้ม อุปวิกาโส) รูปที่ ๑๗
วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๗

พระพรหมมุนี (แย้ม) วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม นามฉายาว่า อุปวิกาโส เป็นชาวบ้านพลูหลวง แขวงจังหวัดสุพรรณบุรี เกิดในรัชกาลที่ ๔ เมื่อ ณ วันอาทิตย์ เดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำ ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๒๗ พ.ศ.๒๔๐๘

ในรัชกาลที่ ๕ เมื่ออายุได้ ๑๙ ปี มาบวชเป็นสามเณรที่วัดราชประดิษฐ์ในกรุงเทพฯ เมื่อปีมะแม พ.ศ.๒๔๒๖ สมเด็จพระสังฆราช (สา) เมื่อยังดำรงพระยศเป็นที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว เล่าเรียนพระปริยัติธรรมในสำนักอาจารย์รอด จนอายุครบอุปสมบท จึงได้อุปสมบทที่วัดราชประดิษฐ์ เมื่อปีระกา พ.ศ.๒๔๒๘ สมเด็จพระสังฆราช (สา) เป็นพระอุปัชฌาย์ ตั้งแต่อุปสมบทแล้ว ได้เล่าเรียนพระปริยัติธรรมต่อสมเด็จพระสังฆราช (สา) เป็นพื้น และเรียนต่ออาจารย์บุษย์บ้าง

ได้เข้าแปลพระปริยัติธรรมที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามครั้งแรกเมื่อปีระกา พ.ศ.๒๔๒๘ หาได้เป็นเปรียญไม่ แปลครั้งที่ ๒ เมื่อปีขาล พ.ศ.๒๔๓๓ ได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค ต่อมาถึงปีมะแม พ.ศ.๒๔๓๘ เข้าแปลครั้งที่ ๓ แปลได้อีก ๓ ประโยค รวมเป็น ๖ ประโยค

ได้เป็นฐานานุกรมในสมเด็จพระสังฆราช (สา) แต่เมื่อยังทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์นั้นหลายตำแหน่ง ตั้งแต่เป็นพระครูสมุห์เป็นต้น แล้วเลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นพระครูสังฆวิจารณ์

พระครูธรรมรูจี พระครูธรรมราต พระครูวรวงศา ครั้นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (สา) ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ก็ได้เลื่อนเป็นพระครูธรรมกถาสุนทร แล้วเป็นพระครูปลัดอวาจีคณานุสิชฌน์ โดยลำดับมา

เมื่อสมเด็จพระสังฆราช (สา) สิ้นพระชนม์แล้ว ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะที่พระอวาจีคณานุสิชฌน์ ต่อมาเมื่อพระสาสนโสภณ (อ่อน) ซึ่งครองวัดราชประดิษฐ์ต่อจากสมเด็จพระสังฆราช (สา) ถึงมรณภาพ ก็ได้เป็นเจ้าอาวาสวัดราชประดิษฐ์ นับเป็นองค์ที่ ๓ โดยลำดับ ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๕๓ เป็นต้นมา

ถึงรัชกาลที่ ๖ ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระเทพกวี เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ปีชวด พ.ศ.๒๔๕๕ แล้วเลื่อนขึ้นเป็นพระธรรมปาโมกข์ เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๖๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๖ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองที่ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เจ้าคณะรองฝ่ายอรัญวาสี เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๖๖

ครั้นวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๖๘ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นที่ **พระพรหมมุนี** เจ้าคณะรองหนกลาง มีสำเนาประกาศพระบรมราชโองการสถาปนา ดังนี้

ประกาศสถาปนา

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล ๒๔๖๘ พรรษา ปัตยุบันสมัย พฤศจิกายนมาศ นวมทิน จันทรวาร กาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ เอกอัครมหาบุรุษบรมนราธิราช พินิตประชานารถมหาสมมตวงศ์ อติศัย

พงศวิมลรัตน วรขัตติยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาตสังสุทธเคราะหณี จักรีบรมนารถ จุฬาลงกรณราชวรางกูร บรมมกุฎนเรนทร์สูรสันตติวงศวิสิษฐ สุสาธิตบุรพาธิการ อดุลยกฤษฎาภินิหารอติเรกบุญฤทธิ์ ธัญลักษณวิจิตรโสภาคยสรรพางค มหาชโนตตะมางคประณตบาทบงกชยุคลประสิทธิสรรพศุภผลอุดมบรมสุขุมาลยทิพยเทพาวตาร ไพศาลเกียรติคุณอดุลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ บุริมศักดิสมญาเทพทวาราวดี ศรีมหาบุรุษสุตสมบัติ เสนางคนิกร รัตนอัศวโกศลประพนธปรีชา มัทวสมาจาร บริบูรณคุณสาร สยามาทินครวรุตเมกราชดิลก มหาปริวารนายกอนันต มหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศษศิรินธร บรมชนกาดิศรสมมต ประสิทธิวรยศมโหดม บรมราชสมบัติ นพปฎลเสวตรฉัตราดิฉัตร ศิริรัตโนปลักษณมหาบรมราชาภิเศกาภิสิต สรรพทศทิศวิชิตไชย สกลมไหศวริยมหาสวามินทรมเหศวรมหินทรมหารามาธิราชวโรดม บรมนารถชาติอาชาวไศรยพุทธาทิไตรรัตนสรณารักษ อดุลยศักดิ์อรรคนเรศราธิบดี เมตตากรุณาสีตลหฤไทย อโนปไมยบุญการ สกลไพศาลมหารัษฎาธิเบนทร์ปรเมนทรธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชดำริว่า พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ มีความรอบรู้แตกฉานในพระปริยัติธรรม และชำนาญตำราโหราศาสตร์ กอปรด้วยวัตตจริยา สมจริยา รัตตัญญุตาคุณ ได้รับภาระพระพุทธศาสนาสั่งสอนมหาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใส ในสัมมาทิฐิมาช้านาน บัดนี้มีพรรษายุกาลมากแล้ว และบรรดาพระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นสัทธิวิหาริก

ของสมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว สา) วัดราชประดิษฐ์ฯ ซึ่งมีชนมชีพอยู่ ณ บัดนี้ ก็เหลือแต่พระอุบาลีคุณูปมาจารย์องค์เดียว ได้เอาใจใส่รักษาขนบธรรมเนียมแห่งสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้นให้เป็นแบบแผนปฏิบัติมั่นคงมาจนบัดนี้ ซึ่งนับว่า เป็นคุณสมบัติสำคัญอีกส่วนหนึ่ง สมควรจะยกย่องอิสสริยศักดิ์ให้สูงขึ้น

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เป็นพระราชาคณะ มีราชทินนามตามจารึกในหิรัณย์บัตรว่า พระพรหมมุนี ศรีวิสุทธิญาณ ตรีปิฎกธรรมาลังการวิภูษิต มัชฌิมคณิศร บวรสังฆาราม คามวาสี สังฆนายก สถิต ณ วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร พระอารามหลวง เจ้าคณะรองหนกลาง มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ

พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ สมบุรณสมาจารวัตร มัชฌิมสังฆนายก ธุรวาหะ ๑

พระครูวินัยธร ๑

พระครูธรรมธร ๑

พระครูพุทธพากย์ประกาศ ๑

พระธรรมศาสน์อุโฆษ ๑

พระครูสังฆบริหาร ๑

พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑

พระพรหมมุนี (แย้ม) ถึงมรณภาพด้วยโรคอัมพาต เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๗๔ สิริชนมายุได้ ๖๗ ปี

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๘
สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส)
วัดบรมนิวาส

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๘

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส)

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน) วัดบรมนิวาส นามฉายาว่า ติสฺโส เป็นบุตรเพี้ยเมืองกลางเคน บ้านหนองแคน แต่โบราณเรียกว่าดอนมดแดง แขวงจังหวัดอุบลราชธานี เกิดในรัชกาลที่ ๔ เมื่อ ณ วันเสาร์ เดือน ๔ แรม ๑๓ ค่ำ ปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๒๙ ตรงกับวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ.๒๔๑๐

ในรัชกาลที่ ๕ เมื่ออายุได้ ๑๙ ปี บรรพชาเป็นสามเณรมหานิกายอยู่ที่วัดสว่าง อำเภอวารินทร์ชำราบก่อน แล้วไปบวชเป็นสามเณรธรรมยุติกาที่วัดศรีทอง (ปัจจุบัน คือวัดศรีอุบลรัตนาราม) ในเมืองอุบลฯ ครั้นอายุครบอุปสมบทได้อุปสมบทที่วัดศรีทอง เมื่อปีฉลู พ.ศ.๒๔๓๒ ท่านเทวะธัมมี (ม้าว) ซึ่งเป็นสัทธิวิหาริกของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระอุปัชฌาย์

เมื่ออุปสมบทแล้ว เล่าเรียนพระปริยัติธรรมอยู่ในสำนักพระอุปัชฌาย์อาจารย์ที่วัดศรีทอง ๓ พรรษา แล้วจึงเข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ มาอยู่ที่วัดพิชัยญาติการาม เล่าเรียนพระปริยัติธรรมในสำนักพระสาสนโสภณ (อ่อน) เมื่อยังเป็นที่พระเมธาธรรมรสบ้าง เรียนต่อนายท้วมราชเมธี[๑] เมื่อยังเป็นเปรียญบ้าง อาจารย์ทองบ้าง

---

[๑] อดีต พระราชเมธี (ท้วม กณฺณวโร) ซึ่งครองวัดพิชัยญาติการาม ก่อนพระสาสนโสภณ (อ่อน) ภายหลังลาสิกขา

ได้เข้าสอบความรู้ตามหลักสูตรของมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ชั้นนักเรียนตรี เมื่อปีมะเมีย พ.ศ.๒๔๓๗ ได้ชั้นนักเรียนเอก เทียบด้วย ๓ ประโยค เมื่อปีมะแม พ.ศ.๒๔๓๘ ได้เล่าเรียนอยู่วัดพิชัยญาติการาม ๔ พรรษา

แล้วย้ายไปอยู่วัดเทพศิรินทราวาส เล่าเรียนในสำนักพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) แต่เมื่อยังเป็นพระครูวิจิตรธรรมภาณีบ้าง เรียนกับสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) แต่เมื่อยังเป็นเปรียญบ้าง กับนายชูเปรียญบ้าง ได้เข้าสอบความรู้ที่มหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อปีวอก พ.ศ.๒๔๓๙ อีกครั้ง ๑ ได้ชั้นเปรียญตรี เทียบด้วย ๔ ประโยค อยู่วัดเทพศิรินทร์ ๓ พรรษา

ย้ายมาอยู่วัดบวรนิเวศเล่าเรียนในสำนักพระยาวิจิตรธรรมปริวัตร (คำ พรหมกสิกร) แต่เมื่อยังบวชเป็นพระราชาคณะที่พระสาสนดิลกบ้าง เรียนต่อนายวันเมื่อยังบวชเป็นเปรียญอยู่บ้าง ได้เข้าสอบความรู้ที่มหามกุฏราชวิทยาลัยอีกครั้ง ๑ ได้ชั้นเปรียญโท เทียบด้วย ๕ ประโยค เมื่อปีกุน พ.ศ.๒๔๔๒ แล้วทูลลากลับออกไปอยู่ที่วัดสุปัฏนารามในจังหวัดอุบลราชธานีต่อมา

ถึงปีมะโรง ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะที่ **พระสาสนดิลก** เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๔๗ เป็นตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลอุบลราชธานี มาจนตลอดรัชกาลที่ ๕

ถึงรัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดให้มีสมณศักดิ์พิเศษเสมอพระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นราช เมื่อ พ.ศ.๒๔๕๔ ต่อมาถึง

พ.ศ.๒๔๕๕ ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ **พระราชมุนี** เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม

และในระหว่างนี้ ทรงตั้งให้เป็นเจ้าคณะธรรมยุตสำหรับภาคอีสานอีกตำแหน่งหนึ่ง

ถึง พ.ศ.๒๔๖๔ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ **พระเทพเมธี** เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน แล้วเลื่อนขึ้นเป็น **พระโพธิวงศาจารย์** เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๖๘

มาในรัชกาลที่ ๗ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมปาโมกข์ เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๗๒ แล้วโปรดสถาปนาเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองที่ **พระพรหมมุนี** เจ้าคณะรองหนกลาง เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๗๕ ดังสำเนาพระบรมราชโองการสถาปนาดังนี้

ประกาศสถาปนา

สมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก

มหันตเดชนดิลกรามาธิบดี

พระปกเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาค ๒๔๗๕ พรรษา ปัจจุบันสมัย มักกฎสมพัตรสร พฤศจิกายนมาส อัษฏมสุรทิน ภุมมวาร โดยกาลบริจเฉท

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก มหันตเดชนดิลกรามาธิบดี เทพยปรียมหาราชรวิวงศ์ อสัมภินพงศ์พีรกษัตร

บุรุษรัตนราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาตสำศุทธเคราหณี จักรีบรมนาถ จุฬาลงกรณราชวรางกูร มหามกุฏวงศวีรสูรชิษฐ ราชธรรมทสพิธอุต์กฤษฏนิบุณ อดุลยกฤษฎาภินีร์หาร บูรพาธิการสุสาธิต ธันยลักษณวิจิตรเสาวภาคยสรรพางค์ มหาชโนตมางคมานท สนธิมตสมันตสมาคม บรมราชสมภาร ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณอดุลยศักดิเดช สรรพเทเวศปริยานุรักษ มงคลลัคนเนมาหวัย สุโขทัยธรรมราชาอภิเนาวศิลปศึกษาเดชนาวุธ วิชัยยุทธศาสตรโกศล วิมลนรรยพินิตสุจริตสมาจาร ภัทรภิชญานประดิภานสุนทร ประวรศาสโนปสดมภกมูลมุขมาตยวรนายกมหาเสนานี สราชนาวีพยูหโยธโพยมจร บรมเชษฐโสทรสมมต เอกราชยยศสธิคม บรมราชสมบัติ นพปฎลเศวตฉัตราดิฉัตร ศรีรัตโนปลักษณมหาบรมราชาภิเษกาภิษิกต์ สรรพทศทิควิชิตเดโชชัย สกลมไหศวรยมหาสวามินทร มเหศวรมหินทรมหารามาธิราชวโรดม บรมนาถชาติอาชันยาศรัย พุทธาทิไตรรัตนศรณารักษ วิศิษฏศักตอัครนเรศวราธิบดี เมตตากรุณาศีตลหฤทัย อโนปไมยบุนยการ สกลไพศาลมหารัษฎาธิบดินทร ปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนาถบพิตร พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชดำริว่า พระธรรมปาโมกข์ เป็นผู้มีปรีชาญาณแตกฉานในพระไตรปิฎกสุตาคมสัทธรรม สำเร็จภูมิบาเรียน ๕ ประโยค ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นพระราชาคณะตำแหน่งสามัญและเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ขึ้นไป คือ พระราชมุนี พระเทพเมธี พระโพธิวงศาจารย์ พระธรรมปาโมกข์ เป็นลำดับมา ก็รักษา

สมณาจารคุณสมบัติและขนบธรรมเนียมประเพณีราชการเรียบร้อย สมควรแก่ตำแหน่งด้วยดี มีศีลาจารวัตรน่าเลื่อมใส ขวนขวายในนานากรณียกิจเป็นหิตานุหิตคุณอเนกประการ แก่พระบวรพุทธศาสนาและอาณาจักร

ในการศึกษาพระปริยัติธรรม พระธรรมปาโมกข์ ได้เป็นอาจารย์ผู้แรกเริ่มสอนพระปริยัติธรรม ในสำนักโรงเรียนอุบลวิทยาคม ณ วัดสุปัฏน์ จังหวัดอุบลราชธานี ในการต่อมา โดยความอุตสาหวิริยะอันแรงกล้า ได้เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทการศึกษาภาษาบาลีและธรรมทั่วทุกนครคามนิคมชนบท ในมณฑลภูมิภาคอีสานแห่งสยามประเทศ ให้เจริญวัฒนาการเป็นลำดับมา ปรากฏมีพระภิกษุสามเณรทรงภูมิบาเรียนนักธรรมนวกะมัชฌิมะและเถรภูมิแพร่หลาย

ในการศึกษาส่วนภาษาไทย สมัยยังไม่มีเจ้าหน้าที่กระทรวงธรรมการออกไปจัดการศึกษา พระธรรมปาโมกข์ได้เป็นผู้แรกเริ่มประสิทธิ์ประสาทให้การศึกษาแก่กุลบุตรกุลธิดา โดยจัดตั้งโรงเรียนและจัดหาครูอาจารย์มาสอน ตลอดถึงจัดการสอบไล่เองเสร็จ แม้มีเจ้าหน้าที่กระทรวงธรรมการออกไปจัดการศึกษาแล้วก็มิได้ละเมินยังช่วยเหลือในส่วนที่เกี่ยวถึงโดยประการต่างๆ ซึ่งเป็นการอนุเคราะห์กุลบุตรกุลธิดาให้ได้รับการศึกษาและธรรมจริยาเป็นอย่างดียิ่ง ทั้งเป็นผู้มีอุตสาหวิริยะเอาใจใส่ในการฝึกหัดอบรมแนะนำสั่งสอนประชาชนนิกรและบรรพชิตให้ประพฤติดำรงอยู่ในกุศลสุจริตธรรมสมาทาน ตามสมควรแก่ภาวะ และให้รู้จักกรณียกิจอันเป็นหน้าที่ มีอาทิ คือ อบรมสั่งสอนพระภิกษุบริษัทให้ดำรงในศีลา

จารวัตรอันดีงาม ตามสมควรแก่สมณสารูป แนะนำอบรมประชาชนพลเมืองให้รู้จักทางประกอบอาชีพ อนามัยอารยธรรมจริยา โน้มนำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตลอดถึงนำให้เด็กได้ทำพุทธมามกวิธีโดยพระราชนิยมสมควรแก่ภาวะวัย ทั้งได้จัดให้พระภิกษุผู้รู้ธรรมสามารถประกาศสั่งสอนอบรมธรรมจริยา แก่นักเรียนตามโรงเรียนต่างๆ ทั้งที่เป็นโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนประชาบาล ตลอดทั้งประชาชนเพื่อให้เป็นพลเมืองดี ประจำอยู่ทั่วทุกจังหวัดทุกแขวงตำบลในมณฑลนครราชสีมา นอกจากนี้ยังได้รจนาหนังสือต่างๆ อันประกอบด้วยสารประโยชน์คุณธรรม สำหรับแจกจ่ายประชาชนพลเมืองอีกเป็นอันมาก

พระธรรมปาโมกข์ ได้เป็นกรรมการสอบพระปริยัติธรรมในสนามหลวง เป็นแม่กองสอบธรรมสนามมณฑลนครราชสีมาเป็นลำดับมา จนถึงสมัยเปลี่ยนวิธีการสอบ ให้มีแม่กองแต่ผู้เดียวประจำอยู่ในพระนคร ก็ได้เป็นรองแม่กองประจำมณฑลอีก ในการบริหารพระธรรมปาโมกข์ได้เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะมณฑลอิสาณและทำการแทนเจ้าคณะมณฑล มาแต่ครั้งยังเป็นบาเรียน ต่อมาได้เป็นเจ้าคณะมณฑลและเจ้าคณะฝ่ายธรรมยุตในภาคอิสาณ ครั้นแยกมณฑลอิสาณออกเป็นมณฑลร้อยเอ็ด และมณฑลอุบล ก็ได้เป็นเจ้าคณะมณฑลอุบล และรั้งตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลร้อยเอ็ด เมื่อยุบรวมมณฑลทั้งสองเข้าในมณฑลนครราชสีมาก็ได้เป็นเจ้าคณะมณฑลนั้นสืบมาจนกาลบัดนี้ อนึ่ง ในคราวที่มณฑลอุดรว่างเจ้าคณะมณฑลลงก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นผู้รักษาการตำแหน่งนั้น

พระธรรมปาโมกข์ รับภาระธุระในการบริหารคณะ โดยน้ำใจหนักแน่นมั่นคง เห็นแก่พระพุทธศาสนา ตั้งแต่เป็นเจ้าคณะมณฑลมา มิได้ลาออกลาพัก ตลอดกาลนานถึง ๒๙ ปี ได้วางระเบียบแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ในภูมิมณฑลภาคอิสาณ เป็นระเบียบเรียบร้อยสม่ำเสมอมาด้วยดี นอกจากนี้ยังเป็นผู้เห็นประโยชน์ของโบราณวัตถุโบราณคดีเป็นพิเศษ ได้จัดส่งหนังสือคัมภีร์เรื่องราวต่างๆ และวัตถุโบราณของพื้นเมืองภาคอิสาณ เข้ามาไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนครเป็นอันมาก

พระธรรมปาโมกข์ เป็นผู้มีปรีชาฉลาดสามารถในการเทศนาสั่งสอนด้วยญาณวิจิตรปฏิภาณให้เหมาะแก่บริษัทผู้ฟัง ถูกความต้องการแห่งศาสนาและอาณาจักร เป็นผู้มีขันติวิริยะสมรรถภาพในการบริหารคณะและนวกรรมเป็นอันดี ประกอบกรณียกิจอันเป็นหิตานุหิตคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติศาสนา อันยิ่งใหญ่ไพศาลสมบูรณ์ด้วยสมณาจารคุณสมบัติ ถึงพร้อมด้วยศีลจารวัตรเป็นสาธุทัศนียและครุฐานียแห่งพุทธบริษัท มั่นคงในพรหมจริยวัตรปฏิบัติยั่งยืนนาน ประกอบด้วยอัตตหิตและปรหิตจริยาอเนกประการบัดนี้ ก็เป็นผู้เจริญด้วยพรรษายุกาลวัยวุฒิ สมควรจะดำรงที่พระราชาคณะตำแหน่งเจ้าคณะรอง ในพระบวรพุทธศาสนาได้

จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสูรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาพระธรรมปาโมกข์ เป็นพระราชาคณะ มัชฌิมมหาคณิศวรานุนายก มีราชทินนามตามจารึกในหิรัณยบัฏว่า พระพรหมมุนีศรีวิสุทธิญาณนายก ตรีปิฎกธรรมาลังการวิภูษิต มัชฌิมคณิศร

บวรสังฆาราม คามวาสี สถิต ณ วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร พระอารามหลวง เจ้าคณะรองหนกลาง มีฐานานุศักดิ์ควรตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ สมบุรณคณาธิปัติ มัชฌิมสังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูพุทธพากย์ประกาศ พระครูคู่สวด ๑ พระครูธรรมศาสนอุโฆษ พระครูคู่สวด ๑ พระครูสังฆบริหาร ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑

ขออาราธนาพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอนช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในคณะและในพระอารามตามสมควรแก่กำลังและอิสสริยยศที่พระราชทาน และขอจงเจริญอายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาน คุณสารสิริสวัสดิ์ จิรัสถิติ วิรุฬหิไพบูลย์ ในพระพุทธศาสนา เทอญ.

ผู้รับพระบรมราชโองการ
พระยามโนปกรณนิติธาดา
ประธานคณะกรรมการราษฎร

ถึง พ.ศ.๒๔๘๒ ในรัชกาลที่ ๘ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ **สมเด็จพระมหาวีรวงศ์** เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๘๒ และได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสังฆนายกรูปแรก ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส) ถึงมรณภาพ เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ.๒๔๙๙ สิริชนมายุได้ ๘๙ ปี

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๙
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช
(ปลด กิตฺติโสภโณ)
วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

พระพรหมมุนี รูปที่ ๑๙

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ)

สมเด็จพระสังฆราช (กิตติโสภณมหาเถระ) พระนามเดิม "ปลด" นามบิดา ขุนพิษณุโลกประชานาถ (ล้ำ) นามมารดา ท่านปลั่ง ประสูติเมื่อวันจันทร์ที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๓๒ ตรงกับวันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีฉลู เอกศก จุลศักราช ๑๒๑๕ เวลา ๑๐ ทุ่ม (๐๔.๐๐ น.) เศษ ที่บ้านในตรอกหลังตลาดพาหุรัด ติดกับวัดราชบุรณะ ในพระนคร

ท่านปลั่งได้พาสมเด็จพระสังฆราช แต่ยังทรงพระเยาว์ไปอยู่กับท่านตาหรั่งและท่านยายน้อย (ท่านตาและท่านยายของสมเด็จพระสังฆราช) ที่บ้านเดิมในตรอกหลังพระราชวังเดิมธนบุรี ทรงเจริญวัย ณ บ้านนี้ จนถึงเวลาไปบรรพชาเป็นสามเณรอยู่ที่วัดพระเชตุพน เมื่อพระชนม์ได้ ๑๒ ปี

ได้ทรงศึกษาอักขรสมัยพออ่านออกเขียนได้แล้ว เริ่มเรียนภาษาบาลีแต่เมื่อพระชนม์ได้ ๘ ปี โดยท่านตาเป็นผู้พาไปเรียนกับอาจารย์และรับกลับบ้าน ได้เรียนมูลกัจจายน์กับอาจารย์ฟัก วัดประยุรวงศาวาส จนจบการก และเรียน ธมฺมปทฏฺฐกถา กับพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (เปีย) วัดพระเชตุพน แต่เมื่อยังเป็นพระเทพมุนีอยู่วัดกัลยาณมิตร และพระยาธรรมปรีชา (บุญ) แต่ยังเป็นพระ

วิจิตรธรรมปริวัตร ซึ่งเป็นอาจารย์หลวงสอนพระปริยัติธรรม ณ วัดสุทัศนเทพวราราม

การเรียนภาษาบาลีของพระองค์ในระยะนี้ คล้ายกับนักเรียนไปโรงเรียนอย่างในปัจจุบัน กล่าวคือ ยังคงอยู่ที่บ้านแล้วมาเรียนหนังสือตามสถานที่ดังกล่าว แบบนักเรียนไปกลับ จนถึงพ.ศ.๒๔๔๓

เมื่อได้ทรงศึกษาบาลีภาษา มีความรู้พอจะเข้าสอบได้แล้ว จึงได้ไปรับการบรรพชาเป็นสามเณรอยู่ในสำนักพระสาธุศีลสังวร (บัว) วัดพระเชตุพน เมื่อพระชนม์ได้ ๑๒ ปี ในปีชวด พ.ศ.๒๔๔๓ ต่อมาอีก ๓ เดือน ก็ได้เข้าสอบพระปริยัติธรรมในปลายปีนั้น ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารุณนิภาคุณากร วัดราชบพิธ ทรงเป็นอธิบดีการสอบไล่ และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงฟังการแปลในวันนั้นด้วย เมื่อสามเณรปลด (สมเด็จพระสังฆราช) จับประโยค ๑ เพื่อเข้าแปลเป็นครั้งแรกนั้น เป็นวันเดียวกับพระวัดเบญจมบพิตรเข้าแปลเป็นปีแรกเช่นเดียวกัน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นสามเณรปลดเข้าแปลได้ประโยค ๑ ก็รับสั่งว่า *"เณรเล็กๆ ก็แปลได้"* รับสั่งถามถึงอาจารย์ ท่านเจ้าคุณพระสาธุศีลสังวร (บัว) จึงนำถวายตัว ครั้นทรงสอบถามได้ความว่า เป็นบุตรเจ้ากรมล้ำก็ยิ่งทรงพระกรุณา จึงโปรดให้อยู่วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ตั้งแต่วันนั้น ต่อมาได้เข้าแปลประโยค ๒ และประโยค ๓ ได้ในการสอบไล่คราวนั้น ดังปรากฏตามรายการพระราชกุศลในการสถาปนา

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ภาคที่สี่ ร.ศ.๑๒๐ ว่า *"สามเณรปลดประโยค ๑ แปลวันที่ ๒๓ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๙ ธรรมบทบั้นต้น ผูก ๑๘ หนังสือ ๑๐ บรรทัด ขึ้นต้น เตปิ วาณิชกา ราชกุลํ คนฺตวา ลงท้าย สาสนํ ปหิตํ เทวีติ แปลสองพัก ๒๐ นาที ความรู้เป็นชั้นสอง ประโยค ๒ แปลวันที่ ๔ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๐ ธรรมบทบั้นต้น ผูก ๑ หนังสือ ๑๐ บรรทัด ขึ้นต้น ตตฺถ กิญฺจาปิ มโนติ ลงท้าย มโน เสฏฺโฐ แปลสองพัก ๑๕ นาที ความรู้เป็นชั้นที่สอง ประโยค ๓ แปลวันที่ ๘ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๐ ธรรมบทบั้นต้น ผูก ๓ หนังสือ ๒๐ บรรทัด ขึ้นต้น อสาเร สารมติโนติ อิมํ ลงท้าย ปธานํ ปทหิตฺวา แปลพักเดียว ๒๕ นาที ความรู้เป็นชั้นที่สอง"* ดังนี้ชื่อว่า สามเณรปลดสอบได้เปรียญ ๓ ประโยค

เมื่อได้มาอยู่วัดเบญจมบพิตรแล้ว ก็ได้ศึกษาพระปริยัติธรรมสูงขึ้นโดยลำดับ ประโยค ๔-๕-๖ ได้ศึกษากับสมเด็จพระวันรัต ปุณณทัตตมหาเถระ (จ่าย) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรองค์ประถม และสมเด็จพระวันรัต อุทยมหาเถระ (ฑิต) เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ ผู้กำกับการวัดเบญจมบพิตร และอาจารย์อื่นๆ อีกหลายท่าน เช่น พระยาปริยัติธรรมธาดา ณ วัดสุทัศนเทพวราราม เป็นต้น ประโยค ๗-๘-๙ ได้ศึกษากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นประจำ แต่บางครั้งได้ไปศึกษากับสมเด็จพระวันรัต อุทยมหาเถระ (ฑิต) บ้าง ผลของการศึกษา ปรากฏว่าทรงสอบไล่พระปริยัติธรรม ดังนี้

ประโยค ๔ ได้เมื่อพระชนม์ ๑๓ ปี (พ.ศ.๒๔๔๔)

ประโยค ๕ ได้เมื่อพระชนม์ ๑๔ ปี (พ.ศ.๒๔๔๕)

ประโยค ๖ ได้เมื่อพระชนม์ ๑๕ ปี (พ.ศ.๒๔๔๖)

ประโยค ๗ ได้เมื่อพระชนม์ ๑๖ ปี (พ.ศ.๒๔๔๗)

ประโยค ๘ ได้เมื่อพระชนม์ ๑๙ ปี (พ.ศ.๒๔๕๐)

ประโยค ๙ ได้เมื่อพระชนม์ย่างเข้าปีที่ ๒๐ (พ.ศ.๒๔๕๑)

ซึ่งปรากฏตามรายการพระราชกุศลในการสถาปนาวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ภาคที่ ๑๗ รัตนโกสินทรศก ๑๒๘ ว่า

"สามเณรปลด ประโยค ๙ แปลวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๗ (พ.ศ.๒๔๕๑) ฎีกาอภิธัมมัตถสังคหผูก ๘ ว่าด้วยอารมณ์ของอภิญญา หนังสือ ๑๐ บรรทัด ขึ้นต้น เอตฺถหิ อิทฺธิวิธญาณสฺส ตาว ฯลฯ ลงท้าย อยเมเตสํ อารมฺมณวิภาโค แปลพักเดียว ๑๔ นาที ความรู้ชั้น ๑" ดังนี้

ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นนาคหลวง อุปสมบท ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ โดยสมเด็จพระวันรัต (ฑิต) วัดมหาธาตุ เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระวันรัต (จ่าย) แต่เมื่อยังเป็นที่พระธรรมวโรดม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เข้ม ธมฺมสโร) แต่เมื่อยังเป็นพระธรรมเจดีย์ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

โดยที่ได้ทรงรับภาระธุระพระศาสนามาด้วยพระอุตสาหะวิริยะและด้วยความเอาพระทัยใส่เป็นอันดี ทางราชการและทางคณะสงฆ์ได้เห็นพระคุณธรรมนั้นๆ ปรากฏ จึงได้ยกย่องให้มีสมณศักดิ์ประดับพระเกียรติประวัติมาโดยลำดับ คือ

ในรัชกาลที่ ๖ เมื่อ พ.ศ.๒๔๕๗ พระชนม์ได้ ๒๖ พรรษา ๖ เป็นพระราชาคณะสามัญ ที่ **พระศรีวิสุทธิวงศ์**

ในรัชกาลที่ ๖ เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๖ พระชนม์ได้ ๓๕ พรรษา ๑๕ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชเวที**

ในรัชกาลที่ ๗ เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๙ พระชนม์ได้ ๓๘ พรรษา ๑๘ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ **พระเทพมุนี**

ในรัชกาลที่ ๗ เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๒ พระชนม์ได้ ๔๒ พรรษา ๒๒ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ **พระธรรมโกศาจารย์**

ในรัชกาลที่ ๘ เมื่อ พ.ศ.๒๔๘๒ พระชนม์ได้ ๕๑ พรรษา ๓๑ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏ ที่ **พระพรหมมุนี** มีสำเนาประกาศพระบรมราชโองการสถาปนา ดังนี้

ประกาศสถาปนา
ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร
ลงวันที่ ๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๐)
อาทิตย์ทิพอาภา อาภากร
พล. อ. เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน

โดยที่ดำริเห็นว่า พระธรรมโกศาจารย์ ได้ศึกษาชำนาญในมคธปริวัตตนวิธี มีปรีชาญาณแตกฉานรอบรู้ในพระปริยัติธรรม

ไตรปิฎกสุตาคมอุดมปัญญาสามารถสอบไล่ได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค ในสนามหลวงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อเป็นสามเณรมีอายุเพียง ๑๒ ปี และได้ศึกษาสอบไล่ได้มาโดยลำดับจนสำเร็จภูมิเปรียญธรรม ๙ ประโยค แต่ครั้งยังเป็นสามเณร นับเป็นอัจฉริยบุรุษหาได้โดยยาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระเมตตาเป็นบรมราชูปถัมภกยกย่องเชิดชูให้เกียรติยศพิเศษนานาประการ เช่น เมื่อมีอายุครบอุปสมบท ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นนาคหลวง มีเวียนเทียนสมโภชและขบวนแห่จากวัดเบญจมบพิตรถึงวัดพระศรีรัตนศาสดารามทั้งไปและกลับ และได้เสด็จพระราชดำเนินด้วยทั้ง ๒ วัน ปรากฏเกียรติยศมโหฬาร บรรลือขานกิตติศัพท์ทรงจำกันสืบมา ครั้นในรัชกาลต่อๆ มา ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นพระราชาคณะตำแหน่งพระศรีวิสุทธิวงศ์ พระราชเวที พระเทพมุนี และพระธรรมโกศาจารย์เป็นลำดับมา ก็สังวรรักษาสมณคุณสมบัติ และขนบธรรมเนียมประเพณีราชการมาเรียบร้อยด้วยดี มีพรหมจริยวัตรศีลสมาจารสมบูรณบริสุทธิ ประกอบพุทธศาสนกิจเป็นอัตตหิตปรหิตจรรยาไพศาล มีอุตสาหทำการสั่งสอนภิกษุสามเณรในวัตรปฏิบัติและทางเล่าเรียนพระปริยัติธรรม จัดการศึกษาภาษาบาลีและธรรมวินัยให้จำเริญรุ่งเรืองเป็นลำดับมา เป็นผู้ฉลาดในวิธีพุทธสมัย ตั้งอยู่ในวิสัยพหุศรุตบัณฑิต ได้รับเกียรติยศโดยทรงพระกรุณาโปรดยกเป็นคณาจารย์ในทางคันถธุระและเป็นกรรมการสอบไล่พระปริยัติธรรมในสนามหลวงมาตั้งแต่อุปสมบทพรรษาแรก เป็นแม่กองสอบธรรมสนามมณฑลราชบุรี มณฑลพายัพ และสนามสาขาแห่ง

สนามหลวงกรุงเทพฯ และเป็นแม่กองสอบบาลีสนามหลวงในปัจจุบันนี้ ในการบริหาร ได้เป็นเจ้าคณะแขวงกลาง จังหวัดพระนคร เป็นเจ้าคณะมณฑลพายัพ เป็นเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร และเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ก็ได้บริหารกิจการในหน้าที่สำเร็จผลจำเริญมาด้วยดีไม่บกพร่อง นอกจากนี้ พระธรรมโกศาจารย์มีปฏิภาณปรีชาฉลาดในเทศนาธรรมวิธี อเนกนัยวิจิตรพิสดาร โวหารไพเราะ เหมาะแก่บริษัทผู้ต้องการธรรมสวนะ เป็นผู้มีส่วนชำระพิมพ์พระบาลีไตรปิฎก อันควรแก้ไขพิมพ์ใหม่ เป็นธุระในการชำระพิมพ์อรรถกถาต่างๆ และชำระคัมภีร์สารัตถทีปนี ฎีกาพระวินัยแต่ต้นจนจบ ได้ชำระต้นฉบับให้ถูกต้องเป็นเบื้องต้นจนถึงตรวจทานสั่งพิมพ์เป็นที่สุด ให้บริสุทธิเป็นฉบับหลักชัยในพระพุทธศาสนา สำเร็จเป็นประโยชน์แก่สิกขกามบุคคล ด้วยคุณวุฒิธรรมปฏิภาณปรีชาสามารถประจักษ์เป็นศรีอยู่ในสงฆมณฑล สมเด็จพระสังฆราชจึงได้ทรงเลือกสรรโปรดให้เป็นประธานคณะบัญชาการคณะสงฆ์แทนพระองค์ ก็ได้พร้อมเพรียงกับคณะ รับภาระพระศาสนา แบ่งเบาพระภาระแห่งองค์สกลสงฆปริณายกให้ดำเนินไปด้วยดีจนกาลบัดนี้ เป็นที่นิยมยินดีเลื่อมใสของพุทธบริษัท เป็นสาธุทัศนีย์โดยเกียรติคุณเห็นปรากฏสามารถจะนำคณะสงฆ์ไปสู่สมณรสโดยธรรมวินัย ห่างไกลจากอัพพุทพิบัติ สมควรจะเป็นที่พระราชาคณะผู้ใหญ่ในพระพุทธศาสนาสืบไป

คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงให้สถาปนาพระธรรมโกศาจารย์เป็นพระราชา

คณะ ตำแหน่งเจ้าคณะรองหนกลาง มีนามตามจารึกในหิรัญบัฏว่า พระพรหมมุนี ศรีวิสุทธิญาณนายก ตรีปิฎกธรรมาลังการวิภูษิต มัชฌิมคณิศร บวรสังฆาราม คามวาสี สังฆนายก สถิต ณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ราชวรวิหาร พระอารามหลวง เจ้าคณะรองหนกลาง มีฐานานุศักดิ์ควรตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณสมบูรณ์คณาธิปัติ มัชฌิมสังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูพุทธพากยประกาศ พระครูคู่สวด ๑ พระครูธรรมศาสนอุโฆษ พระครูคู่สวด ๑ พระครูสังฆวิจิตร ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑

ขออาราธนาพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอนช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในคณะและในพระอาราม ตามสมควรแก่กำลังและอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้ และจงเจริญอายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสิริสวัสดิ์ จิรัฏฐิติวิรุฬหิไพบูลย์ในพระพุทธศาสนา เทอญ

ตั้งแต่วันที่ ๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒ เป็นปีที่ ๖ ในรัชกาลปัจจุบัน

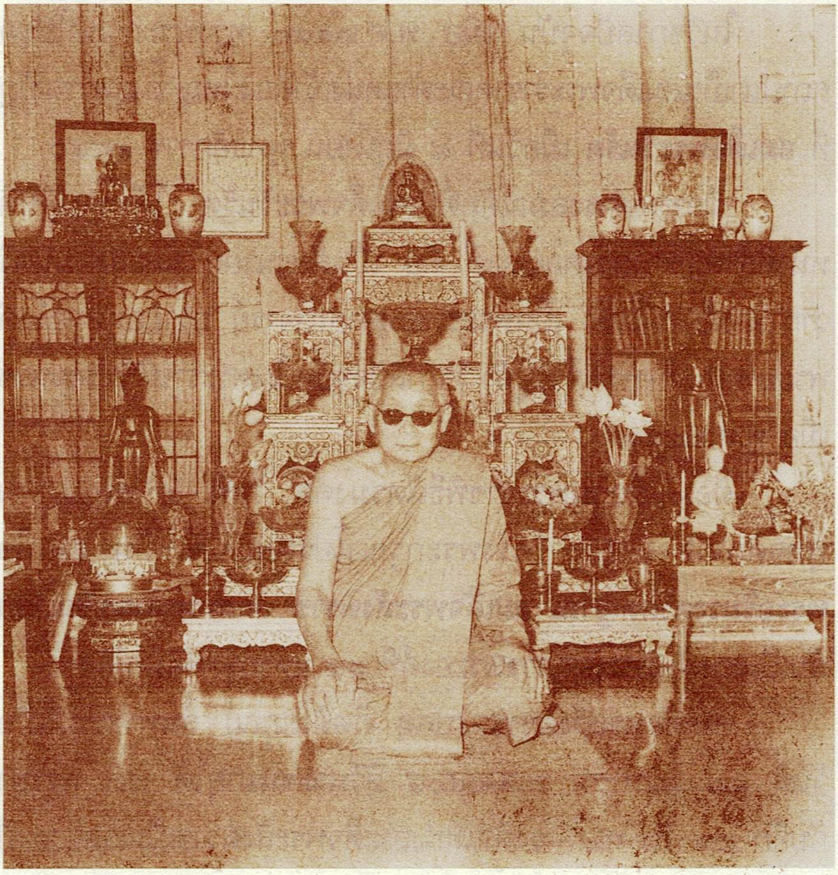
ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
พิบูลสงคราม
นายกรัฐมนตรี

ในรัชกาลปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๐ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ชั้นสุพรรณบัฏที่ **สมเด็จพระวันรัต** เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๙๐

เมื่อทรงดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระวันรัต ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่สำคัญทางการคณะสงฆ์ คือ เป็นสังฆนายก และสังฆมนตรีว่าการองค์การศึกษา เป็นพระราชอนุศาสนาจารย์ ถวายอนุศาสน์แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ในพระราชพิธีทรงผนวช เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๙

ต่อมาเมื่อวันพระราชพิธีฉัตรมงคล วันที่ ๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๓ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็น **สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก** นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภณ) สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๐๕ สิริพระชนมายุได้ ๗๓ พรรษากับอีก ๒๑ วัน ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๒ ปี ๑๓ วัน

พระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) รูปที่ ๒๐
วัดบวรนิเวศวิหาร

พระพรหมมุนี รูปที่ ๒๐

พระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) เป็นชาวจังหวัดสมุทรสงคราม เกิดเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ.๒๔๓๗ ตรงกับวันศุกร์ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีมะเมีย ในสกุลธรรมประทีป ณ ตำบลแหลมใหญ่ อำเภอบ้านปรก (ปัจจุบันคืออำเภอเมือง) จังหวัดสมุทรสงคราม มีพี่น้องรวม ๘ คน พระพรหมมุนีเป็นคนที่ ๔ โยมบิดาชื่อ นายห้อย โยมมารดาชื่อ นางฮวด ตระกูลเดิมนับถือศาสนาคริสต์ และมีอาชีพทำการประมง

สำหรับท่านเองรู้สึกว่า ศาสนาคริสต์ไม่ถูกกับอัธยาศัยของท่าน แต่กลับมีอัธยาศัยน้อมมาในทางพุทธศาสนาตั้งแต่เยาว์วัย ในที่สุดจึงได้เข้ารับการบรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดพวงมาลัย อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม โดยท่านพระครูธรรมธร แก้ว พฺรหฺมสโร เป็นผู้บวชให้ เมื่อพ.ศ.๒๔๕๓ ท่านจึงเป็นคนเดียวในตระกูลที่หันมานับถือพระพุทธศาสนา บวชเป็นสามเณรอยู่ปีเศษจึงลาสิกขา

ต่อมาได้ไปเล่าเรียนหนังสือไทยที่วัดเกตการาม ตำบลโรงหีบ อำเภอบางคณฑี จังหวัดสมุทรสงคราม และได้บรรพชาเป็นสามเณรครั้งที่ ๒ ณ วัดเกตการามนั้น เมื่อพ.ศ.๒๔๕๖ โดยพระมหาสมณวงศ์ (แท่น โสมทตฺโต) เป็นพระอุปัชฌาย์ บวชเป็นสามเณรอยู่ ๑ พรรษา อายุครบอุปสมบท จึงได้อุปสมบท ณ วัดเกตการามนั้น เมื่อพ.ศ.๒๔๕๗ โดยพระพุทธวิริยากร (จิตต์ ฉนฺโน) วัดสัตตนารถปริวัตร เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูอุดมธีรคุณ (เพิ่ม อุชุโก) พระครู

ธรรมธร อินทร ภาสกโร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เมื่ออุปสมบทแล้ว อยู่เล่าเรียนที่วัดเกตการามนั้น ๔ พรรษา ในพรรษาที่ ๓ สอบได้นักธรรมชั้นตรี

พ.ศ.๒๔๖๑ ได้ย้ายเข้ามาศึกษาพระปริยัติธรรม ณ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ สมัยที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงครองวัด โดยอยู่ในความปกครองของพระเทพกวี (มณี ลิมกุล) แต่เมื่อยังเป็นที่พระมหานายก ซึ่งเป็นชาวสมุทรสงครามด้วยกัน และสอบไล่ได้นักธรรมและเปรียญชั้นต่างๆ ในสำนักวัดบวรนิเวศวิหาร ตามลำดับดังนี้

พ.ศ.๒๔๖๔ สอบได้นักธรรมชั้นโท
และเปรียญธรรม ๓ ประโยค

พ.ศ.๒๔๖๕ สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค

พ.ศ.๒๔๖๖ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค

พ.ศ.๒๔๖๗ สอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค

พ.ศ.๒๔๖๙ สอบได้นักธรรมชั้นเอก

ในสมัยที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงครองวัด ได้โปรดตั้งเป็น พระครูสังฆบริบาล ฐานานุกรมในพระองค์ แล้วเลื่อนขึ้นเป็นพระครูวินัยธรรม

ในสมัยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงครองวัด โปรดให้เลื่อนเป็น พระครูธรรมธร ฐานานุกรมในพระองค์

ถึงพ.ศ.๒๔๗๗ ในรัชกาลที่ ๘ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่พระสุพจนมุนี เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน

พ.ศ.๒๔๗๗ แล้วเลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่พระเทพมุนี เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ.๒๔๘๙

ถึงพ.ศ.๒๔๙๐ ในรัชกาลปัจจุบัน เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมปาโมกข์ เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๙๐ และทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่พระพรหมมุนี เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๙๒ มีสำเนาพระบรมราชโองการสถาปนา ดังนี้

ประกาศสถาปนาสมณศักดิ์
ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
รังสิต กรมขุนชัยนาทนเรนทร
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

โดยที่ทรงพระดำริเห็นว่า (คราวเดียวกับสถาปนาพระธรรมไตรโลกาจารย์ (อาจ) วัดมหาธาตุ เป็นพระพิมลธรรม)

อนึ่ง พระธรรมปาโมกข์ เป็นพระเถระสมบูรณ์ด้วยคุณธรรม มีปรีชาญาณ ได้ศึกษาแตกฉานในมคธปริวรรตน์และอรรถธรรมวินัย สอบไล่ได้สำเร็จภูมิเปรียญธรรม ๖ ประโยค ได้เป็นฐานานุกรมผู้ใกล้ชิดในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ตำแหน่งพระครูสังฆบริบาล และพระครูธรรมธร ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นพระราชาคณะตำแหน่งพระสุพจนมุนี พระเทพมุนี และพระธรรมปาโมกข์ โดยลำดับ ก็ได้รับภาระพระพุทธศาสนา และ

สังวรรักษาสมณวัตรระเบียบปฏิบัติประเพณีราชการได้เรียบร้อย สมควรแก่ตำแหน่งเป็นอย่างดี มีความอุตสาหะวิริยะอย่างแรงกล้าในการประกอบพุทธศาสนกิจ เป็นหิตานุหิตประโยชน์ แก่พุทธจักรและอาณาจักรอย่างไพศาล อาทิ ในด้านการศึกษา เริ่มด้วยเป็นเจ้าหน้าที่ทะเบียนแห่งสำนักเรียน เป็นอุทเทศาจารย์สอนพระปริยัตติธรรม และเป็นกรรมการจัดการศึกษาแห่งสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นผู้ช่วยแม่กองสอบนักธรรมสนามมณฑลอยุธยาและสนามมณฑลราชบุรี เป็นผู้ช่วยแม่กองสอบนักธรรมและบาลีสนามหลวง เป็นกรรมการตรวจสอบนักธรรมและบาลีสนามหลวง นอกจากนี้ พระธรรมปาโมกข์ยังได้รับภาระเป็นหัวหน้าศาสนาจารย์สอนธรรมจรรยาแก่นักเรียนโรงเรียนต่างๆ คือ โรงเรียนมัธยมวัดบวรนิเวศ โรงเรียนสตรีวิทยา โรงเรียนเบญจมราชาลัย โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย โรงเรียนเพ็ชรบุรีวิทยาลงกรณ์ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา และโรงเรียนลีฟวิง อนึ่งกรณียกิจเกี่ยวด้วยมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ อันเป็นบ่อเกิดแห่งการศาสนศึกษา พระธรรมปาโมกข์ก็ได้รับภาระเป็นกรรมการ เป็นอนุกรรมการชำระแบบเรียน เป็นกรรมการอำนวยการออกหนังสือธรรมจักษุและกรรมการตรวจเลือกพระสูตร เป็นหัวหน้ากองบำรุงพระปริยัตติธรรม เป็นหัวหน้ากองบัญชาการ เป็นผู้อำนวยการมูลนิธิ เป็นประธานกรรมการสภาการศึกษามหาวิทยาลัยทางพระศาสนา พระธรรมปาโมกข์เป็นผู้ประกอบด้วยอุตสาหะวีรยาธิคุณ ได้พยายามศึกษาค้นคว้าหลักธรรมในคัมภีร์บาลีปกรณ์ทั้งหลาย จนเข้าถึงความเป็นผู้ฉลาดสามารถใน

คันถธุระวิธีพุทธสมัย ตั้งอยู่ในวิษัยพหุลศรุตบัณฑิต รอบรู้แตกฉาน เชี่ยวชาญในพระปริยัติธรรมอย่างซาบซึ้งถึงขนาดสามารถจัดการศึกษาเผยแผ่พระพุทธศาสนาและอนุศาสน์อบรมสั่งสอนสิกขกามบุคคล ตลอดจนการชำระตำราแก้ไขทำแบบเรียนให้เป็นฉบับที่ถูกต้อง เป็นประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าของนักศึกษาเป็นอันมาก นับว่าได้บำเพ็ญกรณียกิจซึ่งยากที่บุคคลทั่วไปจะพึงกระทำ นำมาซึ่งความเจริญงอกงามไพบูลย์ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่อเนกนิกรชนพุทธบริษัททั้งฝ่ายคฤหัสถ์ และบรรพชิตดั่งพรรณนามา จึ่งทรงพระกรุณาโปรดยกเป็นพระคณาจารย์เอกในทางคันถธุระ ดั่งปรากฏอยู่แล้ว ในส่วนบริหาร พระธรรมปาโมกข์ก็เริ่มรับภาระปฏิบัติมาแต่ครั้งอยู่ในระหว่างการศึกษาเบื้องต้น คือรับตำแหน่งเป็นฐานานุกรมในสมเด็จพระมหาสมณเจ้าดังกล่าวแล้ว เป็นเสนาสนะคาหาปกะ และปฏิคมแห่งวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นกรรมการและรองประธานกรรมการคณะธรรมยุตติกา เป็นกรรมการเถรสมาคม เป็นกรรมการร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ เป็นพระอุปัชฌายะในคณะธรรมยุตติกา เป็นสมาชิกสังฆสภา และเป็นสังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การเผยแผ่ พระธรรมปาโมกข์ได้บริหารกิจการตามหน้าที่ ซึ่งได้รับภาระดังกล่าวได้เรียบร้อยเป็นผลดีตลอดมา จึงประจักษ์อยู่ทั่วไปว่าเป็นผู้เจริญยิ่งด้วยคุณธรรมวิทยาสามารถ มีปรีชาฉลาดในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยาเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญภิยโยภาพไปตลอดจิรัฏฐิติกาล บัดนี้พระธรรมปาโมกข์ก็เจริญด้วยวรรษายุกาล สมบูรณ์ด้วยรัตตัญญูเถรกรณธรรม มั่นคงอยู่ในพรหม

จรรย์เนกขัมมปฏิบัติ เป็นอจลพรหมจริยาภิรัต มีวัตตจริยาเป็นที่น่าเลื่อมใส เป็นหลักอยู่ในคณะธรรมยุตติการูปหนึ่ง จึงสมควรยกย่องให้ดำรงในสมณฐานันดรสูงขึ้น

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้สถาปนาพระธรรมปาโมกข์เป็นที่รองสมเด็จพระราชาคณะ มีราชทินนามตามจารึกในหิรัณยบัฏว่า พระพรหมมุนี ศรีวิสุทธิญาณนายก ตรีปิฎกธรรมาลงกรณ์ อุดมคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิต ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ราชวรวิหาร พระอารามหลวง มีฐานานุศักดิ์ ควรตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ พระครูปลัดสุวัฒฒนพรหมจริยคุณ สมบุรณคณาธิปัติ วินยานุวรรตสังฆานุนายกปิฎกธรรมรังขิต ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูพุทธพากยประกาศ พระครูคู่สวด ๑ พระครูธรรมศาสนอุโฆษ พระครูคู่สวด ๑ พระครูสังฆวิจิตร ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑

ขออาราธนาพระคุณ ผู้ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณฐานันดรเพิ่มอิสสริยยศในครั้งนี้ จงรับธุระพระพุทธศาสนาเป็นภาระสั่งสอนช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในคณะและในพระอารามตามสมควรแก่กำลังและอิสสริยยศซึ่งพระราชทานนี้ และจงเจริญ อายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสิริสวัสดิ์ จิรัฏฐิติวิรุฬหิไพบูลย์ ในพระพุทธศาสนา เทอญ

ประกาศ ณ วันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๒ เป็นปีที่ ๔ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม
นายกรัฐมนตรี

พระพรหมมุนี (ผิน) เป็นพระเถระที่มีบทบาทสำคัญในการคณะสงฆ์ด้านต่างๆ เป็นอันมาก ได้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการคณะสงฆ์มาโดยลำดับ อาทิ

พ.ศ.๒๔๗๘ เป็นพระคณาจารย์เอกทางคันถธุระ

พ.ศ.๒๔๘๖ เป็นผู้อำนวยการมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

พ.ศ.๒๔๘๘ ร่วมกับสุชีโวภิกขุ (คืออาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ) ดำเนินการจัดตั้งสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ซึ่งประกาศตั้งเมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๙ นับเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งแรกของไทย และได้ดำรงตำแหน่งประธานสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มาตั้งแต่เริ่มตั้งจนตลอดชนมชีพของท่าน

พ.ศ.๒๔๘๕ เป็นสังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การเผยแผ่

พ.ศ.๒๔๙๓ เป็นสังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การเผยแผ่ สมัยที่ ๒

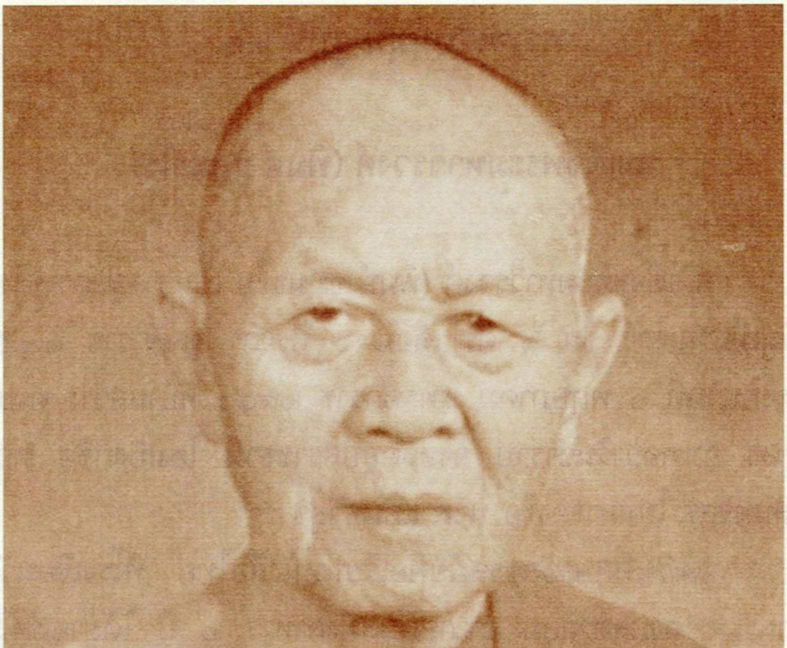
พ.ศ.๒๔๙๔ เป็นสังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การเผยแผ่ สมัยที่ ๓

พ.ศ.๒๔๙๔ เป็นเจ้าคณะธรรมยุตภาค ๑-๒-๖

พ.ศ.๒๕๐๑ เป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร สืบต่อจากสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ซึ่งสิ้นพระชนม์เมื่อพ.ศ.๒๕๐๑

พ.ศ.๒๔๙๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบันเสด็จออกทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง แล้วเสด็จไปประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร พระพรหมมุนี (ผิน) ได้เป็นพระอาจารย์ถวายธรรมวินัยแด่พระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตลอดเวลาแห่งการทรงผนวช

พระพรหมมุนี (ผิน) ถึงมรณภาพ เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ.๒๕๐๔ สิริชนมายุได้ ๖๖ ปี ๘ เดือน

พระพรหมมุนี รูปที่ ๒๑
สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร)
วัดพระศรีมหาธาตุ

พระพรหมมุนี รูปที่ ๒๑

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร)

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร) เป็นชาวอุบลราชธานี เกิดเมื่อวันเสาร์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีระกา จุลศักราช ๑๒๕๙ ตรงกับวันที่ ๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๔๐ ที่บ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี โยมบิดาชื่อ ทอง แสนทวีสุข โยมมารดาชื่อ นวล แสนทวีสุข

ได้เริ่มศึกษาอักขรสมัยคือเรียนหนังสือไทย ที่โรงเรียนวัดบ้านม่วง ตำบลตาลสุม อำเภอพิบูลมังสาหาร ๒ ปี ได้ย้ายเข้าไปเรียนต่อที่โรงเรียนอุบลวิทยาคม วัดสุปัฏนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี สำเร็จชั้นมูล ข. (เทียบชั้น ม.๒ ในปัจจุบัน) เมื่ออายุ ๑๔ ปี

ครั้นอายุ ๑๗ ปี ได้บรรพชาที่วัดสุปัฏนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๗ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสฺโส อ้วน) ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระราชมุนี เป็นพระอุปัชฌาย์ พระศาสนดิลก (ชิตเสโน เสน) เป็นอาจารย์ให้สรณะและศีล เมื่อบรรพชาแล้ว ได้ศึกษาสิกขาของสามเณร บาลีไวยากรณ์และความรู้องค์นักธรรม สอบได้บาลีไวยากรณ์ และเรียนธัมมปทัฏฐกถา สำนักวัดสุปัฏนาราม เมื่อ พ.ศ.๒๔๕๘ สอบได้องค์นักธรรมภูมิสามเณร ๓ วิชา คือ ธรรม พุทธ กระทู้ธรรม เมื่อ พ.ศ.๒๔๕๙

ครั้น พ.ศ.๒๔๖๐ อายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ อุปสมบท ณ อุทกุกเขปสีมา ในลำแม่น้ำมูล ที่ท่าบ้านโพธิ์ตาก ตำบลพิบูล อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๐ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสฺโส อ้วน) ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่พระราชมุนี เป็นพระอุปัชฌาย์ พระศาสนดิลก (ชิตเสโน เสน) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ได้รับนามฉายาว่า ธมฺมธโร

เมื่ออุปสมบทแล้วได้ศึกษาพระปริยัติธรรม และสอบได้ชั้นต่างๆ มาโดยลำดับดังนี้

พ.ศ.๒๔๖๐ สอบได้ความรู้องค์นักธรรมวิชาวินัย สำเร็จภูมินักธรรมชั้นตรี สำนักวัดสุปัฏนาราม

พ.ศ.๒๔๖๑ ย้ายเข้ามาศึกษาในกรุงเทพมหานคร

พ.ศ.๒๔๖๒ สอบได้นักธรรมชั้นโท สำนักเรียนวัดบรมนิวาส

พ.ศ.๒๔๖๕ สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค สำนักเรียนวัดบรมนิวาส

พ.ศ.๒๔๖๖ ย้ายมาอยู่วัดบวรนิเวศวิหาร

พ.ศ.๒๔๖๗ สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

พ.ศ.๒๔๖๘ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

พ.ศ.๒๔๖๙ สอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

พ.ศ.๒๔๗๕ ในรัชกาลที่ ๗ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์

เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ **พระญาณดิลก**

พ.ศ.๒๔๘๙ ในรัชกาลที่ ๘ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะเสมอชั้นราช

พ.ศ.๒๔๙๐ รัชกาลที่ ๙ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ **พระราชกวี**

พ.ศ.๒๔๙๒ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ **พระเทพโมลี**

พ.ศ.๒๔๙๖ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ **พระธรรมปิฎก**

พ.ศ.๒๕๐๔ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองที่ **พระพรหมมุนี**

มีสำเนาประกาศพระบรมราชโองการสถาปนา ดังนี้

ประกาศสถาปนา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า โดยที่ทรงพระราชดำริว่า พระธรรมปิฎกเป็นพระเถรผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมอนันตปรีชา ได้ศึกษาแตกฉานในมคธปริวรรตน์และอรรถธรรมวินัย สอบไล่ได้สำเร็จภูมิเปรียญธรรม ๖ ประโยค ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นพระราชาคณะที่พระญาณดิลก พระราชกวี พระเทพโมลี และพระธรรมปิฎก โดยลำดับ รับภาระพระพุทธศาสนา

และสังวรรักษาสมณวัตร ระเบียบปฏิบัติประเพณีราชการได้เรียบร้อยสมควรแก่ตำแหน่งเป็นอย่างดี มีอุตสาหะวิริยะในการประกอบพุทธศาสนกิจ เป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่พุทธจักรและอาณาจักรโดยอเนกประการ อาทิ การปริยัติศึกษา เริ่มด้วยเป็นอุทเทศาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร และเป็นผู้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมสำนักเรียนต่างๆ ทั้งในกรุงและหัวเมืองหลายแห่ง เป็นกรรมการตรวจสอบความรู้นักธรรมและบาลีสนามหลวง เป็นผู้แทนรองแม่กองธรรมประจำมณฑล อำนวยการสอบและตรวจธรรมสนามหลวง จัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมสมบทสอบสำหรับพระภิกษุสามเณรวัดพระศรีมหาธาตุและวัดใกล้เคียง เป็นกรรมการสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นกรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัย การบริหาร ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระศรีมหาธาตุ เป็นเจ้าคณะอำเภอบางเขน เป็นรองเจ้าคณะมณฑลนครราชสีมา เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะตรวจการภาค และเป็นเจ้าคณะธรรมยุต ภาค ๓ ภาค ๔ และภาค ๕ เป็นสมาชิกสังฆสภา เป็นสังฆมนตรี เป็นกรรมการเถรสมาคมคณะธรรมยุต เป็นกรรมการคณะธรรมยุต เป็นพระอุปัชฌายะ เป็นรองประธานสังฆสภา เป็นกรรมการมูลนิธิส่งเสริมกิจการพระศาสนาและมนุษยธรรม เป็นกรรมการทนุบำรุงตึกสามัคคีพยาบารและผู้อาพาธ อนึ่ง พระธรรมปิฎก เป็นผู้เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยาแก่ประชาชน ได้รจนาหนังสือสารคดีบทความเกี่ยวด้วยศีลธรรมเผยแพร่แก่ประชาชนอยู่เป็นเนืองนิตย์ และเป็นที่ประจักษ์ว่า พระธรรมปิฎกเป็นผู้มีปฏิภานโวหารใน

ทางเทศนาเป็นอย่างดี สามารถยังกุศลราศีส่วนธรรมสวนมัยให้สำเร็จแก่มวลพุทธบริษัทได้ในทุกโอกาส เพราะเป็นผู้ฉลาดในวิธีเทศนา จึงทรงพระกรุณาโปรดยกเป็นพระคณาจารย์เอกในทางเทศนาปรากฏอยู่แล้ว ส่วนการพระศาสนาในต่างประเทศ พระธรรมปิฎกได้เป็นหัวหน้าคณะพระสงฆ์ไทยไปร่วมงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ณ ราชอาณาจักรลาว เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๐

สรรพกรณียกิจ ซึ่งพระธรรมปิฎกได้รับภาระปฏิบัติบำเพ็ญตามหน้าที่โดยลำดับดังกล่าวมา ปรากฏว่าเป็นผลดียิ่งแก่การพระศาสนา ประเทศชาติและประชาชน จึงนับว่าเป็นผู้เจริญด้วยคุณธรรมวิทยาสามารถ มีปรีชาฉลาดในการบริหารพระศาสนาสมบูรณ์ด้วยอัตตาหิตและปรหิตจรรยา ปรากฏอยู่แล้ว บัดนี้พระธรรมปิฎกก็เจริญด้วยวรรษายุกาล รัตตัญญูเถรกรณธรรมมั่นคงอยู่ในเนกขัมมปฏิบัติ เป็นอจลพรหมจริยาภิรัต มีวัตตจริยาเป็นที่น่าเลื่อมใส เป็นหลักอยู่ในคณะธรรมยุตติการูปหนึ่ง จึงสมควรจะยกย่องให้ดำรง ในสมณฐานันดรที่รองสมเด็จพระราชาคณะสืบไป

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดให้สถาปนาพระธรรมปิฎกขึ้นเป็นที่รองสมเด็จพระราชาคณะ มีราชทินนามตามจารึกในหิรัณยบัฏว่า พระพรหมมุนี ศรีวิสุทธินายก ตรีปิฎกธรรมาลังการวิภูสิต อีสานทิศธรรมิกคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิต ณ วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร พระอารามหลวง มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ สมบูรณ์คณาธิปัติ วินยานุวรรตสังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต ๑

พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูพุทธพากยประกาศ พระครูคู่สวด ๑ พระครูธรรมศาสนอุโฆษ พระครูคู่สวด ๑ พระครูสังฆวิจิตร ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑

ขอพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอนช่วยระงับอธิกรณ์และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณร โดยสมควรแก่กำลังและอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้ และจงเจริญด้วย อายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาน คุณสารสิริสวัสดิ์ จิรัฏฐิติ วิรุฬหิไพบูลย์ ในพระพุทธศาสนา เทอญ

ประกาศ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๔ เป็นปีที่ ๑๖ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ส. ธนะรัชต์
นายกรัฐมนตรี

ถึง พ.ศ.๒๕๐๘ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ นับเป็นสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ รูปที่ ๔

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์) ได้ปฏิบัติหน้าที่ทางการคณะสงฆ์มาเป็นอันมาก อาทิ

พ.ศ.๒๔๗๔ เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะมณฑลนครราชสีมา กำกับการคณะสงฆ์จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ และเป็นพระคณาจารย์โททางเทศนา

พ.ศ.๒๔๗๘ เป็นรองเจ้าคณะมณฑลนครราชสีมา

พ.ศ.๒๔๘๕ เป็นกรรมการบริหารงานสภาการศึกษาคณะสงฆ์ เป็นสมาชิกสังฆสภา

พ.ศ.๒๔๘๘ เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะภาค ๔ และเป็นเจ้าคณะอำเภอบางเขน

พ.ศ.๒๔๘๙ เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะภาค ๓

พ.ศ.๒๔๙๔ เป็นสังฆมนตรี และเป็นเจ้าคณะธรรมยุตผู้ช่วยภาค ๓-๔-๕

พ.ศ.๒๔๙๘ เป็นกรรมการคณะธรรมยุต

พ.ศ.๒๔๙๙ เป็นเจ้าคณะธรรมยุตภาค ๓-๔-๕

พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นเจ้าอาวาสวัดพระศรีมหาธาตุ

พ.ศ.๒๕๐๓ เป็นรองประธานสังฆสภา

พ.ศ.๒๕๐๗ เป็นเจ้าคณะภาค ๘-๙-๑๐-๑๑ (ธรรมยุต)

พ.ศ.๒๕๐๘ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม

พ.ศ.๒๕๑๕ เป็นประธานกรรมการคณะธรรมยุต

พ.ศ.๒๕๑๗ เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต

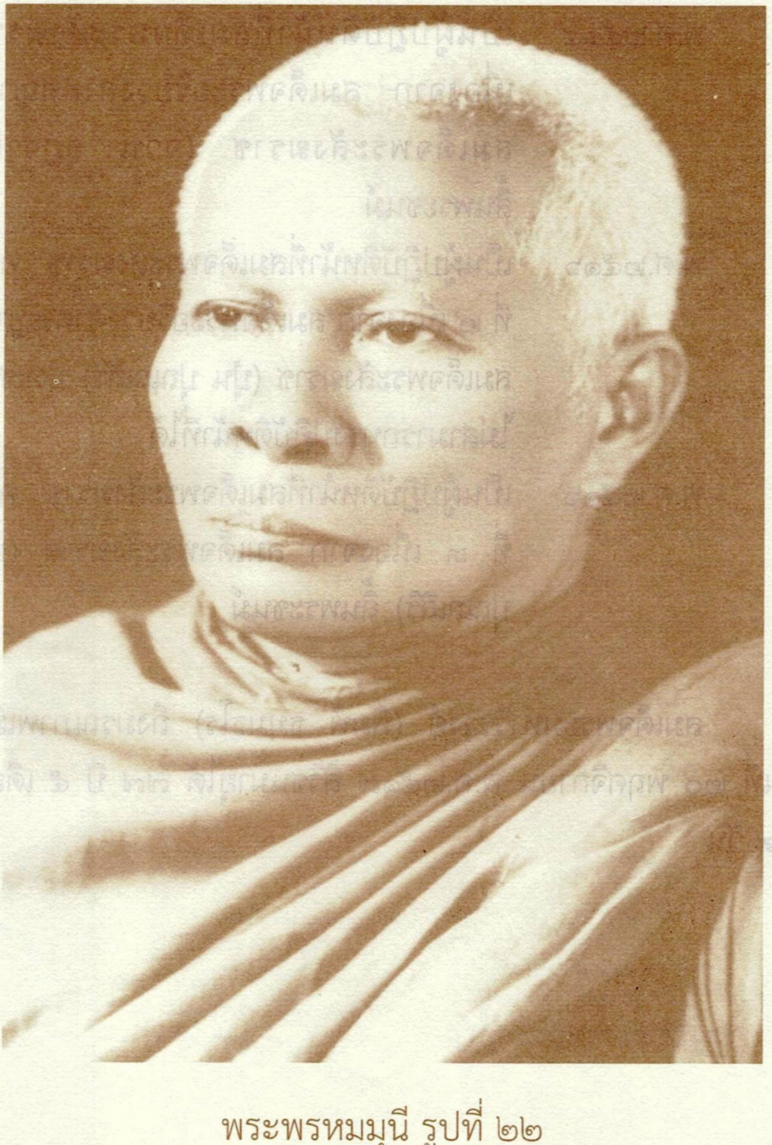
และได้ปฏิบัติหน้าที่สำคัญ คือ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชถึง ๓ ครั้ง กล่าวคือ

พ.ศ.๒๕๑๔ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เนื่องจาก สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายี) สิ้นพระชนม์

พ.ศ.๒๕๑๖ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ครั้งที่ ๒ เนื่องจาก สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ) ประชวร ไม่สามารถทรงปฏิบัติหน้าที่ได้

พ.ศ.๒๕๑๖ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ครั้งที่ ๓ เนื่องจาก สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ) สิ้นพระชนม์

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร) ถึงมรณภาพเมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๑๗ สิริชนมายุได้ ๗๗ ปี ๕ เดือน ๑๙ วัน

พระพรหมมุนี รูปที่ ๒๒
สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (วิน ธมฺมสาโร)
วัดราชผาติการาม

พระพรหมมุนี รูปที่ ๒๒

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (วิน ธมฺมสาโร)

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (วิน ธมฺมสาโร) วัดราชผาติการาม เป็นชาวจังหวัดชุมพร เกิดเมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ.๒๔๔๙ ตรงกับวันเสาร์ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีมะเมีย ณ บ้านนาพญา อำเภอขันเงิน จังหวัดหลังสวน (ปัจจุบันคืออำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร) ในสกุล ทีปานุเคราะห์ โยมบิดาชื่อ นายเชย โยมมารดาชื่อ นางบุญมี มีอาชีพเป็นชาวสวน

เมื่อเยาว์วัยได้เล่าเรียนที่โรงเรียนประชาบาลวัดนาบุญ หลังสวน จบชั้นประถมปีที่ ๓ (ซึ่งเป็นชั้นประถมบริบูรณ์ขณะนั้น) แล้วมาเรียนต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนวัดโตนด หลังสวน แต่เรียนอยู่เพียง ๖ เดือน ก็ลาออก เพราะโยมบิดาประสงค์จะให้บวชเป็นสามเณร

พ.ศ.๒๔๖๖ เมื่ออายุได้ ๑๖ ปี บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดโตนด อำเภอขันเงิน จังหวัดหลังสวน (ขณะนั้น) พระธรรมารามคณีสุปรีชา (หนู อชิโต) เป็นพระอุปัชฌาย์ และเล่าเรียนอยู่ที่วัดโตนดนั้น จนสอบได้นักธรรมชั้นตรี และเปรียญธรรม ๓ ประโยค

พ.ศ.๒๔๗๑ ได้ย้ายเข้ามาศึกษาเล่าเรียนต่อที่วัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ และได้อุปสมบท ณ วัดราชาธิวาสในปีนั้น โดยพระธรรมารามคณีสุปรีชา (หนู อชิโต) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระธรรมวโรดม (เซ่ง

อุตฺตโม) ขณะเมื่อยังเป็นที่พระธรรมโกศาจารย์ วัดราชาธิวาส เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เมื่อมาอยู่วัดราชาธิวาสแล้ว ได้ศึกษาเล่าเรียนต่อและสอบได้นักธรรมและบาลีชั้นต่างๆ ดังนี้

พ.ศ.๒๔๗๑ สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค และนักธรรมชั้นโท

พ.ศ.๒๔๗๓ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค และนักธรรมชั้นเอก

พ.ศ.๒๔๗๔ สอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค

พ.ศ.๒๔๗๕ สอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค

พ.ศ.๒๔๗๗ สอบได้เปรียญธรรม ๘ ประโยค

พ.ศ.๒๔๘๐ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค

ถึง พ.ศ.๒๔๘๔ ในรัชกาลที่ ๘ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ **พระอริยเมธี**

มาในรัชกาลปัจจุบัน เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ **พระราชเมธี** เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๐ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ **พระเทพโมลี** เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๖ แล้วเลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ **พระธรรมปาโมกข์** เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๐

ถึง พ.ศ.๒๕๐๙ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่ **พระพรหมมุนี** มีสำเนาประกาศพระบรมราชโองการสถาปนา ดังนี้

ประกาศสถาปนา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรามหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า โดยที่ทรงพระราชดำริว่า พระธรรมปาโมกข์ เป็นพระเถระผู้เจริญในสมณพรหมจรรย์ อนันตปรีชาญาณ ได้ศึกษาแตกฉานในมคธปริวรรต และอรรถธรรมวินัย สามารถสอบไล่ได้สำเร็จภูมิเปรียญธรรม ๙ ประโยค ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นพระราชาคณะที่อริยเมธี พระราชเมธี พระเทพโมลี และพระธรรมปาโมกข์ โดยลำดับ ก็รับภาระพระพุทธศาสนา และสังวร รักษาสมณวัตร ระเบียบปฏิบัติประเพณีราชการได้เรียบร้อย สมควรแก่ตำแหน่งเป็นอย่างดี มีอุตสาหะวิริยะในการประกอบพระพุทธศาสนกิจ เป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่พุทธจักรและอาณาจักรโดยเอนกประการ อาทิ ในด้านการปริยัติศึกษา เริ่มด้วยเป็นอุทเทศาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร ในสำนักเรียนวัดราชาธิวาสวิหาร เป็นกรรมการตรวจสอบความรู้นักธรรมและบาลีสนามหลวง เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง อนึ่ง นับตั้งแต่พระธรรมปาโมกข์ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้รักษาการเจ้าอาวาสวัดราชผาติการามเป็นต้นมา ปรากฏว่าได้อุตส่าห์พยายามจัดการฟื้นฟูการศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนักเรียนนี้ ให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก มีจำนวนผู้ที่สอบไล่ได้เป็นนักธรรมและเปรียญมากยิ่งขึ้นโดยลำดับ โดยเฉพาะเปรียญธรรม ๙ ประโยค มีผู้สอบไล่ได้มาแล้วถึง ๓ รูป

ซึ่งไม่เคยปรากฏมีในกาลก่อน จึงนับว่าพระธรรมปาโมกข์เป็นผู้มีปรีชาสามารถจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมภายในสำนักเรียน ได้ผลดีเป็นอันมาก ควรแก่การสรรเสริญ ในด้านการบริหาร พระธรรมปาโมกข์ได้รับภาระปฏิบัติ คือ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสวิหาร เป็นผู้รักษาการในตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดราชผาติกามราม เป็นเจ้าคณะตรวจการผู้ช่วยภาค ๕ เป็นเจ้าคณะอำเภอธรรมยุต อำเภอดุสิต อำเภอปทุมวัน อำเภอพระโขนง และอำเภอบางเขน เป็นสมาชิกสังฆสภา เป็นรองประธานสังฆสภารูปที่ ๒ เป็นสังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การศึกษา เป็นกรรมการคณะธรรมยุต เป็นกรรมการเถรสมาคมคณะธรรมยุต เป็นกรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นกรรมการสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นกรรมการมูลนิธิโรงพยาบาลสงฆ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ เป็นเจ้าอาวาสวัดราชผาติการาม เมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ พระธรรมปาโมกข์ได้รับแต่งตั้งเป็นอนุกรรมการมหาเถรสมาคม มีหน้าที่พิจารณายกร่างกฎ และระเบียบมหาเถรสมาคม และต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ตามที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ในด้านการอบรมสั่งสอน พระธรรมปาโมกข์ เคยได้รับมอบหมายให้จาริกไปแสดงธรรมอบรมประชาชนในจังหวัดต่างๆ ในเขตมณฑลนครศรีธรรมราช และเมื่อทางราชการได้จัดให้มีคณะกรรมการอบรมข้าราชการและประชาชนขึ้น ก็ได้รับอาราธนาให้เป็นผู้ให้การอบรมด้วยรูปหนึ่ง ได้จาริกไปแสดงธรรมอบรมข้าราชการและ

ประชาชนในจังหวัดพระนคร จังหวัดธนบุรี และจังหวัดอื่นๆ อีกหลายจังหวัด อนึ่ง พระธรรมปาโมกข์ เป็นผู้ประกอบด้วยอุตสาหะวิริยาธิคุณ ได้พยายามศึกษาค้นคว้าหลักธรรมในคัมภีรบาลีปกรณ์ทั้งหลาย จนเข้าถึงความเป็นผู้ฉลาดสามารถในคันถธุระวิธีพุทธสมัย ตั้งอยู่ในวิษัยพหุลศรุตบัณฑิต รอบรู้แตกฉานในพระปริยัติธรรมเป็นอย่างดี สามารถแสดงธรรมอบรมสั่งสอนประชาชนพุทธบริษัท ให้ซาบซึ้งเข้าถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ดังเป็นที่ปรากฏว่าในทุกโอกาสวันธรรมสวนะ จะมีประชาชนพุทธบริษัทต่างมีความเลื่อมใสนิยมไปสดับฟังพระธรรมเทศนาที่วัดราชผาติการาม ในด้านสาธารณูปการ ก็ได้พยายามเอาใจใส่จัดการบูรณะปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมถาวรวัตถุเสนาสนะสงฆ์ซึ่งชำรุดทรุดโทรมมากมาแต่ก่อนให้กลับคืนดี มีสภาพมั่นคงถาวรและสะอาดเรียบร้อยแจ่มใสดีขึ้นโดยทั่วพระอารามกับได้ดำเนินการจัดสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น ๑ หลัง สำหรับเป็นสถานศึกษาของพระภิกษุสามเณรและได้สร้างศาลาการเปรียญขึ้นอีกหลัง สำหรับเป็นที่มาบำเพ็ญกุศลและฟังธรรมของประชาชนพุทธบริษัท จึงนับว่าพระธรรมปาโมกข์เป็นผู้มีปรีชาสามารถในการปกครองพระอารามหลวงเป็นอย่างดี

สรรพกรณียกิจซึ่ง พระธรรมปาโมกข์ ได้รับปฏิบัติบำเพ็ญตามหน้าที่โดยดังกล่าวมาปรากฏเป็นผลดียิ่งแก่การพระศาสนา ประเทศชาติและประชาชน จึงนับว่าเป็นผู้เจริญยิ่งในสมณคุณธรรมสัมมาปฏิปทา มีปรีชาฉลาดในการบริหารพระศาสนา สมบูรณ์ด้วยอาตมหิตและปรหิตจรรยา ปรากฏอยู่แล้ว และบัดนี้ พระธรรมปาโมกข์ก็เจริญด้วยวรรษายุกาลสมบูรณ์ด้วยรัตตัญญูเถรกรณธรรม

มั่นคงอยู่ในพรหมจรรย์ เนกขัมมปฏิบัติ มีวัตตจริยาเป็นที่น่าเลื่อมใส เป็นหลักอยู่ในคณะธรรมยุติการูปหนึ่ง สมควรจะยกย่องให้ดำรงในสมณฐานันดรสูงขึ้น

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดสถาปนา พระธรรมปาโมกข์ขึ้นเป็นรองสมเด็จพระราชาคณะ มีราชทินนามตามจารึกในหิรัณยบัฏว่า พระพรหมมุนี ศรีวิสุทธิญาณนายก ตรีปิฎก ธรรมาลงกรณ์อุดมคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิต ณ วัดราชผาติการามวรวิหาร พระอารามหลวง มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ สมบุรณคณาธิปัติ วินยานุวรรตน์สังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูพุทธพากยประกาศ พระครูคู่สวด ๑ พระครูธรรมศาสนอุโฆษ พระครูคู่สวด ๑ พระครูสังฆบริบาล ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑

ขออาราธนาพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอนช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสงฆ์สามเณร โดยสมควรแก่กำลังและอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้ และจงเจริญ อายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาน คุณสารสิริสวัสดิ์ จิรัฏฐิติ วิรุฬหิไพบูลย์ ในพระพุทธศาสนา เทอญฯ

ประการ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๙ เป็นปีที่ ๒๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
จอมพล ถนอม กิตติขจร
นายกรัฐมนตรี

ครั้น พ.ศ.๒๕๑๘ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ **สมเด็จพระมหาวีรวงศ์** นับเป็นสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ รูปที่ ๕

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (วิน) เป็นพระเถระที่มีบทบาทสำคัญในการคณะสงฆ์ด้านต่างๆ มาเป็นลำดับ ได้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการคณะสงฆ์เป็นอันมาก อาทิ

พ.ศ.๒๔๘๔ เป็นสมาชิกสังฆสภา

พ.ศ.๒๔๘๖ เป็นกรรมการเถรสมาคมธรรมยุต

พ.ศ.๒๔๙๔ เป็นเจ้าคณะอำเภอดุสิต ปทุมวัน พระโขนง บางเขน บางกะปิ (ธรรมยุต)

พ.ศ.๒๕๐๑ เป็นรองประธานสังฆสภา รูปที่ ๒ รวม ๒ สมัย

พ.ศ.๒๕๐๓ เป็นสังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การศึกษา และเป็นแม่กองธรรมสนามหลวง

พ.ศ.๒๕๐๓ เป็นเจ้าอาวาสวัดราชผาติการาม

พ.ศ.๒๕๐๘ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (วิน ธมฺมสาโร) ถึงมรณภาพ เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ.๒๕๓๖ สิริชนมายุได้ ๘๖ ปี ๖ เดือน ๑๑ วัน

พระพรหมมุนี รูปที่ ๒๓
สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (สนั่น จนฺทปชฺโชโต)
วัดนรนาถสุนทริการาม

พระพรหมมุนี รูปที่ ๒๓

สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (สนั่น จนฺทปชฺโชโต)

วัดนรนาถสุนทริการาม

สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (สนั่น จนฺทปชฺโชโต) วัดนรนาถสุนทริการาม เป็นชาวจังหวัดอุบลราชธานี เกิดเมื่อวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ.๒๔๕๑ ตรงกับวันอังคาร ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีวอก ในสกุลสรรพสาร ณ บ้านหนองบ่อ ตำบลหนองบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี โยมบิดาชื่อ นายคำพ่วย โยมมารดาชื่อ นางแอ้ม เป็นบุตรคนที่ ๖ ในจำนวนบุตรธิดา ๑๐ คน

พ.ศ.๒๔๖๐ เมื่ออายุได้ ๙ ขวบ บรรพชาเป็นสามเณรหน้าไฟในงานฌาปนกิจศพป้าคนหนึ่ง ณ วัดบูรพาพิสัย บ้านหนองบ่อนั้น พระอธิการเคน คมฺภีรปญฺโญ เป็นพระอุปัชฌาย์ แต่หลังจากเสร็จงานฌาปนกิจศพป้าแล้ว ก็ยังไม่ลาสิกขา จึงอยู่เล่าเรียนหนังสือในสำนักของพระอธิการเคน วัดบูรพาพิสัยนั้นต่อมาเป็นเวลา ๔ พรรษา

พ.ศ.๒๔๖๔ ได้เข้ามาเป็นศิษย์ในปกครองของพระศาสนดิลก (เสน ชิตเสโน) วัดศรีทอง (ปัจจุบันคือ วัดศรีอุบลรัตนาราม) ในเมืองอุบลราชธานี และได้เล่าเรียนหนังสือไทยและเรียนบาลีในโรงเรียนอุบลวิทยาคม ซึ่งตั้งอยู่ที่วัดสุปัฏนาราม

ถึง พ.ศ.๒๔๖๘ พระศาสนดิลก จึงจัดส่งเข้ามาอยู่วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ ในความปกครองของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์

(จันทร์ สิริจนฺโท) เพื่อให้ศึกษาเล่าเรียนต่อ ได้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจนสอบได้นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และเปรียญธรรม ๓ ประโยค เมื่อยังเป็นสามเณร

พ.ศ.๒๔๗๑ อายุ ๒๑ ปี ได้อุปสมบท ณ วัดบรมนิวาส โดยพระเทพวรคุณ (อ่ำ ภทฺราวุโธ) เมื่อครั้งยังเป็น พระครูศีลวรคุณ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอมราภิรักขิต (ชัย ชิตมาโร) เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พ.ศ.๒๔๗๒ สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค
พ.ศ.๒๔๗๓ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค
พ.ศ.๒๔๗๔ สอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค
พ.ศ.๒๔๗๕ สอบได้นักธรรมชั้นเอก
พ.ศ.๒๔๘๐ สอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค
พ.ศ.๒๔๘๔ สอบได้เปรียญธรรม ๘ ประโยค
พ.ศ.๒๔๘๖ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค

ระหว่าง พ.ศ.๒๔๗๔-๒๔๗๖ ได้ไปเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ณ วัดสัตตนาถปริวัตร จังหวัดราชบุรี และช่วยเหลืองานเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี

จากนั้น จึงกลับมาอยู่วัดบรมนิวาสตามเดิม ถึง พ.ศ.๒๔๘๕ ไปเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ณ วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน กรุงเทพฯ

พ.ศ.๒๔๘๙ ในรัชกาลที่ ๘ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ **อมรเวที** เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ.๒๔๘๙

พ.ศ.๒๔๙๐ จึงย้ายไปเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมประจำ

สำนักวัดนรนาถสุนทริการาม

ในรัชกาลปัจจุบัน เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นราชในราชทินนามเดิม เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๙๘

พ.ศ.๒๕๐๑ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ **พระเทพวราภรณ์** เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๐๑ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ **พระธรรมวราภรณ์** เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๐๖

ถึง พ.ศ.๒๕๑๙ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่ **พระพรหมมุนี** เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ มีสำเนาประกาศพระบรมราชโองการสถาปนาดังนี้

ประกาศสถาปนาสมณศักดิ์

(พระปรมาภิไธย) ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า โดยที่ทรงพระราชดำริว่า พระสงฆ์ซึ่งดำรงในสมณคุณ มีอุปการะยิ่งแก่การพระศาสนา สมควรจะได้เลื่อนอิสริยฐานันดรในสมณศักดิ์สูงขึ้นมีอยู่ บัดนี้จวบกาลมหามงคลสมัย เฉลิมพระชนมพรรษา ควรจะสถาปนาอิสริยยศพระสงฆ์ขึ้นไว้ เพื่อจักได้บริหารพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นสืบไป

จึงทรงพระราชดำริว่า พระธรรมวราภรณ์ เป็นพระเถระผู้

เจริญในสมณคุณธรรม มีปฏิภาณปรีชา ได้ศึกษาแตกฉานในมคธปริวรรตน์และอรรถธรรมวินัย สามารถสอบไล่ได้สำเร็จภูมิเปรียญธรรม ๙ ประโยค ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นพระราชาคณะที่พระอมรเวที แล้วโปรดให้เลื่อนเป็นชั้นราชในราชทินนามเดิม เป็นชั้นเทพที่ พระเทพวราภรณ์ และชั้นธรรมที่ พระธรรมวราภรณ์ โดยลำดับ ก็รับภาระพระพุทธศาสนา และสังวรรักษาสมณวัตรระเบียบปฏิบัติประเพณีราชการได้เรียบร้อยเป็นอย่างดี มีอุตสาหะวิริยะในการประกอบพุทธศาสนกิจเป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่พุทธจักรและอาณาจักรโดยอเนกประการ กล่าวคือ ในด้านการปริยัติศึกษา ได้เป็นอุทเทศาจารย์สอนพระปริยัติธรรมในสำนักเรียนวัดนรนาถสุนทริการาม ตั้งแต่ความรู้เบื้องต้นจนถึงชั้นเปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นกรรมการสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นกรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นกรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง เป็นประธานกรรมการตรวจประโยคนักธรรมสนามหลวงชั้นตรี และอบรมพระสังฆาธิการ ภาค ๘ ภาค ๙ ภาค ๑๐ ภาค ๑๑ ธรรมยุต อนึ่ง พระธรรมวราภรณ์ เป็นผู้ที่ได้เอาใจใส่ทะนุบำรุงส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในสำนักเรียนวัดนรนาถสุนทริการามเป็นอย่างดี ได้จัดสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม โดยรื้อของเดิมซึ่งชำรุดทรุดโทรมและคับแคบ จัดสร้างขึ้นใหม่ มีความกว้างขวางเพียงพอสำหรับรับนักเรียนได้เป็นจำนวนมากขึ้นกว่าแต่ก่อน นอกจากนี้พระธรรมวราภรณ์ยังได้ไปจัดการศึกษาในต่างจังหวัดหลายแห่ง อาทิเช่น ไปเป็นประธานกรรมการจัดการโรงเรียนพระสังฆาธิการ

ส่วนภูมิภาค ที่วัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา เป็นประธานกรรมการศูนย์บาลีอีสาน ๕ ที่วัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี ในด้านการบริหาร เป็นรองเจ้าคณะภาคธรรมยุต ภาค ๘ ภาค ๙ ภาค ๑๐ ภาค ๑๑ เป็นสมาชิกสังฆสภา เป็นพระวินัยธรชั้นต้น เป็นพระอุปัชฌายะ เป็นพระวินัยธรชั้นอุทธรณ์ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคมคณะธรรมยุต เป็นกรรมการคณะธรรมยุต เป็นเจ้าคณะภาคธรรมยุต ภาค ๘ เป็นเจ้าอาวาสวัดนรนาถสุนทริการาม และกรรมการมหาเถรสมาคม ตามที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ในด้านการเผยแผ่ เป็นหัวหน้าคณะพระธรรมทูตสายที่ ๕ และได้เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งศูนย์อบรมศีลธรรมและวัฒนธรรมสำหรับประชาชนขึ้นในวัดตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๐๖ เป็นต้นมา ปรากฏว่าเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนพุทธบริษัท ได้พากันมาอบรมเป็นจำนวนมาก การพระศาสนาในต่างประเทศ ได้เป็นองค์สังคีติการกะ ในคณะสงฆ์ไทยไปร่วมประชุมปฏิบัติงานฉัฏฐสังคายนาพระไตรปิฎก ทุติยสันนิบาต และเป็นผู้แทนคณะสงฆ์ไทยไปร่วมประชุมพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกที่ประเทศพม่า เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๙๗ และ ๒๔๙๘ ส่วนในการพระอารามนั้น ตั้งแต่พระธรรมวราภรณ์ ได้รับหน้าที่เป็นเจ้าอาวาสวัดนรนาถสุนทริการาม ได้ปรับปรุงซ่อมแซมเสนาสนะ ซึ่งชำรุดทรุดโทรมให้กลับคืนดีมีสภาพมั่นคงถาวร และสะอาดเรียบร้อยดีขึ้น ได้จัดการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ พระเจดีย์และเสนาสนะสงฆ์ กับได้สร้างหอพระไตรปิฎกรูปทรงไทยขึ้น ๑ หลัง ศาลาบำเพ็ญกุศล ๓ หลัง และกุฎีสงฆ์เพิ่มขึ้นอีก ๘ หลัง นับว่าเป็นผู้มี

ความสามารถในการปกครองพระอารามหลวงได้เป็นอย่างดี อนึ่ง พระธรรมวราภรณ์ได้ไปอำนวยการสร้างอุโบสถวัดศรีอุบลรัตนาราม และเป็นกรรมการสร้างโรงเรียนมูลนิธิวัดศรีอุบลรัตนาราม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นชาติภูมิ จนสำเร็จเรียบร้อย

สรรพกรณียกิจที่ พระธรรมวราภรณ์ ได้ปฏิบัติบำเพ็ญมาโดยตลอด ย่อมเป็นผลดียิ่งแก่การพระศาสนา ประเทศชาติ และประชาชน และบัดนี้ก็เจริญด้วยพรรษายุกาลรัตตัญญูเถรกรณธรรม มั่นคงอยู่ในพรหมจรรย์เนกขัมมปฏิปทา มีวัตตจริยาเป็นที่น่าเลื่อมใส เป็นหลักอยู่ในคณะธรรมยุติการูปหนึ่ง สมควรยกย่องให้ดำรงในสมณฐานันดรสูงขึ้น

จึงทรงพระกรุณาโปรดสถาปนา พระธรรมวราภรณ์ขึ้นเป็นรองสมเด็จพระราชาคณะ มีราชทินนามตามที่จารึกในหิรัณยบัฏว่า พระพรหมมุนี ศรีวิสุทธิญาณนายก ตรีปิฎกคุณาลงกรณ์ ธรรมยุตติกคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิต ณ วัดนรนาถสุนทริการาม พระอารามหลวง มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ สมบุรณคณานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูพุทธพากยประกาศ พระครูคู่สวด ๑ พระครูธรรมศาสนอุโฆษ พระครูคู่สวด ๑ พระครูสังฆวิจิตร ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑

ขออาราธนาพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอนช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณร โดยสมควร

แก่กำลังและอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้ และจงเจริญอายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสิริสวัสดิ์ จิรัฏฐิติ วิรุฬหิไพบูลย์ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ประกาศ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๙ เป็นปีที่ ๓๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
ธานินทร์ กรัยวิเชียร
นายกรัฐมนตรี

ครั้น พ.ศ.๒๕๓๒ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ **สมเด็จพระมหามุนีวงศ์** เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๒ เป็นสมเด็จพระราชาคณะในราชทินนามนี้เป็นรูปแรก

สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ ได้เริ่มดำรงตำแหน่งสำคัญทางการคณะสงฆ์มาตั้งแต่ยังเป็นพระเปรียญ อาทิ

พ.ศ.๒๔๘๖ เป็นสมาชิกสังฆสภา
พ.ศ.๒๔๙๔ เป็นคณะวินัยธรชั้นต้น
พ.ศ.๒๔๙๙ เป็นกรรมการตรวจชำระพระไตรปิฎก
พ.ศ.๒๕๐๑ เป็นเจ้าอาวาสวัดนรนาถสุนทริการาม
พ.ศ.๒๕๑๐ เป็นเจ้าคณะภาค ๘ (ธรรมยุต)
พ.ศ.๒๕๑๒ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม

สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (สนั่น จนฺทปชฺโชโต) ถึงมรณภาพ เมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๑ สิริชนมายุได้ ๙๐ ปี ๑ เดือน ๒๔ วัน

พระพรหมมุนี (วิชมัย ปุญฺญาราโม) รูปที่ ๒๔
วัดบวรนิเวศวิหาร

พระพรหมมุนี รูปที่ ๒๔

พระพรหมมุนี มีนามเดิมว่า สังวาลย์ บุญมาก กำเนิด ณ บ้านหมู่ที่ ๘ ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๖๒ ตรงกับวันจันทร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะแม โยมบิดาชื่อ กริ่ม บุญมาก โยมมารดาชื่อ พริ้ง บุญมาก

เมื่อเยาว์วัย ได้รับการศึกษาเบื้องต้น ณ โรงเรียนประชาบาลวัดบ้านแก่ง อันเป็นวัดใกล้บ้าน จบชั้นประถมปีที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ขณะมีอายุเพียง ๙ ขวบเท่านั้น ซึ่งนับว่าเรียนได้เร็วมากสำหรับเด็กในสมัยนั้นอันแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีแววทางการศึกษา และมีความเฉลียวฉลาดในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ มาแต่เยาว์วัย

เมื่อเยาว์วัย ท่านเป็นน้องที่เป็นที่รักของพี่สาว (คือนางขาว เหมพิจิตร) มาก เพราะเป็นเด็กที่เฉลียวฉลาด ขยันหมั่นเพียรเอาการเอางาน ไม่ว่าพี่สาวจะทำไร่หรือทำนาก็เอาใจใส่ช่วยเหลือ เมื่อเรียนจบชั้นประถมปีที่ ๔ แล้ว นึกอยากจะเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ กับพระตำบลเดียวกันที่อยู่กรุงเทพฯ ขณะนั้น คือพระปลัดรัตน ตฺฏฐจิตฺโต (โตติยะ) วัดดวงแข (สุดท้ายได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระญาณวิสุทธิเถร เจ้าอาวาสวัดดวงแข ใกล้สถานีหัวลำโพง กรุงเทพฯ) ปีนั้นพี่สาวขายข้าวไปหลายเกวียน ได้เงินมาจำนวนหนึ่ง กะว่าจะเก็บไว้ซื้อเข็มขัดนาก แต่เห็นว่าน้องชายสุดที่รักอยากจะมาอยู่กรุงเทพฯ จึงได้ตัดใจมอบเงิน ๘ บาทให้น้องชาย (คือพระพรหมมุนี) เพื่อเป็นค่าเดินทางและค่าใช้จ่ายสำหรับมาอยู่กรุงเทพฯ

พ.ศ.๒๔๗๒ เมื่ออายุเพียง ๑๐ ขวบ ท่านก็ได้เดินทางเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ โดยชั้นแรกมาอยู่กับพระปลัดรัตนที่วัดดาวงแข ต่อมาจึงได้ย้ายไปอยู่กับพระครูธรรมาภิวัฒน์ (ทองสุก) ที่วัดเครือวัลย์ เขตบางกอกน้อย (ขณะนั้นยังเป็นจังหวัดธนบุรี) และได้อยู่เป็นศิษย์วัด ณ วัดเครือวัลย์นั้น ๔ ปี และคงในคราวที่มาอยู่กรุงเทพฯ นี่เองที่ได้เปลี่ยนชื่อจาก สังวาลย์ เป็น ลมัย แต่พี่สาวคนโตของท่านก็ยังคงเรียกท่านว่า สังวาลย์ ตลอดมา

ครั้น พ.ศ.๒๔๗๕ อายุ ๑๔ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดเครือวัลย์นั้น โดยพระเมธาธรรมรส (เสาร์ โสรโย ป.ธ.๖) วัดพิชยญาติการาม ธนบุรี เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๔๗๖ ตรงกับวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๖ (ได้รับฉายาเมื่อเป็นสามเณรว่าเกสโว) เมื่อบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว ก็ได้อยู่ศึกษาพระปริยัติธรรม ณ วัดเครือวัลย์นั้นต่อมา และสอบไล่ได้นักธรรมและเปรียญประโยคต่างๆ ณ สำนักวัดเครือวัลย์ ดังนี้

พ.ศ.๒๔๗๘ สอบได้นักธรรมชั้นตรี
และเปรียญธรรม ๓ ประโยค

พ.ศ.๒๔๗๙ สอบได้นักธรรมชั้นโท
และเปรียญธรรม ๔ ประโยค

พ.ศ.๒๔๘๐ สอบได้นักธรรมชั้นเอก
และเปรียญธรรม ๕ ประโยค

และในปี พ.ศ.๒๔๘๐ นั้น พระครูธรรมาภิวัฒน์ (ทองสุก) ก็ได้พามาฝากกับท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี (สุวจเถร ผิน ธรรมประทีป)

วัดบวรนิเวศวิหาร ขณะเมื่อยังดำรงสมณศักดิ์ที่พระสุพจนมุนี เพื่อให้อยู่ศึกษาพระปริยัติธรรมต่อไปในสำนักวัดบวรนิเวศวิหาร

ท่านเจ้าคุณพระสุพจนมุนี (สุวจเถร) พระอาจารย์ปกครองของท่านขณะนั้น นับว่าเป็นพระเถระที่มีบทบาทสำคัญทั้งในด้านกิจการของวัดบวรนิเวศวิหาร กิจการคณะธรรมยุต และกิจการมหามกุฏราชวิทยาลัย อยู่ในขณะนั้น โดยเฉพาะในด้านมหามกุฏราชวิทยาลัยซึ่งกำลังอยู่ในระยะที่มีการพัฒนาปรับปรุงอย่างสำคัญในทุกๆ ด้าน โดยมีท่านเจ้าคุณพระสุพจนมุนีเป็นกำลังสำคัญ ฉะนั้นการที่ท่านย้ายจากวัดเครือวัลย์เข้ามาอยู่วัดบวรนิเวศวิหารในความปกครองของท่านเจ้าคุณพระสุพจนมุนี จึงเป็นโอกาสให้ท่านได้เรียนรู้กิจการของวัดของคณะสงฆ์ และของมหามกุฏราชวิทยาลัย ไปพร้อมๆ กันด้วย ซึ่งความรู้เหล่านี้เท่ากับเป็นการวางรากฐานสำหรับการปฏิบัติหน้าที่การงานของท่านในเวลาต่อมาอย่างสำคัญทีเดียว นอกจากนี้ ท่านเจ้าคุณพระสุพจนมุนี (พระพรหมมุนี สุวจเถร) ยังเป็นนักปกครอง นักเผยแผ่ และนักโหราศาสตร์ ที่สำคัญรูปหนึ่งแห่งยุคอีกด้วย และเรื่องต่างๆ เหล่านี้ พระพรหมมุนี (ปุณฺณารามเถร) ก็ได้สังเกตศึกษาและซึมซับเอาไว้ จนกลายเป็นความรู้ความสามารถเฉพาะตัวของท่านในเวลาต่อมาด้วยเช่นกัน

คงเนื่องมาจากเป็นผู้มีแววในทางการเรียนรู้และการทำงานมาตั้งแต่ยังเป็นสามเณรนั่นเอง ท่านจึงได้รับความไว้วางใจ และได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์ และมหามกุฏราชวิทยาลัยมาตั้งแต่ยังเป็นสามเณร นับแต่ปีแรกที่ย้ายเข้ามาอยู่วัด

บวรนิเวศวิหาร กล่าวคือ ปีพ.ศ.๒๔๘๐ ขณะเป็นสามเณรลมัย ป.ธ.๕ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยสารบรรณสำนักงานคณะธรรมยุต ซึ่งขณะนั้น พระมหาทิม อุฑาฒิโน (คือ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ วัดราชประดิษฐ์ฯ ในบัดนี้) เป็นหัวหน้า และในปี พ.ศ.๒๔๘๑ ขณะยังเป็นสามเณรเช่นกัน ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นเลขานุการผู้อำนวยการมหามกุฏราชวิทยาลัย (คือท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี สุวจเถร) ซึ่งขณะนั้นตำแหน่งผู้อำนวยการฯ ยังเรียกว่า หัวหน้ากองบัญชาการมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นตำแหน่งที่ควบคุมดูแลกิจการทั่วไปของ มหามกุฏราชวิทยาลัย จึงกล่าวได้ว่า พระพรหมมุนี (ปุญฺญาราเมเถร) ได้เกี่ยวข้องและเรียนรู้กิจการของมหามกุฏราชวิทยาลัยมาตั้งแต่ยังเป็นสามเณรและได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบเพิ่มขึ้นเป็นลำดับจนตลอดชนม์ชีพของท่าน

พ.ศ.๒๔๘๒ อายุครบอุปสมบท ได้อุปสมบท ณ วัดบวรนิเวศวิหาร โดยเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น นภวงศ์) ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี (สุวจเถร) ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่พระสุพจนมุนี เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ท่านเจ้าคุณพระรัตนธัชมุนี (อิสฺสรญาณเถร จู) ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่พระเทพเมธี เป็นพระอนุสาวนาจารย์ เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๘๒ ตรงกับวันพฤหัสบดี ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๘ เวลา ๑๖.๔๖ น. และคงในคราวอุปสมบทนี้เอง ที่ได้เปลี่ยนชื่อจาก ลมัย เป็น วิชมัย สืบมา

พ.ศ.๒๔๘๖ สอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค

ถึง พ.ศ.๒๔๙๘ ในรัชกาลปัจจุบัน ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ **พระปัญญาภิมณฑ์มุนี**

พ.ศ.๒๕๐๓ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ **พระราชกวี**

พ.ศ.๒๕๐๘ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ **พระเทพวราภรณ์**

พ.ศ.๒๕๑๖ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ **พระธรรมดิลก**

พ.ศ.๒๕๓๒ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่ **พระพรหมมุนี**

ประกาศสถาปนา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า โดยที่ทรงพระราชดำริว่า พระธรรมดิลก เป็นพระเถระผู้เจริญในสมณคุณธรรมมีปฏิภาณปรีชา ได้ศึกษาแตกฉานในมคธปริวรรตและอรรถธรรมวินัย สามารถสอบไล่ได้สำเร็จภูมิเปรียญธรรม ๖ ประโยค ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นพระราชาคณะที่ พระปัญญาภิมณฑ์มุนี แล้วโปรดให้เลื่อนเป็นชั้นราชที่ พระราชกวี เป็นชั้นเทพที่ พระเทพวราภรณ์ และชั้นธรรมที่ พระธรรมดิลก โดยลำดับ ได้รับภาระ

พระพุทธศาสนา และสังวรรักษาสมณวัตรระเบียบปฏิบัติประเพณีราชการได้เรียบร้อยเป็นอย่างดี มีอุตสาหวิริยะในการประกอบพระพุทธศาสนกิจ เป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่พุทธจักร และอาณาจักรโดยอเนกประการ กล่าวคือ ในด้านการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ ได้เป็นเจ้าคณะภาคธรรมยุตภาค ๔-๕-๖-๗ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เป็นกรรมการยกร่างกฎมหาเถรสมาคมการปกครองคณะสงฆ์ เป็นผู้อำนวยการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ด้านงานสาธารณูปการ ได้จัดสร้างโรงเรียนมัธยมประจำตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ โรงเรียนประถมศึกษาประจำอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ในด้านการศึกษาและการเผยแผ่พระศาสนา ได้เป็นกรรมการจัดการศึกษาคณะสงฆ์ และเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจและสังเกตการณ์พระศาสนาในต่างประเทศ ทั้งในทวีปเอเชีย ยุโรป อเมริกา และออสเตรเลีย รวมทั้งได้เดินทางไปประชุมศาสนาต่างๆ ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี และที่กรุงวอร์ซอ ประเทศโปแลนด์

สรรพกรณียกิจที่ พระธรรมดิลก ได้ปฏิบัติบำเพ็ญมาโดยตลอด ย่อมเป็นผลดียิ่งแก่การพระศาสนา ประเทศชาติ และประชาชน และบัดนี้ได้เจริญด้วยพรรษายุกาล รัตตัญญูเถรกรณธรรม มั่นคงอยู่ในพรหมจรรย์เนกขัมมปฏิปทา มีวัตรจริยาน่าเลื่อมใส เป็นหลักอยู่ในคณะสงฆ์รูปหนึ่ง สมควรที่จะได้ยกย่องให้ดำรงสมณฐานันดรสูงขึ้น

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดสถาปนา พระธรรมดิลก ขึ้น

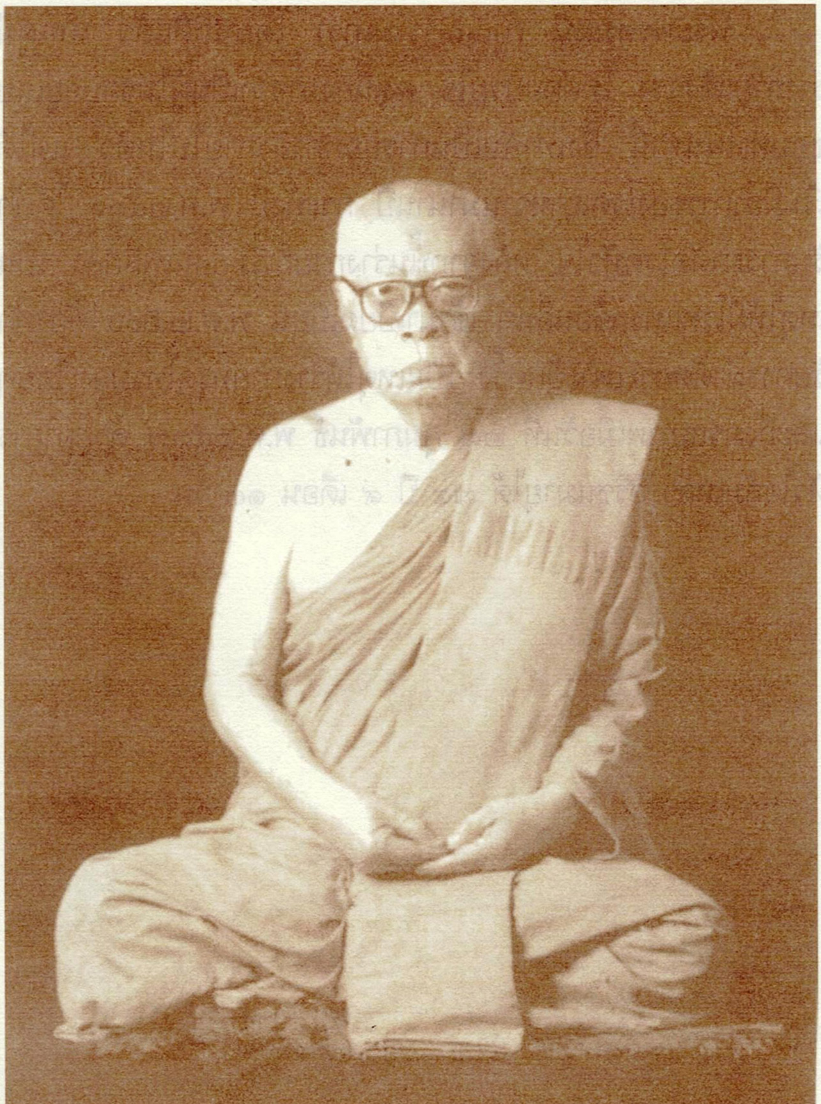
เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง มีราชทินนามตามที่จารึกในหิรัณยบัฏ ว่า พระพรหมมุนี ศรีวิสุทธิญาณนายก ตรีปิฎก ธรรมาลงกรณ์ อุดมคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิต ณ วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร พระอารามหลวง มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ สมบูรณ์คณาธิปัติ วินยานุวรรตสังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูพุทธพากย-ประกาศ พระครูคู่สวด ๑ พระครูธรรมศาสน์อุโฆษ พระครูคู่สวด ๑ พระครูสังฆวิจิตร ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑

ขออาราธนาพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอนช่วยระงับอธิกรณ์และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณร โดยสมควรแก่กำลังและอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้ และจงเจริญอายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสิริสวัสดิ์ จิรัฏฐิติ วิรุฬหิไพบูลย์ ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ประกาศ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๒ เป็นปีที่ ๔๔ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ
นายกรัฐมนตรี

พระพรหมมุนี (ปุญฺญารามเถร) โดยปกติแล้ว เป็นผู้มีร่างกายแข็งแรง ไม่ค่อยป่วยไข้ คงเนื่องมาจากเป็นผู้ไม่ชอบอยู่เฉย ชอบทำโน่นทำนี่ ซึ่งเท่ากับเป็นการออกกำลังกายไปในตัว แต่ได้เริ่มมีอาการของโรคเบาหวานมานานปี กระทั่งปี พ.ศ.๒๕๑๖ ได้เข้ารับการผ่าตัดโรคหัวใจ หลังจากนั้นร่างกายก็เริ่มอ่อนเพลียลง เป็นเหตุให้มีโรคแทรกซ้อนอื่นๆ เข้ามาเบียดเบียน พ.ศ.๒๕๒๖ ต้องเข้ารับการผ่าตัดกระเพาะอีกครั้ง เป็นเหตุให้ร่างกายทรุดโทรมลงเรื่อยๆ และถึงมรณภาพเมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๓๗ ด้วยอาการหัวใจล้มเหลว สิริชนมายุได้ ๗๔ ปี ๙ เดือน ๑๓ วัน

พระพรหมมุนี (บู่ สุจิณฺโณ) รูปที่ ๒๕
วัดบรมนิวาส

พระพรหมมุนี รูปที่ ๒๕

พระพรหมมุนี (บู่ สุจิณฺโณ) เป็นชาวจังหวัดร้อยเอ็ด เกิดเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ.๒๔๕๑ ตรงกับวันศุกร์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีวอก ในสกุล ชัยเรียบ ณ บ้านมะเขือ ตำบลคำไฮ (ปัจจุบันคือ ตำบลนานวล) อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด โยบิดาชื่อ นายวัน โยมมารดาชื่อ นางทา เป็นบุตรคนสุดท้องในจำนวนพี่น้อง ๕ คน

เมื่อเยาว์วัย ได้ศึกษาเล่าเรียนเบื้องต้น ณ โรงเรียนประชาบาลวัดบ้านโนนจิก (ปัจจุบันคือ วัดแจ้งมุจรินทร์) จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

ครั้นอายุได้ ๑๖ ปี บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดบ้านโนนจิก ตำบลคำไฮนั้น โดยพระครูจันทา เจ้าคณะตำบลคำไฮ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอธิการสีดา เป็นผู้ให้สรณะและศีล เมื่อบรรพชาแล้วได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ณ วัดบ้านโนนจิกนั้น สอบได้นักธรรมชั้นตรี

ครั้น พ.ศ.๒๔๗๐ พระอุปัชฌาย์ เห็นว่าเป็นผู้เอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียน จึงได้นำมาฝากให้อยู่วัดศรีทอง (ปัจจุบันคือ วัดศรีอุบลรัตนาราม) อันเป็นสำนักเรียนที่มีชื่อเสียงของเมืองอุบลราชธานีในครั้งนั้น เพื่อศึกษาเล่าเรียนต่อ โดยอยู่ในความปกครองของพระศาสนดิลก (เสน ชิตเสโน) และได้บรรพชาใหม่เป็นสามเณรธรรมยุต โดยพระศาสนดิลก (เสน) เป็นพระอุปัชฌาย์

พระปลัดปุ้ย วัดศรีทอง เป็นอาจารย์ให้สรณะและศีล

ถึง พ.ศ.๒๔๗๑ พระศาสนดิลก ได้จัดส่งเข้ามาอยู่ที่วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ เพื่อจักได้ศึกษาเล่าเรียนได้สะดวกยิ่งขึ้น

และในปี พ.ศ.๒๔๗๑ นั้น อายุครบ ๒๐ ปี จึงได้อุปสมบท ณ วัดบรมนิวาสนั้น โดยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนโท) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสขณะนั้น เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูวินัยธร (ปลื้ม) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระสมุห์คำ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๗๑

เมื่ออุปสมบทแล้ว ก็ได้อยู่ศึกษาเล่าเรียน ณ สำนักวัดบรมนิวาสนั้นสืบมา สอบได้นักธรรมและบาลีชั้นต่างๆ มาโดยลำดับดังนี้

พ.ศ.๒๔๗๒ สอบได้นักธรรมชั้นโท
พ.ศ.๒๔๗๓ สอบได้นักธรรมชั้นเอก
พ.ศ.๒๔๗๖ สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค
พ.ศ.๒๔๗๗ สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค
พ.ศ.๒๔๗๘ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค
พ.ศ.๒๔๗๙ สอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค
พ.ศ.๒๔๘๑ สอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค
พ.ศ.๒๔๘๒ สอบได้เปรียญธรรม ๘ ประโยค
พ.ศ.๒๔๙๓ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค

และในปีที่สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้น ก็ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ **พระสุเมธีธรรม**

ภาณ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๙๓ ในรัชกาลปัจจุบัน แล้วเลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ **พระราชสุเมธี** เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๐๗ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ **พระเทพปัญญามุนี** เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๙ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ **พระธรรมวราจารย์** เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๑

ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองที่ **พระพรหมมุนี** เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๗ มีสำเนาประกาศพระบรมราชโองการสถาปนา ดังนี้

ประกาศสถาปนา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า โดยที่ทรงพระราชดำริว่า พระธรรมวราจารย์เป็นพระเถระผู้เจริญด้วยสมณคุณวิบุลปรีชาญาณ ได้ศึกษาแตกฉานในมคธปริวรรตน์และอรรถธรรมวินัย สามารถสอบไล่ได้สำเร็จภูมิเปรียญธรรม ๙ ประโยค ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นพระราชาคณะที่พระสุเมธีธรรมภาณ แล้วโปรดให้เลื่อนเป็นชั้นราชที่ พระราชสุเมธี เป็นชั้นเทพที่ พระเทพปัญญามุนี และเป็นชั้นธรรมที่ พระธรรมวราจารย์ โดยลำดับ ก็ได้รับภาระธุระพระพุทธศาสนาและสังวรรักษาสมณวัตรระเบียบปฏิบัติประเพณีราชการได้เรียบร้อยเป็นอย่างดี มีอุตสาหวิริยะในการ

ประกอบพุทธศาสนกิจเป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่พุทธจักรและอาณาจักรได้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่สมณศักดิ์ตลอดมาโดยอเนกประการ กล่าวคือ ด้านการปกครอง ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส ราชวรวิหาร พระอารามหลวง เป็นเจ้าอาวาสวัดพระยายังรักษาการในตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด ธรรมยุต เป็นเจ้าคณะแขวงปทุมวันและพระโขนง ธรรมยุต เป็นพระอุปัชฌาย์ เป็นกรรมการเถรสมาคมคณะธรรมยุต และเป็นกรรมการคณะธรรมยุต เป็นหัวหน้าพระธรรมทูต สายที่ ๕ พ.ศ.๒๔๙๗ เป็นเลขานุการคณะวินัยธรชั้นฎีกา ซึ่งมีสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสฺสมหาเถระ) เป็นประธานคณะวินัยธร เป็นเลขานุการเจ้าคณะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ธรรมยุต ซึ่งมีสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสฺสมหาเถระ) เป็นเจ้าคณะภาค ได้บริหารกิจการและดูแลการปกครองคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนาในเขตที่รับผิดชอบ ให้ดำเนินไปด้วยความถูกต้องเรียบร้อยตลอดมา ด้านการศึกษา เป็นอาจารย์สอนพระปริยัติธรรมประจำสำนักเรียนวัดบรมนิวาส พ.ศ.๒๔๙๗ โปรดให้ออกไปกำกับการสอบนักธรรมสนามหลวง จังหวัดอุดรธานี จังหวัดหนองคาย จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นผู้แทนแม่กองบาลีสนามหลวงนำข้อสอบไปเปิดสอบในส่วนภูมิภาคหลายจังหวัด ในฐานะเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสได้สนับสนุนปรับปรุงการศึกษาแผนกธรรมและบาลีให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นโดยลำดับ ปรับปรุงห้องเรียนพระปริยัติธรรมให้เป็นสัดส่วน จัดสร้างห้องสมุดประจำวัด ด้านการเผยแผ่ ได้แสดงธรรมในวันธรรมสวนะเป็นประจำตลอดทั้งปี เพื่อน้อมนำให้เกิดธรรม

จริยาแก่มวลหมู่พุทธมามกชนและประชาชนทั่วไป ทั้งยังจัดให้มีการอบรมกรรมฐาน ปฏิบัติจิตตภาวนา ในทุกวันอาทิตย์ของแต่ละเดือนเป็นประจำ จัดพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา อาทิ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ วันอาสาฬหบูชา มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมฟังธรรมแต่ละครั้งเป็นจำนวนมาก ได้ออกไปแสดงพระธรรมเทศนาอบรมศีลธรรมแก่ข้าราชการ ประชาชน และนักเรียนในเขตจังหวัดสกลนคร จังหวัดนครพนม จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดศรีสะเกษ เป็นเวลาติดต่อกัน ๕ ปี ทั้งยังได้แนะนำอบรมเจ้าหน้าที่และกรรมกรโรงงานต่างๆ ในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดชลบุรี และจังหวัดจันทบุรี เอื้ออำนวยให้เกิดความสงบสุขสวัสดี ความมั่นคง และสามัคคีธรรม แก่ชาติบ้านเมืองในเขตนั้นๆ ยิ่งขึ้น ส่วนในพระอารามได้ใส่ใจดูแลและปกครองพระภิกษุสามเณร และอารามิกชนให้ปฏิบัติชอบด้วยพระธรรมวินัย ขนบธรรมเนียม ประเพณีและกฎหมายบ้านเมือง ก่อให้เกิดศรัทธาประสาทะแก่ปวงชน ด้านสาธารณูปการ ได้บูรณะปฏิสังขรณ์สร้างและซ่อมแซมเสนาสนะและถาวรวัตถุในพระอารามทั้งเขตพุทธาวาสและสังฆาวาสให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย งดงาม และมั่นคง อาทิ ซ่อมแซมพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ ฐานโพธิ์ ซึ่งเป็นถาวรวัตถุสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น สร้างถนนภายในวัดให้เรียบร้อย สร้างกำแพงโดยรอบพระอาราม สร้างเขื่อนตลอดแนวด้านติดลำคลองแสนแสบ ซ่อมและสร้างกุฏีสงฆ์เพิ่มเติม ตลอดจนจัดให้

ปลูกต้นไม้เกิดความร่มรื่นทั่วทั้งพระอาราม อนึ่ง พ.ศ.๒๔๙๗ พระธรรมวราจารย์ ได้เป็นผู้แทนคณะสงฆ์ไทยไปร่วมประชุมฉัฏฐสังคายนา ณ ประเทศสหภาพพม่า เป็นกรรมการตรวจธรรมและบาลีสนามหลวง พ.ศ.๒๔๙๓ เป็นสมาชิกสังฆสภาและเป็นกรรมาธิการทุกสมัยที่มีการประชุมสังฆสภา เป็นกรรมการกองตำรามหามกุฏราชวิทยาลัย และโปรดให้เป็นกรรมการตรวจชำระพระไตรปิฎก เป็นกรรมการตรวจชำระพระคัมภีร์ฎีกา

สรรพกรณียกิจที่ พระธรรมวราจารย์ รับภาระปฏิบัติมาปรากฏเป็นผลดีและเจริญก้าวหน้าแก่พระพุทธศาสนาและพระราชอาณาจักร จึงนับได้ว่าเป็นผู้เจริญด้วยคุณธรรมและความสามารถทั้งมีปรีชาฉลาดในการบริหารงานพระพุทธศาสนา สมบูรณ์ด้วยอัตหิตคุณและปรหิตคุณ บัดนี้ พระธรรมวราจารย์ก็เจริญด้วยพรรษายุกาล รัตตัญญูเถรกรณธรรม มั่นคงในพรหมจรรย์ เนกขัมมปฏิปทา เป็นหลักอยู่ในคณะสงฆ์รูปหนึ่ง สมควรยกย่องให้ดำรงในสมณฐานันดรสูงขึ้น

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดสถาปนา พระธรรมวราจารย์ ขึ้นเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง มีราชทินนามตามที่จารึกในหิรัณยบัฏว่า พระพรหมมุนี ศรีวิสุทธิวรคุณ สุนทรธรรมสาธก ตรีปิฎกบัณฑิต ศาสนกิจคุณาทร ยติคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิต ณ วัดบรมนิวาส ราชวรวิหาร พระอารามหลวง มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ สมบูรณ์คณาธิปัติ วินยานุวรรตสังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต ๑ พระครูวินัยธร ๑

พระครูธรรมธร ๑ พระครูพุทธพากยประกาศ พระครูคู่สวด ๑ พระครูธรรมศาสน์อุโฆษ พระครูคู่สวด ๑ พระครูสังฆวิจิตร ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑

ขออาราธนาพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอนช่วยระงับอธิกรณ์และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณร โดยสมควรแก่กำลังและอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้ และจงเจริญอายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสิริสวัสดิ์ จิรัฏฐิติ วิรุฬหิไพบูลย์ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ประกาศ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๗ เป็นปีที่ ๔๙ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
ชวน หลีกภัย
นายกรัฐมนตรี

พระพรหมมุนี (บู่) เป็นพระเถระรัตตัญญูรูปหนึ่ง เจริญอายุถึง ๙๐ ปีเศษ ได้เคยดำรงตำแหน่งทางการคณะสงฆ์ทั้งด้านการศึกษาและการปกครองมาโดยลำดับ อาทิ

เป็นกรรมการกองตำรามหามกุฏราชวิทยาลัย

เป็นกรรมการตรวจชำระพระไตรปิฎก

เป็นผู้แทนคณะสงฆ์ไทยไปร่วมประชุมฉัฏฐสังคายนา ณ ประเทศพม่า

เป็นเลขานุการคณะวินัยธรชั้นฎีกา ซึ่งมีสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส) เป็นประธาน

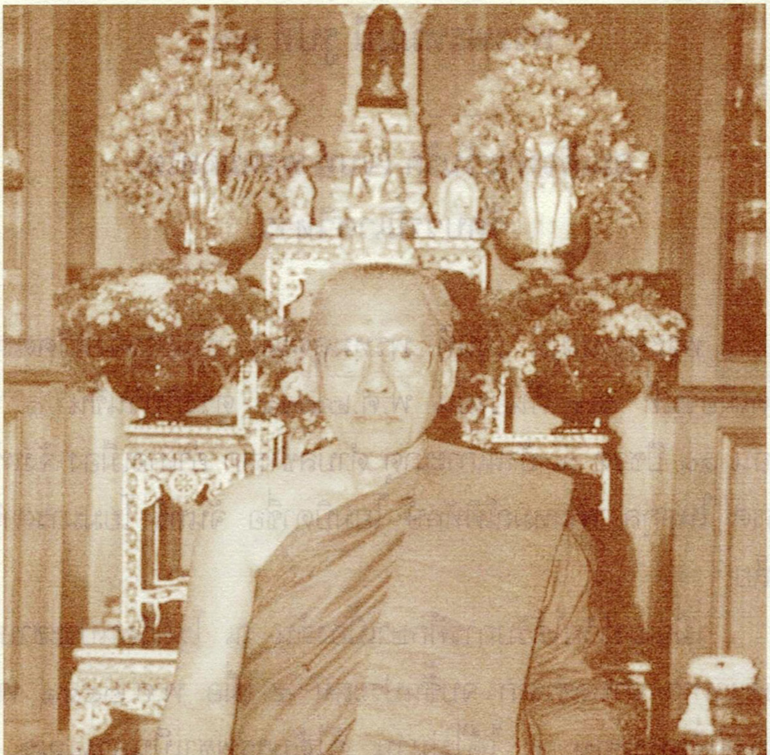
รักษาการเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธรรมยุต)

เป็นเจ้าอาวาสวัดพระยายัง

เป็นเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส

เป็นเจ้าคณะแขวงปทุมวัน-พระโขนง

พระพรหมมุนี (บู่ สุจิณฺโณ) ถึงมรณภาพเมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ.๒๕๔๓ สิริชนมายุได้ ๙๒ ปี ๑ เดือน

พระพรหมมุนี รูปที่ ๒๖
สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตฺโต)
วัดบวรนิเวศวิหาร

พระพรหมมุนี รูปที่ ๒๖

สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พฺรหฺมคุตฺโต)
วัดบวรนิเวศวิหาร

พระพรหมมุนี (จุนท์ พฺรหฺมคุตฺโต) เป็นชาวจังหวัดตราด เกิดเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ.๒๔๗๙ ตรงกับวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีชวด ณ บ้านเกาะเกตุ ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด ในสกุล พราหมณ์พิทักษ์ โยมบิดาชื่อ จันทร์ โยมมารดาชื่อ เหลี็ย

เมื่อเยาว์วัยได้รับการศึกษาเบื้องต้น ณ โรงเรียนประชาบาลวัดคีรีวิหาร ตำบลชำราก จบชั้นประถม ๔ เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๑ หลังจากจบชั้นประถม ๔ ได้ไม่นาน ก็ได้บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดคีรีวิหารนั้น เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๙๑ พระราชวินัยเวที (ถาวร จานุตฺตโร) วัดคีรีวิหาร แต่เมื่อยังเป็นที่พระวินัยบัณฑิต เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อบวชแล้วได้ศึกษาเล่าเรียนธรรมวินัยอยู่ ณ วัดคีรีวิหารนั้น จนสอบได้นักธรรมชั้นตรีและนักธรรมชั้นโท เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๑ และ พ.ศ.๒๔๙๒ ตามลำดับ

พ.ศ.๒๔๙๔ พระอุปัชฌาย์ ซึ่งเคยเป็นศิษย์เล่าเรียนอยู่ในสำนักวัดบวรนิเวศวิหาร ได้พามาถวายตัวต่อเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ เพื่ออยู่ศึกษาเล่าเรียนต่อ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ทรง

พระเมตตารับไว้เป็นนักเรียนในบำรุงของ มหามกุฏราชวิทยาลัย ที่เรียกกันว่า นักเรียนครู (คือเรียนจบแล้วจะต้องกลับไปเป็นครูสอนในสำนักเดิมของตน) โดยอยู่ในความปกครองของพระราชบัณฑิต (แจ่ม) แต่เมื่อยังเป็นพระครูประสาทพุทธปริตร ฐานานุกรมในเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ จึงได้ศึกษาเล่าเรียนในสำนักวัดบวรนิเวศวิหารสืบมา และสอบได้ประโยคนักธรรมและบาลีชั้นต่างๆ มาโดยลำดับ ดังนี้

พ.ศ.๒๔๙๕ สอบได้นักธรรมชั้นเอก

พ.ศ.๒๔๙๘ สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค

พ.ศ.๒๔๙๙ สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค

พ.ศ.๒๔๙๙ อายุครบอุปสมบท ได้อุปสมบท ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๙๙ โดยเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ พระราชวินัยเวที (ถาวร) แต่เมื่อยังเป็นที่พระวินัยบัณฑิต วัดคิรีวิหาร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระราชบัณฑิต (แจ่ม ธมฺมสาโร) วัดบวรนิเวศวิหาร แต่เมื่อยังเป็นพระครูวิสุทธิธรรมภาณ ฐานานุกรมในสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ เมื่ออุปสมบทแล้วได้ศึกษาพระปริยัติธรรมต่อมา สอบได้ประโยคสูงขึ้นตามลำดับ ดังนี้

พ.ศ.๒๕๐๐ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค

พ.ศ.๒๕๐๑ สอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค

พ.ศ.๒๕๐๖ สอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค

พ.ศ.๒๕๐๗ สอบได้เปรียญธรรม ๘ ประโยค

พ.ศ.๒๕๑๕ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค

เป็นพระเปรียญ ๙ ประโยคอยู่ ๒ ปี ก็ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ **พระอมรโมลี** เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๗

ถึง พ.ศ.๒๕๓๑ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นราชที่

พระราชสุมนต์มุนี

พ.ศ.๒๕๓๕ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่

พระเทพกวี

พ.ศ.๒๕๔๑ เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่

พระธรรมกวี

พ.ศ.๒๕๔๓ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองที่ **พระพรหมมุนี** ดังสำเนาประกาศพระบรมราชโองการสถาปนา ดังนี้

ประกาศสถาปนา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า โดยที่ทรงพระราชดำริว่า พระธรรมกวี เป็นพระเถระผู้เจริญในสมณคุณธรรม มีปฏิภาณปรีชา ได้ศึกษาแตกฉานในมคธปริวรรตน์และอรรถธรรมวินัย สามารถสอบไล่ได้สำเร็จภูมิเปรียญธรรม ๙ ประโยค ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นพระราชาคณะที่ พระอมรโมลี แล้วโปรด

ให้เลื่อนเป็นชั้นราชที่ พระราชสุมนต์มุนี เป็นชั้นเทพที่ พระเทพกวี และเป็นชั้นธรรมที่ พระธรรมกวี โดยลำดับ ได้รับภาระพระพุทธศาสนาและสังวรรักษาสมณวัตรระเบียบปฏิบัติประเพณีราชการได้เรียบร้อยเป็นอย่างดี เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่สมณศักดิ์ตลอดมา ประกอบกับมีอุตสาหะวิริยะปฏิภาณปรีชา ได้ประกอบกรณียกิจเป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพระราชอาณาจักรอย่างไพศาล กล่าวในส่วนการบริหารปกครองคณะสงฆ์ ได้ปฏิบัติงานในตำแหน่งสำคัญ เช่น เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นกรรมการคณะธรรมยุต เป็นพระอุปัชฌาย์ เป็นเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร-สมุทรปราการ (ธ) เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เป็นรองเจ้าคณะภาค ๔-๕-๖-๗ (ธ) เป็นหัวหน้าตรวจการณ์คณะสงฆ์ผู้แทนเจ้าคณะภาค ๑-๒-๓ และ ๑๒-๑๓ (ธ) ได้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งต่างๆ เต็มวิทยสามารถเป็นผลดีเสมอมา ได้เดินทางไปตรวจการณ์คณะสงฆ์ภาค ๓-๗-๑๒-๑๓ (ธ) ระหว่าง พ.ศ.๒๕๔๑-๒๕๔๓ ตามที่ได้รับมอบหมายได้ผลสมตามวัตถุประสงค์ ได้บริหารงานในขณะเป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดพุทธบูชา และวัดอาวุธวิกสิตาราม กรุงเทพมหานคร ได้เรียบร้อย ด้านการศึกษา เอาใจใส่ดูแลการศึกษาของศิษยานุศิษย์ในฐานะครูสอนพระปริยัติธรรมประจำวัดบวรนิเวศวิหารอย่างใกล้ชิด เป็นกรรมการสนามหลวงแผนกธรรมและบาลี เป็นผู้อำนวยการศึกษาสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง เป็นอนุกรรมการฝ่ายการปกครองและฝ่ายการศึกษาของมหาเถรสมาคม เป็นหัวหน้ากองตำรามหากุฏราชวิทยาลัย

เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้บริหารงานด้านวิชาการเกี่ยวกับตำราและคัมภีร์ต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนาให้แพร่หลายและเป็นที่สนใจของผู้ใฝ่รู้ให้รุดหน้ายิ่งขึ้น เป็นประธานคณะกรรมการตำราและวิชาการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รจนาหนังสือซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือว่าเป็นหนังสือที่ทรงคุณค่า ๒ เล่ม คือ หนังสือเรื่องธรรมเชิงปฏิบัติและเรื่องธรรมทัศน์ ด้านสาธารณูปการ ได้ช่วยดูแลการบูรณะปฏิสังขรณ์ และก่อสร้างเสนาสนะและถาวรวัตถุในพระอารามให้งดงามมั่นคงถาวรเป็นเนืองนิตย์ ส่วนนอกพระอารามนั้นก็มีอุตสาหะแรงกล้าจัดหาทุนทรัพย์ถวายวัดคิรีวิหาร จังหวัดตราด เพื่อตั้งมูลนิธิ และก่อสร้างบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่างๆ ได้แก่ สร้างอุโบสถ เจดีย์ วิหาร กุฏิธรรมสารอุทิศ กุฏินิรมิตสามัคคี ตำหนักสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และศาลาการเปรียญ จัดหาทุนทรัพย์ช่วยสร้างอุโบสถ กุฏิฐานุดร และศาลาอมรมงคล วัดวรดิตถาราม จังหวัดตราด และหาทุนทรัพย์ช่วยสร้างพระอุโบสถวัดตรีทศเทพวรวิหาร กรุงเทพมหานครอีกด้วย ด้านสาธารณสงเคราะห์ ได้จัดตั้งทุนฌาปนกิจสงเคราะห์วัดตรีทศเทพวรวิหาร เป็นเงิน ๑,๓๐๐,๐๐๐ บาท จัดหาทุนทรัพย์ช่วยสร้างตึกวชิรญาณวงศ์ ตึกวชิรญาณสามัคคีพยาบาร และตึก ภปร. โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ จัดหาทุนทรัพย์สมทบซื้อที่ดินสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาที่จังหวัดสิงห์บุรี สร้างตึกสกลมหาสังฆปริณายก หลังที่ ๑๕ โรงพยาบาลจังหวัดตราด รับอุปถัมภ์นักเรียนโรงเรียนประถมวัดคิรีวิหาร และโรงเรียนมัธยมคีรีเวศน์รัตนูปถัมภ์ จังหวัด

ตราด เป็นครั้งคราว แจกทุนการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนวัดบวรนิเวศ นอกจากนั้นได้รับหน้าที่พิเศษเป็นกรรมการชำระพระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นกรรมการชำระอรรถกถา ฉบับเฉลิมพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ รับอาราธนาเป็นผู้แสดงพระธรรมเทศนาในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงานพระราชพิธีในบางโอกาส ถวายการสอนพระธรรมวินัยแด่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในคราวที่ทรงพระผนวช ส่วนการเผยแผ่ที่ได้รับปฏิบัติมาในตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ แล้ว ยังมีอุตสาหะรับอาราธนาแสดงพระธรรมเทศนาเผยแผ่ธรรมะในโอกาสต่างๆ อยู่เสมอ จากการปฏิบัติบำเพ็ญประโยชน์ด้านต่างๆ เป็นเหตุให้ได้รับการยกย่องจากทางราชการ กล่าวคือ ได้รับพระราชทานพัดกาชาดสมณคุณ ชั้นที่ ๑ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้รับโล่เกียรติคุณจากผู้ว่าราชการจังหวัดสิงห์บุรี และได้รับประทานเกียรติบัตรในฐานะผู้ปฏิบัติศาสนกิจดีมากฝ่ายการปกครองจากสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ประจำปี พ.ศ.๒๕๔๑ และ พ.ศ.๒๕๔๓ เป็นเกียรติคุณสืบมา

สรรพกรณียกิจที่ พระธรรมกวี ได้ปฏิบัติบำเพ็ญตลอดมาแล้วนั้น ย่อมเกิดผลดีทั้งแก่การพระพุทธศาสนา ประเทศชาติ และประชาชนทั่วไป จึงนับได้ว่าเป็นผู้มีความอุตสาหะวิริยะ อุทิศตนให้แก่พระศาสนาและสังคมอย่างแท้จริง อันเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้บริหารทั้งหลาย บัดนี้ พระธรรมกวี ก็เจริญด้วยพรรษายุกาลรัตตัญญู

เถรกรณธรรม มั่นคงอยู่ในพรหมจรรย์ เนกขัมมปฏิปทา มีวัตรจริยาน่าเลื่อมใสเป็นหลักอยู่ในคณะสงฆ์รูปหนึ่ง สมควรที่จะได้ยกย่องให้ดำรงสมณฐานันดรสูงขึ้น

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดสถาปนา พระธรรมกวี ขึ้นเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง มีราชทินนามตามที่จารึกในหิรัญบัฏว่า พระพรหมมุนี ศรีวิสุทธิญาณนายก ธรรมสาธกวิจิตรปฏิภาณ ปรยัติวิธานกิจจการี ตรีปิฎกบัณฑิต ธรรมยุตติกคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิต ณ วัดบวรนิเวศ ราชวรวิหาร พระอารามหลวง มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ สมบูรณ์คณาธิปัติ วินยานุวรรตสังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูพุทธพากยประกาศ พระครูคู่สวด ๑ พระครูธรรมศาสน์อุโฆษ พระครูคู่สวด ๑ พระครูสังฆวิจิตร ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา๑

ขออาราธนาพระคุณผู้ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณฐานันดรเพิ่มอิสริยยศในครั้งนี้ จงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอนช่วยระงับอธิกรณ์และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในคณะและในพระอาราม ตามสมควรแก่กำลังและอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้ และจงเจริญอายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสิริสวัสดิ์ จิรัฏฐิติวิรุฬหิไพบูลย์ ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ประกาศ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ เป็นปีที่ ๕๕ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
ชวน หลีกภัย
นายกรัฐมนตรี

พระพรหมมุนี (พฺรหฺมคุตฺตเถร) ได้เริ่มรับภาระหน้าที่ทางการคณะสงฆ์ด้านต่างๆ มาแต่ยังเป็นพระเปรียญ เริ่มแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นลำดับมาดังนี้

พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมประจำสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร และเป็นกรรมการสนามหลวง แผนกธรรม

พ.ศ.๒๕๐๑ เป็นกรรมการสนามหลวง แผนกบาลี

พ.ศ.๒๕๑๗ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร

พ.ศ.๒๕๒๖ เป็นผู้อำนวยการศึกษา สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

พ.ศ.๒๕๓๑ เป็นกรรมการเถรสมาคมคณะธรรมยุต

พ.ศ.๒๕๓๖ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร-สมุทรปราการ (ธรรมยุต)

พ.ศ.๒๕๓๗ เป็นเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร-สมุทรปราการ (ธรรมยุต)

พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นรองเจ้าคณะภาค ๔-๕-๖-๗ (ธรรมยุต) และเป็นหัวหน้าคณะตรวจการคณะสงฆ์ผู้แทนเจ้าคณะภาค ๑-๒-๓ และ ๑๒-๑๓ (ธรรมยุต)

พ.ศ.๒๕๔๒ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เป็นอนุกรรมการฝ่ายการปกครองของมหาเถรสมาคม และเป็นแม่กองธรรมสนามหลวง

พ.ศ.๒๕๔๓ เป็นพระอุปัชฌาย์ และเป็นอนุกรรมการฝ่ายศาสนศึกษาของมหาเถรสมาคม

นอกจากนี้ ยังได้ปฏิบัติหน้าที่พิเศษในโอกาสต่างๆ อีกเป็นอันมาก อาทิ เป็นผู้ถวายพระธรรมวินัยแด่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในระหว่างเสด็จออกทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเสด็จมาประทับทรงบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๑

เป็นกรรมการตรวจชำระพระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๖๐ พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เป็นกรรมการชำระคัมภีร์อรรถกถา ฉบับเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๖๐ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เป็นกรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

เป็นหัวหน้ากองตำรามหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ **สมเด็จพระวันรัต** เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๒ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคม รักษาการเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต รักษาการเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ผู้อำนวยการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นต้น

พระพรหมมุนี (สุชิน อคฺคชิโน) รูปที่ ๒๗
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

พระพรหมมุนี รูปที่ ๒๗

ชาติภูมิ

นามเดิม สุชิน นามสกุล มงคลแถลง เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ.๒๔๙๓ ณ ตำบลปลายกลัด อำเภอบางซ้าย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บรรพชา

เมื่อวันจันทร์ที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๐๔ ณ มหาพัทธสีมาวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พระนามพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เมื่อดำรงสมณศักดิ์ที่ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

อุปสมบท

เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๑๓ ณ มหาพัทธสีมาวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พระนามพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เมื่อดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ นามพระกรรมวาจาจารย์ พระธรรมสิริวัฒน์ (กมฺพุวณฺโณ) เมื่อดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสิริวัฒนเวที และพระราชภัทราจาร (กุวโม) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม นามพระอนุสาวนาจารย์ พระราชรัชมงคลเมธี

(เขมาจาโร) เมื่อดำรงสมณศักดิ์ที่ พระครูวิจิตรธรรมคุณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ได้รับประทานนามฉายาว่า **อคฺคชิโน**

วิทยฐานะ

ประโยค ๑-๒, น.ธ.เอก

พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาพุทธศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตำแหน่งการคณะสงฆ์ในอดีต

- เป็นเลขานุการเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต พ.ศ.๒๕๑๕-๒๕๓๑
- เป็นเจ้าคณะเขตพระนคร-สัมพันธวงศ์-ป้อมปราบศัตรูพ่าย-ลาดกระบัง พ.ศ.๒๕๓๗-๒๕๕๐

ตำแหน่งสำคัญในกิจการคณะสงฆ์และการสาธารณประโยชน์ ณ ปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๗)

- ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
- พระอุปัชฌาย์ ประเภทวิสามัญ
- กรรมการมหาเถรสมาคม
- กรรมการสภาการศึกษา
- กรรมการฝ่ายการปกครอง ฝ่ายการเผยแผ่ และฝ่ายการสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม
- กรรมการเถรสมาคมธรรมยุต
- เจ้าคณะภาค ๑๔-๑๕ (ธรรมยุต)

- เป็นรองแม่กองธรรมสนามหลวง

- กรรมการความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

- กรรมการสภามหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

- ประธานกรรมการสถานศึกษา โรงเรียนมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

- กรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการสถานศึกษา โรงเรียนวัดราชบพิธ

- กรรมการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา

- กรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ

- กรรมการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี

- กรรมการเผยแผ่พระธรรมในพระพุทธศาสนา ตามพระราชประสงค์ พ.ศ.๒๕๕๑

- กรรมการร่างกฎ ระเบียบ คำสั่ง ข้อบังคับ ประกาศของมหาเถรสมาคม

- กรรมการพิจารณาศาสนสมบัติกลางประจำ (พศป.)

- กรรมการพิจารณาเร่งรัดออกเอกสารสิทธิ์และการจัดประโยชน์ที่ดินวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง

- กรรมการกำหนดนโยบายงบประมาณศาสนสมบัติกลางเพื่อการพระพุทธศาสนา

- รองประธานกรรมการพัฒนาศาสนสมบัติกลาง

- กรรมการศูนย์ควบคุมการไปต่างประเทศสำหรับพระภิกษุสามเณร (ศ.ต.ภ.)

- กรรมการพิจารณายกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง

- กรรมการพิจารณาและกลั่นกรองการตั้งชื่อวัด

- กรรมการกลั่นกรองพนักงานศาสนการ

- กรรมการที่ปรึกษาโรงพิมพ์สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

- ที่ปรึกษาสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ

- กรรมการและผู้ช่วยเลขาธิการกรรมการบริหารคณะธรรมยุต

- กรรมการบริหารและกรรมการกองอำนวยการ มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

- กรรมการบริหารวัดญาณสังวราราม อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี

- กรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการบริหาร วัดมกุฏกษัตริยาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

- กรรมการพิจารณาการจัดสร้างพุทธมณฑลจังหวัด

- กรรมการโครงการก่อสร้างศูนย์ปฏิบัติและประสานงานของคณะสงฆ์

- กรรมการมูลนิธิโรงพยาบาลสงฆ์

- กรรมการกองทุนผู้ประสบอุบัติภัย

- กรรมการอนุรักษ์และพัฒนาพุทธมณฑล

- หัวหน้าพระธรรมทูตสาย ๗

- กรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

- ประธานอนุกรรมการด้านการบริหารงานบุคคล ในคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม

- ผู้อำนวยการฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้พระอุปัชฌาย์คณะธรรมยุต

- ผู้อำนวยการอบรมพระนักเทศน์คณะธรรมยุต
- ผู้อำนวยการฝึกอบรมพระวิปัสสนาจารย์คณะธรรมยุต
- ผู้พิจารณากลั่นกรอง การรับเงินค่าผาติกรรมที่ดินวัดและการใช้จ่ายเงินค่าผาติกรรม
- ผู้พิจารณากลั่นกรอง การยุบและย้ายวัดของคณะสงฆ์
- ผู้พิจารณากลั่นกรองงานของคณะธรรมยุต และสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธ)
- รองประธานสหภูมิอยุธยา

ฯลฯ

สมณศักดิ์

พ.ศ.๒๕๑๖ เป็นพระครูฐานานุกรมที่ พระครูเมธังกร ในสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถร) ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

พ.ศ.๒๕๑๘ เป็นพระครูฐานานุกรมที่ พระครูโฆสิตสุทธสร ในสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถร)

พ.ศ.๒๕๑๙ เป็นพระครูฐานานุกรมที่ พระครูวิจารณ์ภารกิจ ในสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถร)

พ.ศ.๒๕๒๓ เป็นพระครูฐานานุกรมที่ พระครูสุตตาภิรม ในสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถร)

พ.ศ.๒๕๒๘ ทรงพระกรุณาโปรดตั้งสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ **พระชินวงศเวที**

พ.ศ.๒๕๓๕ ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ **พระราชปฏิภาณโกศล**

พ.ศ.๒๕๔๐ ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ **พระเทพวรเมธี**

พ.ศ.๒๕๔๔ ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ **พระธรรมวรเมธี**

พ.ศ.๒๕๕๓ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏที่ **พระพรหมมุนี** ศรีวาสนวรางกูร วิบูลสีลาจารโสภณ โกศลปริยัติวิธาน บริหารศาสนกิจ ธรรมยุตติกคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ สมบูรณ์คณาธิปัต วินยานุวรรตสังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูพุทธพากยประกาศ พระครูคู่สวด ๑ พระครูธรรมศาสนอุโฆษ พระครูคู่สวด ๑ พระครูสังฆวิจิตร ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑

ดังสำเนาพระบรมราชโองการ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๓ ดังนี้

*"**พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร** มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า โดยที่ทรงพระราชดำริว่า พระสงฆ์ซึ่งดำรงในสมณคุณ มีอุปการะยิ่งแก่การพระศาสนา สมควรจะได้เลื่อนอิสริยฐานันดรในสมณศักดิ์สูงขึ้น*

มีอยู่ บัดนี้ จวบกาลมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ควรจะสถาปนาอิสริยยศพระสงฆ์ขึ้นไว้ เพื่อจักได้บริหารพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสถาพรสืบไป ทรงพระราชดำริว่า พระธรรมวรเมธี เป็นพระเถระผู้เจริญสมณพรหมจรรย์ มีปฏิภาณปรีชา ได้ศึกษารอบรู้แตกฉานในพระธรรมวินัย สอบได้สำเร็จนักธรรมชั้นเอก ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นพระราชาคณะที่พระชินวงศเวที ชั้นราชที่พระราชปฏิภาณโกศล ชั้นเทพที่พระเทพวรเมธี ชั้นธรรมที่พระธรรมวรเมธี โดยลำดับ ได้รับภาระพระพุทธศาสนาและสังวรรักษาสมณวัตรสมควรแก่ตำแหน่งเป็นอย่างดี บำเพ็ญกรณียกิจเป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่พุทธจักรและราชอาณาจักรโดยอเนกประการ กล่าวคือ ด้านการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร พระอารามหลวงกรุงเทพมหานคร เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เป็นผู้ช่วยคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นเจ้าคณะภาค ๑๔ และ ๑๕ (ธรรมยุต) เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ธรรมยุต) เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขาธิการกรรมการบริหารคณะธรรมยุต คณะทำงานติดตามประสานงานตามมติมหาเถรสมาคม กรรมการความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา และเป็นกรรมการฝ่ายปกครองของมหาเถรสมาคม ด้านการศึกษา ได้ให้ความสนใจบำรุงการศึกษาของพระภิกษุสามเณรและเยาวชนเป็นอย่างยิ่งโดยสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ทั้งด้านนักธรรมและธรรมศึกษาเป็นคณะทำงานประสานงานเทียบวุฒินักธรรม-เปรียญธรรม

กับการศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐ เป็นกรรมการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา คณะทำงานในการร่างกฎระเบียบและประกาศของมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการศึกษา เป็นกรรมการปรับโครงสร้างงานพระพุทธศาสนาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ เป็นเลขานุการแม่กองธรรมสนามหลวง กรรมการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ได้ให้ดำเนินการจัดการสอนตามหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาของนักเรียนโรงเรียนวัดราชบพิธ โรงเรียนราชบพิธ กรุงเทพมหานคร และโรงเรียนวิสุทธิกษัตรี จังหวัดสมุทรปราการ ทำให้นักเรียนทั้ง ๓ โรงเรียน ได้มีโอกาสเรียนรู้พุทธธรรม และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศชาติต่อไป ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เป็นประธานกรรมการวิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย กรรมการสถานศึกษาโรงเรียนวัดราชบพิธ ได้จัดหาทุนอุดหนุนนักเรียนและให้จัดมอบทุนการศึกษาของมูลนิธิสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) ทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เป็นประจำทุกปี ตั้งแต่ปี ๒๕๒๘ จนถึงปัจจุบัน ด้านการสาธารณูปการ ได้รับเป็นกรรมการและเลขานุการในคณะกรรมการอำนวยการจัดสร้างพุทธมณฑลฝ่ายสงฆ์ กรรมการอำนวยการอนุรักษ์และพัฒนาพุทธมณฑล กรรมการพิจารณางบประมาณศาสนสมบัติกลางประจำ รองประธานกรรมการพัฒนาศาสนสมบัติกลาง กรรมการพิจารณายกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง กรรมการพิจารณาเร่งรัดการออก

เอกสารสิทธิ์ การจัดประโยชน์ที่ดินวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง และเป็นกรรมการพิจารณาและกลั่นกรองการตั้งชื่อวัด นอกจากนี้ ยังเป็นประธานดำเนินการสร้างอุโบสถเฉลิมพระเกียรติที่วัดกลาง จังหวัดลพบุรี กรรมการบริหารวัดญาณสังวราราม จังหวัดชลบุรี กรรมการพิจารณาจัดสร้างพุทธมณฑลจังหวัด และกรรมการก่อสร้างศูนย์ปฏิบัติและประสานงานของคณะสงฆ์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ได้รับอุปถัมภ์การก่อสร้างและส่งเสริมพัฒนากิจการต่างๆ ของโรงเรียนวัดราชบพิธ โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) สถานสงเคราะห์คนชราวาสนะเวศม์ และหมู่บ้าน "บุศยานิเวศม์" ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกจากนี้ ยังเป็นกรรมการฝ่ายการสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม กรรมการบริหารและกรรมการกองอำนวยการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ กรรมการมูลนิธิโรงพยาบาลสงฆ์และกรรมการกองทุนผู้ประสบอุบัติภัย ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แสดงพระธรรมเทศนาถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ในพระราชพิธี รัฐพิธี รวมทั้งรับเป็นวิทยากรบรรยายธรรมในโอกาสต่างๆ ตลอดจนแสดงธรรมแก่พุทธศาสนิกชน อุบาสกอุบาสิกา ณ พระอุโบสถวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร พระอารามหลวง กรุงเทพมหานคร ในวันธรรมสวนะเป็นประจำ นอกจากนี้ ยังเป็นกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรรมการเผยแผ่พระธรรมในพระพุทธศาสนาตามพระราชประสงค์ พ.ศ.๒๕๕๑ และเป็นกรรมการฝ่ายการ

เผยแผ่ของมหาเถรสมาคม สรรพกิจที่ พระธรรมวรเมธี ได้ปฏิบัติบำเพ็ญมาโดยตลอด ปรากฏผลดีและเจริญก้าวหน้าแก่พระพุทธศาสนา ประเทศชาติและประชาชนโดยทั่วไป จึงนับได้ว่าเป็นผู้เสียสละและมุ่งมั่นในงาน บัดนี้ พระธรรมวรเมธี เป็นผู้เจริญด้วยพรรษายุกาล รัตตัญญูเถรกรณธรรม มีจริยาวัตรเป็นที่เคารพสักการะเลื่อมใส สมควรที่จะได้ยกย่อง ให้ดำรงสมณฐานันดรสูงขึ้น จึ่งมีพระบรมราชโองการโปรดสถาปนา พระธรรมวรเมธี ขึ้นเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง มีราชทินนามตามที่จารึกในหิรัญบัฏว่า **พระพรหมมุนี ศรีวาสนวรางกูร วิบูลสีลาจารโสภณ โกศลปริยัติวิธานบริหารศาสนกิจ ธรรมยุตติกคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิต ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร พระอารามหลวง** กรุงเทพมหานคร มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ สมบูรณ์คณาธิปัต วินยานุวรรตสังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูพุทธพากยประกาศ พระครูคู่สวด ๑ พระครูธรรมศาสนอุโฆษ พระครูคู่สวด ๑ พระครูสังฆวิจิตร ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ ประกาศ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ เป็นปีที่ ๖๕ ในรัชกาลปัจจุบัน”

เมตตา ที่ตั้งพรหมวิหาร น้ำใจเจือจาน

แจกเพื่อนสพรหมจารี

กรุณา ปรากฏปรานี หนุนศิษย์สวัสดี

ทั้งโดยวัตถุแลธรรม

มุทิตา สาธุกุศลกรรม โปร่งใจประจำ

จึ่งยิ้มละไมไป่จองเวร

อุเบกขา ยุติธรรมย้ำเกณฑ์ กฎหมายวินัยเถร-

ระถ้วนระเบียบแท้ไป่ถลำ

อาทิ "พรหมวิหารธรรม" **พระพรหมมุนี** นำ

ให้น้อมกราบไหว้บูชา

กราบลงโดยสองหัตถา อย่างสนิทหัทยา

พบนาบุญแท้แก่ตน

ถ้อยแถลงแสดงพรมงคล เดชะพระทศพล

พิทักษ์พระคุณ **อคฺคชิโน** นิรันดร์ เทอญ.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัชพล ไชยพร

ร้อยกรองถวายในนามศิษยานุศิษย์

ตำนานพระพรหมมุนี

เนื่องในศุภวาระมงคลอายุ ๖๕ ปี